

Ministerstvo spravedlnosti

Analýza aktuálních otázek výživného

Obsah

1. Úvod	7
2. Výživné dle platného práva	7
2.1. Vymezení výživného	8
2.2. Výživné v kontextu rodiny	9
2.3. Komplexnost výživného a jeho limity	9
3. Výše výživného	10
3.1. Statistické údaje dle přehledu	10
3.2. Možné změny v práci se statistikami	11
4. Určování výživného	15
4.1. Stanování výživného dle platné právní úpravy	15
4.1.1. Hledisko dítěte	17
4.1.2. Hledisko povinného – rodiče	20
4.1.3. Hledisko povinného – prarodiče	30
4.2. Stanování výživného pomocí tabulek	31
4.2.1. Maximální výživné v české judikatuře	33
4.2.2. Rakouská praxe maximálního výživného	35
4.3. Výživné v kontextu jiných nároků	35
4.4. Shrnutí a doporučení	37
5. Neformálních svazky a výživa dítěte	37
5.1. Následky rozchodu rodičů	38
5.2. Úvahy o úpravě kohabitace	39
Irsko	40

Švédsko	41
Francie	41
Nový Zéland	42
5.3. Shrnutí	43
6. Úroky z prodlení.....	44
6.1. Dosavadní judikatura.....	44
6.2. Zahraniční srovnání.....	46
6.3. Nové ustanovení § 921 odst. 2 OZ.....	47
6.3.1. Povaha úroků z prodlení.....	47
6.3.2. Procesní stránka úroků z prodlení	49
6.3.3. Výše úroků z prodlení	53
6.3.4. Návrhy pro aplikační praxi a právní úpravu de lege ferenda.....	53
7. Procesní aspekty rozhodování o výživném	54
7.1. Řízení o výživném dle platného práva	54
7.1.1. Limitace opakovaných návrhů na vydání předběžných opatření ve věcech péče soudu o nezletilé	58
7.2. Nesjednocenost rozhodování.....	60
7.2.1. Dovolání ve věcech výživného.....	60
7.2.2. Sjednocující stanoviska	64
7.2.3. Zveřejňování rozhodnutí nižších soudů.....	65
7.3. Možná opatření pro zkvalitnění procesu	65
7.3.1. Cochemská praxe.....	66
7.3.2. Spolupráce rodičů při rozhodování záležitostí po rozvodu	78

7.3.3.	Neveřejnost soudního jednání	79
7.3.4.	Změny v organizaci vzdělávání	83
7.3.5.	Změny v systémovém přístupu k opatrovnické agendě.....	85
7.3.6.	Smlouvy o péči a výživě.....	88
8.	Instrumenty při neplnění výživného	95
8.1.	Postoupení pohledávky výživného	95
8.1.1.	Postoupení dle českého práva a zahraniční kontext	95
8.1.2.	Otázky spojené s potenciálním převodem pohledávky na výživné	97
8.2.	Exekuce a výkon soudního rozhodnutí.....	100
8.2.1.	Exekuce	100
8.2.2.	Výkon rozhodnutí soudem	103
8.2.3.	Několik poznámek k aktuálním otázkám insolvenční	104
8.3.	Trestní postih neplacení výživného	107
8.3.1.	Historický vývoj	107
8.3.2.	Zahraníční srovnání	110
8.3.3.	Statistické údaje.....	112
8.3.4.	Možná opatření ve vztahu k trestání zanedbání povinné výživy	114
8.3.5.	Odměňování vězňů	122
8.3.6.	Role Probační a mediační služby	123
8.4.	Dávka nahrazující nevyplacené nebo nevymahatelné výživné	125
9.	Závěr.....	126
10.	Seznam vybraných doporučení.....	129
11.	Literatura a zdroje informací	131

Seznam použitých zkratk

A. Zkratky právních předpisů

ABGB – Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (rakouský všeobecný občanský zákoník)

BGB – Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník)

dZPO – Zivilprocesordnung (německý občanský soudní řád)

EŘ nebo **exekuční řád** – zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád)

Jednací řád – vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

JN – Jurisdiktionsnorm (rakouský zákon o výkonu soudnictví a příslušnosti soudů v civilních věcech)

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

OZ nebo **občanský zákoník** – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

öZPO – Zivilprocesordnung (rakouský občanský soudní řád)

Zákon o rodině – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon o soudech a soudcích – zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích

ZOSPOD nebo **zákon o sociálněprávní ochraně dětí** – zákon č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně dětí

ZŘS nebo **zákon o zvláštních řízeních soudních** – zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

trestní zákon – zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

TŘ nebo **trestní řád** – zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

TZ nebo **trestní zákoník** – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

B. Další zkratky

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

NEPO – nepodmíněný trest odnětí svobody

KS – krajský soud

OGH – Oberste Gerichtshof (rakouský Nejvyšší soudní dvůr)

OLG – Oberlandesgericht (německý Vrchní zemský soud)

OPP – obecně prospěšné práce

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

PO – podmíněný trest odnětí svobody

PMS – Probační a mediační služba

TDV – trest domácího vězení

1. ÚVOD

Cílem tohoto materiálu je analýza a zhodnocení problematiky vymáhání výživného, kdy oprávněnými jsou nezletilé děti. V návaznosti na úkol z bodu 5 Usnesení vlády České republiky č. 566 ze dne 13. července 2015¹ se též s ohledem na zjištěné výsledky vymezují možné způsoby řešení situace, formulují možnosti zlepšení postavení oprávněných osob, alternativní přístupy a doporučení k prevenci neplacení výživného.

Analýza komplexně reaguje na fenomén výživného, přičemž se zabývá jak zásadním praktickým problémem neplacení již soudem určeného výživného vůči nezletilým dětem, tak množstvím dalších souvisejících aspektů. Materiál pojímá problematiku výživného z mnoha hledisek.²

Pozornost je daným otázkám věnována jak z hlediska civilistického, tak trestněprávního. Analýza se nesoustředí jen na právní úpravu, ale snaží se pojmut i vybrané související prvky a vlivy, které mohou práci s institutem výživného zefektivnit. V současné české praxi lze jako nejdiskutovanější témata spojená s výživným identifikovat zejména problematiku jeho určování, vymáhání a trestání neplnění vyživovací povinnosti, dále nastavení soudního procesu a využití alternativních a nelegislativních nástrojů.

Předložený text není řešením identifikovaných problémů a ani jím sám o sobě být nemůže. Může však představovat impuls pro širší debatu o potřebě a podobě možných opatření. Zároveň je analýzou poukázáno na to, že některé aspekty jsou již nyní řešeny vhodně, a to ať už legislativně či prakticky.

V textu je na příslušných místech přistoupeno k možným doporučením. Podstatná doporučení a shrnutí jsou modře podbarvena.

S ohledem na specificky vymezenou problematiku je třeba předeslat, že pokud se dále hovoří o výživném, míní se tím výživné rodiče vůči dítěti, které je nezletilé a není (plně) svéprávné.

2. VÝŽIVNÉ DLE PLATNÉHO PRÁVA

Před přistoupením ke konkrétním otázkám je třeba se alespoň stručně zabývat obecnou otázkou o povaze, vymezení a kontextu výživného.

¹ Usnesení vlády ke Zprávě za rok 2014 o rovnosti žen a mužů a o naplňování Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014 až 2020 je dostupné zde: <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/IHOA9YH9WW7N>.

² Činí tak i v souvislosti s Návrhem opatření na podporu neúplných rodin pečujících o nezaopatřené děti (MPSV, Čj. OVA 963/16).

2.1. Vymezení výživného

Výživné, tj. nárok na splnění vyživovací povinnosti, upravuje občanský zákoník. Ve vztahu k výživnému nezletilých dětí jsou relevantní zejména ustanovení § 910 a násl. OZ a případně též ustanovení § 755 odst. 3 OZ, které stanovuje, že mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželství. Předpokladem rozvodu je tedy taktéž rozhodnutí o výživě dítěte. V praxi je též časté rozhodování o vyživovací povinnosti rodiče, aniž kdy byli rodiče dítěte (oprávněného) manželi.

„Vyživovací povinnost je příkladem zákonné povinnosti stricto sensu, neboť vzniká - za splnění určitých předpokladů - bez dalšího (ex lege). Vzhledem ke své specifické alimentačně-peněžní, tj. majetkověprávní a zároveň rodinněprávní povaze, a ke své funkci, již je výživa a přežití oprávněného, je vyživovací povinnost přesto upravena s jistými odchylkami od obecného obligačněprávního rámce. Vyživovací povinnost je pro svou povahu chápána jako povinnost - až na zákonem stanovené výjimky - kogentní, neboť se nedotýká jen individuálních zájmů oprávněného (potřebného), ale její plnění sleduje i zájem obecnější, přesahující hranice uspokojování individuálních potřeb. Přežití osob a zajištění výživy v konkrétních případech je zájmem celé společnosti.“³

Český právní řád pojem výživného jako takový explicitně nedefinuje. Podle judikatury výživné zahrnuje nejenom částky určené na uspokojování stravy, pravidelně se opakujících potřeb, ale i uspokojování dalších hmotných (bydlení, stravování, ošacení, obutí) nebo nehmotných potřeb (např. vzdělávání nebo koníčky), které se vyskytují jednorázově (např. platby za pobyt na dětském táboře nebo lyžařském výcviku). Je pak k diskuzi, jak řešit situaci, kdy vznikne velký výdaj na potřeby dítěte nahodile (např. platba za rekonvalescenci dítěte po úrazu). Ve většině případů se lze přiklánět spíše k tomu, že tento jednorázový mimořádný výdaj by v rámci výživného typicky nebylo možné požadovat. Navýšit částky výživného pro jeden či dva měsíce a reflektovat tak určitý *ad hoc* výdaj patrně není v souladu s účelem výživného. Vyloučit však jistě nelze například navýšení pravidelných plateb výživného (dlouhodobě) o určitou částku, která by určitým způsobem na danou situaci reagovala.

Výše nastíněné vymezení je třeba zasadit do širšího kontextu. Předně je třeba identifikovat výživné jako určitý přirozený prvek rodinného života a rodiny jako takové. Vyživování v tomto ohledu vychází z přirozené solidarity a vztahu rodiče k dítěti. Ačkoli jde o zákonnou povinnost, její plnění je standardně zasazeno do přirozených rodinných vztahů, s nimiž do jisté míry splývá.

³ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J.; Zuklínová, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014; str. 560.

2.2. Výživné v kontextu rodiny

Jasná souvztažnost výživného a rodiny je v české právní úpravě velmi silná. Ačkoli není rodina právem definována, občanský zákoník rodinu do jisté míry spojuje s manželstvím, respektive s manželstvím jako s formálně stvrzeným svazkem spojuje rodinu a společnou péči o děti (viz zejména § 687 odst. 2 a § 689 OZ).⁴ Manželství je pak předpokladem výživy dětí a rozvod manželství vyvolává potřebu obligatorně a autoritativně rozhodnout o výživě dítěte do budoucna [§ 755 odst. 3 a § 757 odst. 1 písm. b) OZ]. Smyslem úpravy je preventivní ochrana dítěte vychovávaného v manželství. Je však třeba zmínit, že velká část dětí v manželství vychovávána není, a tudíž u nich k obligatornímu určení výživného nedochází. Není možné identifikovat rozpad neformálního, faktického vztahu či to, že např. nikdy takový poměr nebyl. Ačkoli se tedy zakládá potřeba určit vyživovací povinnost u dětí vychovávaných v manželství, u ostatních dětí zákon tuto nutnost nestanoví; je často fakticky na oprávněném, zda svůj nárok případně uplatní. Vzniká tak určitý nepoměr v přístupu k ochraně plnění vyživovací povinnosti v situaci rozpadu rodiny či její absence od počátku (matky samoživitelky).

Výživné stanovené soudem je třeba v rámci rodinného práva vnímat jako *ultima ratio*. Soud nastupuje typicky až ve chvíli, kdy je rodina, tj. přirozený nástroj k ochraně a výživě dětí, nějakým způsobem narušena. Tento nepříznivý stav může nastat například při rozvodu manželů, nikoli však výlučně.

2.3. Komplexnost výživného a jeho limity

V rámci vztahů uvnitř rodiny výživné subsumuje množství různorodých plnění, která zpravidla nelze přesně identifikovat. Hypotetická výše zmíněných plnění je pak ovlivněna dalšími souvisejícími relacemi, kontexty a okolnostmi, kdy ne všechny jsou právně zachytitelné. Je proto principiálně takřka nezjistitelné, jaká je v určitém případě přesná výše plnění spojeného s vyživovací povinností. I v rámci dvou rodin s obdobným příjmem mohou existovat dva diametrálně odlišné přístupy k tomu, jak vyživovat dítě, respektive v jaké míře na něj vynakládat majetkové prostředky. Zároveň platí, že každý z možných přístupů může být rovnocenně obhajitelný i rovnocenně zákonný. Otázka výživného je tak do jisté míry otázkou sociologickou. V potaz nestačí brát pouze např. sociální či ekonomický status rodiny. Relevantní jsou taktéž aspekty ryze soukromé, osobní – výchova, životní postoj či náboženství.

Stanovení výživného, obvykle vypočtení určité částky, je vždy toliko snahou přiblížit se přirozenému stavu, kdy je výživa plněna v rámci funkční rodiny. Určování a stanovování výživného je tak vždy

⁴ „(...) I nadále však považuje [zákonodárce] za nutné vymezit účel manželství, jež zůstává v podstatě zachován podle předchozí právní úpravy. Jde o založení rodiny a řádnou výchovu dětí. (...) Manželství se udržuje tím, že dospěje k více či méně trvalé kohezi. V tomto případě stmeluje rodinu a zakládá spokojenost svých členů. Pokud se manželská soudržnost naruší, případně dospěje do krizového stavu, nastává i krize rodinného společenství.“ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014; str. 77.

imanentně nepřesné, přibližné a nedokonalé. Rovinu lidských vztahů principiálně nelze přenést do roviny právní. Proto ani výživné, tedy právní nástroj, nemůže vyřešit či v úplnosti sanovat rodinné problémy či kompenzovat fakt rozpadu rodiny.

Vzhledem k tomu, že kritérii při určování výživného se tento text bude podrobněji zabývat dále, postačí zde pouze zmínit, že výživné ve svém obecném významu nelze redukovat na nárok na určitou finanční částku. Stejně tak určitá finanční částka v případě určení výživného soudem obecně neodráží komplexní systém rodinných vztahů, který vyživovací povinnost zakládá a určuje.

Výše nastíněným se chce poukázat na přirozené funkční limity výživného jakožto výživného stanovovaného soudem. Byť lze pracovat na způsobech, jak zdokonalit určování výživného či analyzovat posuzované aspekty při jeho stanovování, výživné není s to dosáhnout stejného efektu, jako je majetkové a sociální zajištění dítěte ve funkční rodině. Toto konstatování nelze mít za banální, naopak je zásadní při nastavování zmíněných právních mechanismů reagujících na sociální událost.

3. VÝŠE VÝŽIVNÉHO

Pro potřeby analýzy fenoménu výživného se lze primárně tázat na to, jaké výživné je vlastně soudy přiznáváno. Přehled o tom, jaká je skutečná praxe při určování výživného, lze získat ze statistik soudů, které pravidelně zpracovává Ministerstvo spravedlnosti v podobě přehledu o rozhodování o výši výživného.⁵ Tento přehled získávaný ze soudních rozhodnutí má veřejnosti pomoci zorientovat se v tom, jak vysoké výživné je soudy určováno. Za rok 2015 bylo zpracováno přibližně 50 000 soudních rozhodnutí.

3.1. Statistické údaje dle přehledu

Aktuálně tabulka přehledu obsahuje počty soudních rozhodnutí o výživném pro nezletilé děti, dále pracuje s průměrnou výší čistého příjmu i s průměrným počtem vyživovacích povinností výživou povinného rodiče. Tabulka je rozdělena dle věku dítěte, pro které je výživné určováno, a to do 4 věkových skupin (0 – 5, 6 – 10, 11 – 14, 15 – 18). Výživné pro zletilé děti v daném přehledu není sledováno⁶, stejně jako výživné pro neprovdanou matku (např. povinnost přispívat na výživu dítěte po dobu mateřské dovolené). V každé ze zmíněných věkových skupin figuruje ukazatel průměrné výše určeného výživného, průměrný procentuální podíl určeného výživného na čistém příjmu povinného rodiče i počet dalších vyživovacích povinností výživou povinného rodiče.

⁵ Přehled rozhodování o výši výživného pro rok 2015 je dostupný zde: <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html?jsessionid=db7747474308d0e60900efe90e1f>. Označení sestavy je S-SL-O.

⁶ Tyto údaje jsou již méně detailně sledovány ve statistických listech Přehled o pravomocných rozhodnutích soudů v občanskoprávních věcech dle druhů sporů – počet věcí, konkrétně položka č. 2221-2227. Dostupné zde: <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html?jsessionid=67037dc98140c07ad6ad8c359cd7>. Označení sestavy je S-SL-C.

Dle přehledu o výši výživného bylo určeným výživným pro nezletilé děti za rok 2015 v průměru výživné od 2 295 do 3 482 Kč (v závislosti na věku dítěte). Aktuální nastavení přehledu však poskytuje toliko částečný obraz o situaci v ČR. Skrze stávající způsob zpracování se některé zajímavé skutečnosti v přehledu neobjeví, a naopak nejčtenější hodnoty se díky některým extrémním hodnotám vychylují.

Lepší přehled o faktické praxi výše výživného by bylo možné získat případným rozšířením sbíraných dat v soudních výkazech. Tuto variantu však z širšího hlediska nelze považovat za vhodnou. Každé rozšíření sledovaných údajů totiž představuje zvýšené požadavky na administrativní činnost soudů, přičemž tato zátěž pro soudy je již dnes nemalá.

Jako vhodnější se jeví pokusit se lépe pracovat s dosud sledovanými daty, respektive je dále zpracovávat (viz následující kapitola). Tak by bylo možné získat lepší představu o tendencích soudů při stanovování výše výživného.

3.2. Možné změny v práci se statistikami

Z doposud nasbíraných dat by mělo být možné, bez nutnosti rozšiřování získávaných informací, abstrahovat více informací o rozhodovací činnosti soudů. Z návrhů na změny v práci se statistikami lze zmínit tyto:

- Propočítat průměrné výše hodnot, ovšem bez extrémních hodnot (tedy bez zahrnutí extrémně nízkých či extrémně vysokých hodnot) – Tento „očišťený“ průměr by pak lépe vystihoval nejčastější rozhodnutí (tedy bez rozhodnutí např. o maximálním výživném apod.).
- Specifikovat extrémní hodnoty a zabývat se jimi blíže, mimo tabulku.
- Specifikovat nejčastější hodnoty.
- Vypočítat nejen aritmetický průměr, ale i medián daných položek.
Základní výhodou mediánu jako statistického ukazatele je, že není ovlivněn extrémními hodnotami. Proto se často používá v případě šikmých rozdělení, u kterých aritmetický průměr dává obvykle zavádějící výsledky.
- Sledovat výsledky v krajích – Cílem je možnost porovnání určení výše výživného v závislosti na místě, kde došlo k určení výživného.

Jako vzorek pro analýzu sloužila cílová skupina rozhodnutí o dětech ve věku 0 – 5 let při prvním rozhodování o výživném; případy výživného stanovovaného při rozvodu nebyly zahrnuty.⁷ Za stávající situace ze statistik plyne toliko následující:

⁷ V současném Přehledu jsou uvedeny jako druhá podskupina pod Prvním rozhodnutím o výživné dítěte.

Povinnost platit výživné stanovena	Průměrná výše určeného výživného ⁸ v Kč	Průměrný podíl určeného výživného na čistém měsíčním příjmu povinného (v %)	Počet nezletilých dětí, kterým bylo soudně stanoveno výživné
matce	946	10,69	1 586
otci	2 270	50,27 ⁹	23 600
oběma rodičům ¹⁰	1 998	6,77	520
jiné osobě než rodiči	1 275	0 ¹¹	8

Zejména některé hodnoty jsou dosti zavádějící a ne vždy poskytují srozumitelný či prakticky použitelný obraz o soudní praxi. Proto se navrhuje vytvoření nového zpracování dat. Při aplikaci výše navrhovaných změn¹² lze skupině prvních rozhodnutí o výživném pro děti do pěti let přiřadit následující inovovaná zjištění:

Povinnost platit výživné stanovena			1. nejčastější hodnota		2. nejčastější hodnota		3. nejčastější hodnota	
	Průměr ¹³ (Kč)	Medián (Kč)	Kč	Podíl na příjmu v %	Kč	Podíl na příjmu v %	Kč	Podíl na příjmu v %
matce	1380	1000	1000	16,92	500	13,72	1500	10,45
otci	2670	2200	2000	14,98	3000	11,87	2500	8,17
oběma rodičům ¹⁴	2362	2000	2000	12,15	1000	10,77	3000	7,25
jiné osobě ¹⁵	918	700	500	36,36	1000	18,18	-	-

⁸ Pro účely analýzy byly tyto údaje zaokrouhleny na celá čísla.

⁹ Daný údaj je zkreslen jedním rozhodnutím o velmi vysokém výživném, které pak průměrnou hodnotu zkresluje.

¹⁰ V případě stanovení povinnosti platit výživné oběma rodičům se příjmy obou rodičů sečtou (pro určení výše čistého měsíčního příjmu). Podíl určeného výživného na čistém měsíčním příjmu se určuje jako podíl ze součtu příjmu obou rodičů vůči tomu výživnému, které bylo soudem určeno ve vyšší částce.

¹¹ V případě určení výživného u jiné osoby než u rodiče není evidován její čistý měsíční příjem. Z tohoto důvodu není možné ani určit podíl výživného na tomto; znak „0“ tedy nevyjadřuje počet, ale fakt, že chybí informace o dané skutečnosti. V rámci nového zpracování dat se tak navrhuje zřetelné proškrtnutí této položky (viz následující návrh), ze které bude zřejmé, že data nejsou známa.

¹² Byla vyloučena pozorování, kdy je podíl určeného výživného na čistém měsíčním příjmu povinného menší než 1 %, nebo větší než 50 %. U většiny z těchto pozorování jde pravděpodobně o chybu vzniklou při vyplňování statistického listu.

¹³ Vyloučena byla pozorování, kdy je částka výživného menší než 101 nebo větší než 19 999 Kč.

¹⁴ Ve statistických listech vždy uvedena vyšší částka výživného, kterou platí jeden z rodičů. Nelze ale dohledat, kolik je nižší částka (placená druhým z rodičů). Veškeré výpočty tak operují pouze s vyšší částkou a s osobou, která tuto částku má platit (je předpokládáno, že osoba s vyšším příjmem platí vyšší výživné).

¹⁵ Velmi malý počet pozorování – pouze 11.

Rozdíl ve výši vyživovací povinnosti žen a mužů vychází částečně z obecně známého faktu, že ženy pobírají nižší mzdu než muži. Dokládají to statistiky, kdy se medián hrubé mzdy žen ve čtvrtém čtvrtletí 2016 pohyboval na úrovni 22 426 Kč a medián hrubé mzdy mužů byl 27 372 Kč.¹⁶

Povinnost platit výživné stanovena	Průměrný podíl určeného výživného na čistém měsíčním příjmu povinného (v %)
matce	11,02
otci	13,64
oběma rodičům	9,75
jiné osobě	-

Na nově zpracovaných tabulkách lze vidět, jaká finanční částka tvoří tři nejčastější hodnoty určovaného výživného (například výživné stanovené matce). Taktéž lze vidět jejich propočet jako průměrný podíl určeného výživného na čistém měsíčním příjmu (jedná se přitom o tzv. očištěný průměr¹⁷). Nově lze také sledovat průměrný počet dalších vyživovacích povinností pro povinné osoby. Jako další možný údaj v rámci nového zpracování dat se nabízí zavedení evidence výše příjmů povinných osob k jednotlivým věkovým skupinám dětí (nikoli pouze souhrnně jako je tomu nyní). Do budoucna je pak na zvážení zavedení ukazatele typu péče o dítě (výlučná či střídavá, případně společná).

Jako nejzajímavější výsledky u sledovaného vzorku lze uvést následující (viz též následující graf):

- Nejčastější hodnota v celém souboru výživného je 2000 Kč.
- Přibližně 64 % dětí do 5 let má výživné v rozmezí 1000 – 3000 Kč.
- Z krajních hodnot lze vyčíst, že přibližně 10 % dětí do 5 let má výživné ve výši 700 Kč a méně, a jen 1 % dětí do 5 let má výživné ve výši 200 Kč a méně.¹⁸ Naopak u vyššího výživného lze uvést, že jen 10 % dětí do 5 let má výživné v částce 4500 Kč a více a přibližně jen 1 % dětí do 5 let má výživné ve výši 12 000 Kč a více.¹⁹
- Pro zajímavost lze uvést, že čtyři nejvyšší hodnoty výživného jsou 1 000 000 Kč, 80 000 Kč, 70 000 Kč a 70 000 Kč. Čtyři nejmenší jsou pak 100 Kč, 100 Kč, 60 Kč a 5 Kč.²⁰

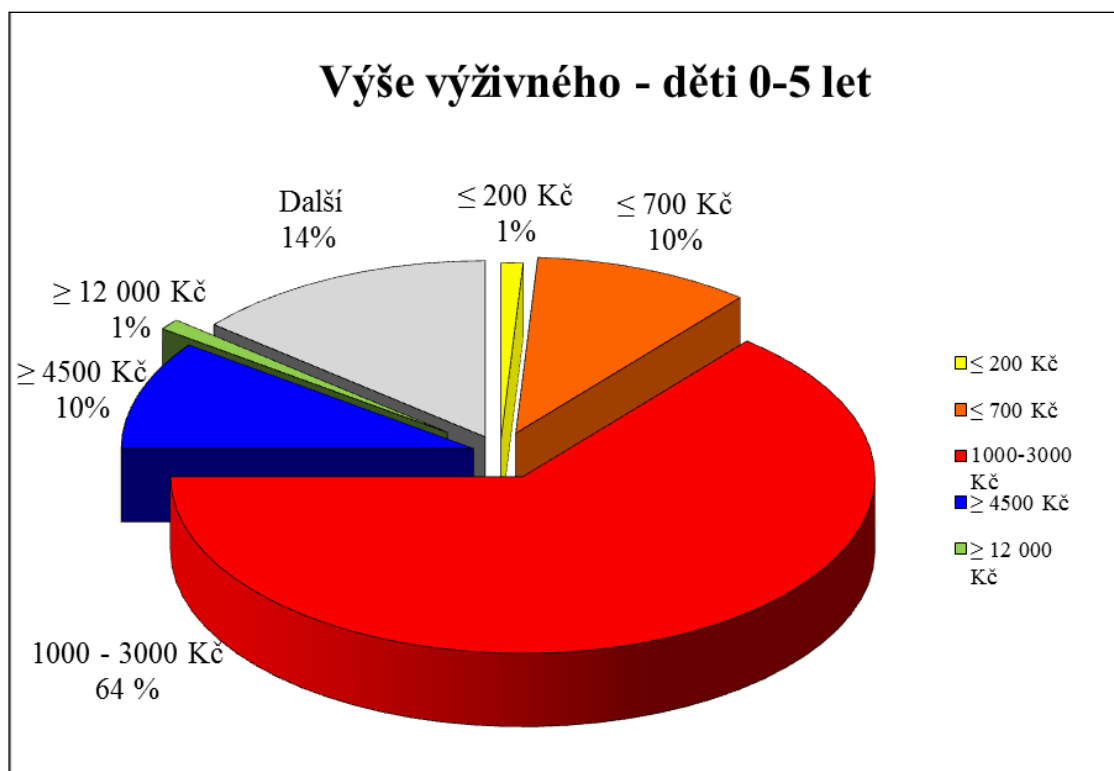
¹⁶ <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/prumerne-mzdy-4-ctvrtlet-2016>.

¹⁷ Z výpočtu byla vyloučena ta pozorování, kdy podíl je menší než 1 % nebo větší než 50 %. U většiny z těchto pozorování pravděpodobně došlo k chybě při vyplňování statistického listu. (Například výživné ve výši 350 000 % je nereálné).

¹⁸ Nelze plně zaručit správnost dat, neboť údaje mohou být zkresleny i chybným zápisem.

¹⁹ Nelze plně zaručit správnost dat, neboť údaje mohou být zkresleny i chybným zápisem.

²⁰ V tomto případě se patrně jedná o chybu v zápisu.

Jak již bylo zmíněno, další tabulky (viz příloha č. 2, list 3 - Kraje) srovnávají rozhodování (okresních) soudů o výživném v rámci různých částí republiky (vychází se z obvodů krajských soudů). Tyto tabulky velmi dobře, byť s ohledem na nikoli totožné územní vymezení pouze přibližně, demonstrují situaci v jednotlivých krajích.²¹

Ze známých hodnot vyplývá, že v případě soudů v obvodu Městského soudu v Praze je určováno nejvyšší výživné (u matky, otce i u obou rodičů), zatímco nejnižší výživné je v případě matky určováno na soudech místně příslušných pod KS v Plzni, v případě otce pod KS Ústí nad Labem a v případě obou rodičů pod KS České Budějovice. V tabulce zmiňované průměry jsou opět očištěny od extrémních hodnot.²² Přiložené grafy zobrazují rozdíly ve výši výživného v závislosti na krajích, a to jak při srovnání očištěného průměru, tak mediánu. Zobrazují taktéž procentuální podíly určeného výživného na čistém měsíčním příjmu i srovnání průměrného počtu dalších vyživovacích povinností osoby povinné platit výživné.

S ohledem na výše řečené by bylo žádoucí, aby byl nový způsob zpracování tabulek (tj. práce se stávajícími daty) evaluován ze strany soudců a dalších zainteresovaných osob; následně by byly vyhodnoceny případné připomínky. Dle nich by se zvážily možnosti dalšího (nového) zpracování

²¹ Pro popis této tabulky bude používán výraz „kraje“ pro situaci týkající se obvodů krajských soudů.

²² Z počítaných hodnot byly vyloučeny ty, kde je částka výživného menší než 101 anebo větší než 19 999 Kč.

stávajících dat. O případné potřebě sběru dalších dat (tj. rozšíření statistických listů) k předmětné agendě lze uvažovat až jako o posledním kroku (s ohledem na administrativní zátěž pro soudy).

4. URČOVÁNÍ VÝŽIVNÉHO

Obecně platí, že výživné je třeba posuzovat vždy v kontextu konkrétních okolností případu. Je třeba zkoumat jak subjektivní hledisko dítěte a povinného, tedy rozhodné skutečnosti na jejich straně, tak objektivní okolnosti místa a času. V rámci tohoto materiálního posuzování lze pak v různé míře využít formalizovaných nástrojů (např. tabulky pro stanovování výživného, maximální výživné), jejichž role se v různých právních úpravách liší.

Cílem této části je důkladně představit českou úpravu, zejména s důrazem na různé aspekty, ke kterým se při přiznávání výživného přihlíží či přihlížet má. Zohledňována je přitom jak judikatura, tak názory odborné veřejnosti. Pozornost je dále věnována dalším možným instrumentům pro stanovování výživného. U některých otázek je též podán výklad k vybraným zahraničním úpravám.

4.1. Stanování výživného dle platné právní úpravy

Výživné je třeba určit, kvantifikovat, typicky tehdy, kdy je narušeno plnění vyživovací povinnosti, a to z důvodu, že rodič tuto povinnost nechce či nemůže plnit. Jak již bylo řečeno výše, obligatorně též dochází k určování výživného při rozvodu manželství. Platná právní úprava však představuje toliko jeden možný model v přístupu k určování výživného. Teoreticky se lze zabývat jak otázkou, kdy se výživné určuje, tak způsoby určování jeho výše.

Základní podmínkou pro přiznání výživného je skutečnost, že oprávněná osoba není objektivně schopna se sama živit (§ 911 OZ). V praxi to znamená, že oprávněný nemá žádný vlastní příjem, nebo příjem má, ale je tak nízký, že nepostačuje k pokrytí jeho potřeb, anebo výnosy z majetku, který oprávněnému patří, nejsou dostačující k úhradě jeho osobních potřeb. Pro určení rozsahu výživného jsou rozhodné odůvodněné potřeby oprávněného a jeho majetkové poměry, jakož i schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného (§ 913 odst. 1 OZ). Platí též pravidlo o tom, že životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů. Toto hledisko přitom předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte (§ 915 OZ).

Stanovení výše výživného je s ohledem na jeho případné budoucí vymáhání klíčové. Proto je třeba se též zabývat nastavením kritérií, která soud při určování výživného bere v potaz. Platí, že soud vychází ze zkoumání jak odůvodněných potřeb oprávněného dítěte a jeho majetkových poměrů, tak i ze schopností, možností a majetkových poměrů povinného rodiče (§ 913 odst. 1 OZ). V zásadě je rozhodnutí o výživném a jeho výši ponecháno na uvážení a posouzení soudu. Některá rámcová vodítka představuje ustanovení § 913 odst. 2 OZ, které stanoví:

„Při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného je třeba také zkoumat, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika. Dále je třeba přihlídnout k tomu, že povinný o oprávněného osobně pečuje, a k míře, v jaké tak činí; přihlédne se popřípadě i k péči o rodinnou domácnost.“

Zákon výslovně nestanoví vše, co je třeba zohlednit při stanovování výživného a které skutečnosti se naopak nezohledňují. Klíčová je tedy aplikace obecného pravidla ustanovení § 913 ve spojení s ustanovením § 915 OZ. Ministerstvo spravedlnosti v roce 2009 oslovilo soudy, primárně krajské, které dále oslovovaly okresní, s dotazem, jaké skutečnosti zohledňují při výměře výživného. Ze vzešlých odpovědí vyplynulo, že soudy zohledňují z pohledu potřeb dítěte zejména tyto skutečnosti:

- jeho věk,
- zda navštěvuje předškolní či školní zařízení,
- jeho zdravotní stav,
- jeho zájmy a záliby (potřeby kulturní, sportovní, rekreační),
- množství a nákladnost mimoškolních aktivit,
- vlastní příjem dítěte,
- podíl dítěte na životní úrovni rodiče.

Ze strany povinného jsou pak zohledňovány zejména následující faktory:

- hodnota jeho majetku,
- jeho výdělečné možnosti,
- náklady na bydlení,
- zda nepodstupuje nepřiměřená rizika,
- zda se bezdůvodně nevzdal majetkového prospěchu nebo zaměstnání,
- jeho další závazky²³ kromě povinnosti k oprávněnému dítěti,
- zda přispívá na dítě i nad rámec běžného výživného (př. platba spoření),
- zda a v jaké míře povinný o dítě pečuje,
- zda žije s jiným partnerem, a pokud ano, jaké příjmy má tento partner,
- jeho zdravotní stav a náklady s tím spojené,
- zda pečuje o společnou domácnost,
- jaké má další vyživovací povinnosti,
- zda dojíždí do zaměstnání, a jaké s tím má náklady,
- jaké jsou podmínky pro bydlení povinného a náklady s tím spojené,

²³ Například povinnosti ex lege, případně ex contractu (zaopatřovací závazky), popřípadě i ex iudicio (např. náhrada škody).

- jaké má náklady na udržení příjmu.

V podrobnostech k některým hlediskům viz dále.

4.1.1. Hledisko dítěte

V ustanovení § 915 OZ se primárně stanoví, že životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů. Toto hledisko pak předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte. Jak uvádí doktrína²⁴, potřeby oprávněného mají být kryty v plném rozsahu, jsou-li odůvodněné. Půjde proto nejen o běžné denní potřeby, které reflektují konkrétní životní situaci, ale pokryty mají být i potřeby mimořádné, jsou-li odůvodněné.

4.1.1.1. Odůvodněné potřeby – studium

Odůvodněné potřeby dítěte, respektive jejich finanční náročnost, lze obecně odvozovat od věku dítěte.²⁵ Doktrína²⁶ se shoduje v tom, že zpravidla s nástupem do nového typu školního zařízení určitým způsobem vzrůstá i finanční náročnost studia. K tomu mj. rozhodnutí KS v Ostravě, sp. zn. 13 Co 24/2012.²⁷ Ten došel k závěru, že po otci nezletilého lze spravedlivě požadovat, aby se na zvýšených potřebách nezletilé spojených s nástupem povinné školní docházky podílel zvýšeným výživným, a to i když se příjem otce nezměnil. Ústavní soud se však již vícekrát vyjadřoval k problematice studia, konkrétně jeho ukončení. S tím souvisí i otázka schopnosti samostatně se živit.

Ústavní soud obecně uvedl v rozhodnutí ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. II. ÚS 2121/14 (bod 32), následující:

„(...) je třeba odlišit případy rozhodování o výživném, kdy se jedná o nezletilé dítě, resp. dokonce o dítě vykonávající povinnou školní docházku. V těchto případech musí být přiznávání výživného odpovídajícího odůvodněným potřebám dítěte samozřejmě pravidlem. U dětí již zletilých je však třeba na vyživovací povinnost nahlížet optikou výrazně odlišnou: zletilý jedinec by měl být zásadně schopen se postarat sám o sebe, a důvod pro stanovení vyživovací povinnosti by proto měl být odůvodněn konkrétními okolnostmi daného případu. Úkolem soudů je proto vyjádřit se též k tomu, zda daný typ vzdělání představuje ještě přípravu na budoucí povolání, anebo jde již jen o nadstandardní doplňování znalostí bez této návaznosti.“

Dále také uvedl:

²⁴ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J. Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014; str. 567.

²⁵ Na stejném prvku jsou založeny mj. i zmíněné doporučující tabulky, případně přehled rozhodování o výši výživného.

²⁶ Kotrady, P. Pohled soudní praxe na některé otázky týkající se stanovení výše výživného IN Bulletin advokacie, 7-8/2015, publikováno 20. 08. 2015. Dostupné zde: <http://www.bulletin-advokacie.cz/pohled-soudni-praxe-na-nektere-otazky-tykajici-se-stanoveni-vyse-vyzivneho?browser=mobi>.

²⁷ Uvedené v článku Kotradyho; str. 10, odkaz viz předchozí poznámka. K témuž závěru došel tento krajský soud i v pozdějším rozhodnutí sp. zn. 13 Co 398/2014.

„27. K tomu Ústavní soud uvádí, že *apriori* pochopitelně nevyklučuje, že studium zletilého dítěte na střední, případně vysoké škole, představuje okolnost, od níž se bude odvíjet vyživovací povinnost rodičů. Rodiče jsou totiž odpovědní za všestranný rozvoj svých dětí a z toho také plyne, že jsou povinni dbát o to, aby dítě našlo zdroj své obživy právě v takovém oboru, pro který má schopnosti a nadání a v němž se může náležitě uplatnit (viz M. Holub, cit. d., str. 317). Je však vždy důležité, aby se obecné soudy pečlivě zabývaly konkrétními okolnostmi každého případu a zejména účelností tohoto studia. Toto studium by totiž mělo sloužit k prohlubování předchozího vzdělání, na které zpravidla navazuje, resp. mělo by vést k lepším budoucím vyhlídkám na získávání prostředků pro své životní potřeby prací (srov. čl. 26 odst. 3 Listiny). Může samozřejmě nastat i případ, kdy toto další studium na studium předchozí přímo navazovat nebude, nicméně z konkrétních okolností bude zřejmé, že i tak je třeba preferovat zájem na zvýšení kvalifikace dítěte [viz např. studium na konzervatoři, na kterou se student nepřipravuje v klasickém systému vzdělávání - blíže viz nálezný sp. zn. II. ÚS 2623/09 ze dne 7. 4. 2010 (N 73/57 SbNU 9)]. Nemělo by však určitě jít o studium samoúčelné, kterým by si vyživovaná osoba pouze takzvaně „prodlužovala mládí“. Jak nedávno Ústavní soud uvedl (usnesení ze dne 25. 3. 2014 sp. zn. IV. ÚS 1247/13), „za situace, kdy studium nezletilého nenese znaky soustavnosti a cílevědomosti, nelze na rodiči spravedlivě požadovat, aby vynakládal peněžní prostředky, které by ve svém výsledku nepříspěly k osobnímu rozvoji dítěte.“

Krajský soud v Ostravě²⁸ řešil stejnou otázku nenavazujícího studia v případě, kdy se studentka střední školy, která ani na opakovaný pokus (přes využití doučování) nezvládla složit maturitní zkoušku, rozhodla dále studovat na učilišti se zaměřením kuchař-číšník. Toto její studium bylo soudem shledáno jako odůvodněná potřeba, která může přispět k budoucímu vhodnějšímu uplatnění (než kdyby neměla žádné jiné ukončené studium než pouze základní). Z uvedeného lze citovat:

„Takové studium nelze posoudit jako studium samoúčelné, kterým by si žalovaná tzv. „prodlužovala mládí“, když toto studium nese znaky soustavnosti a cílevědomosti. Za této situace tedy lze po rodičích žalované zcela spravedlivě požadovat, aby i nadále nesli odpovědnost za její všestranný rozvoj, tj. za to, aby žalovaná našla zdroj své obživy právě v takovém oboru, pro který má schopnosti a nadání a v němž se může uplatnit.“

4.1.1.2. Odůvodněné potřeby – zájmy a koníčky

Pokud jde o zájmy a záliby dítěte, jak uvádí Kotrady²⁹ v odkazu na rozhodnutí KS v Ostravě, sp. zn. 13 Co 459/2012, v souladu se stávající judikaturou, zájmová činnost, byť by byla finančně náročná, důvodem pro zvýšení být nemůže, pokud si její financování rodiče nemohou dovolit, protože životní úroveň dítěte je závislá právě na životní úrovni rodičů. Stejný soud k témuž uvedl i to, že zájmová

²⁸ Rozhodnutí sp. zn. 13 Co 38/2014.

²⁹ Kotrady, P. Pohled soudní praxe na některé otázky týkající se stanovení výše výživného IN Bulletin advokacie, 7-8/2015, publikováno 20. 08. 2015. Dostupné zde: <http://www.bulletin-advokacie.cz/pohled-soudni-praxe-na-nektere-otazky-tykajici-se-stanoveni-vyse-vyzivneho?browser=mobi>.

činnost nezletilého dítěte otce, narozeného za jeho současného manželství, musí být úměrná jeho finančním schopnostem a možností, zejména situaci, kdy otec má kromě něj ještě další dvě zákonné vyživovací povinnosti (sp. zn. 14 Co 3121/2009 a 13 Co 233/2009).

4.1.1.3. Odůvodněné potřeby zdravotně postiženého dítěte

V souvislosti s řešením otázky schopnosti samostatně se živit je třeba vzpomenout i případy, kdy je dítě vzhledem k svému zdravotnímu postižení tohoto částečně či zcela neschopno. Ústavní soud uvádí³⁰, že jestliže dítě nemá schopnost samostatně se živit např. z důvodu plné invalidity, vyživovací povinnost rodičů bude trvat po dobu celého jeho života. Zároveň upozornil, že objektivní schopnost sám se živit na straně jedné a příjem sociálních dávek na straně druhé proto nelze v daném případě rozumně srovnávat.

4.1.1.4. Majetkové poměry dítěte

Co se týče majetkových poměrů dítěte, nelze pak přihlížet k běžným dárkům. K tomu lze uvést např. rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 2 T 172/1996, kde se uvádí následující:

„Za výživné nelze považovat příležitostná plnění v době styku otce s dětmi, která svou povahou nepřekračují výdaje, jež nelze na výživné počítat proto, že šlo o běžné dárky či jiná podobná plnění, která nesměřovala k uspokojování odůvodněných potřeb nezletilých dětí ve smyslu § 96 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.“

Zároveň Ústavní soud podává, že „pokud by Ústavní soud akceptoval úvahu odvolacího soudu, že do příjmů dětí je třeba zahrnout veškeré finanční prostředky a dary od příbuzných a z logiky věci nejen od nich, a z toho dovozovat, že z těchto příjmů jsou schopny se samy živit, mohlo by docházet až k takovým absurdním situacím, kdy by např. výživné od matky dosahovalo výše, jež by dle soudu plně odpovídala potřebám zletilého dítěte, a otec, který by se na jeho výživě nijak nepodílel, by byl soudem této povinnosti zbaven s odůvodněním, že potřeby dítěte jsou v plném rozsahu uspokojovány matkou.“

Dále například k letním brigádám dětí doktrína³¹ uvádí, že i tyto nahodilé příjmy (byť nevedou k dlouhodobému efektivnímu zajištění odůvodněných potřeb pro svou nepravidelnost) je třeba pro účely stanovení výživného vhodně (racionálně) zohlednit.

4.1.1.5. Osobní situace nezletilého

Mohou se vyskytnout případy, kdy nezletilý starší 15 let z různých důvodů nežije s rodiči (např. rodiče nemají zájem o dítě osobně pečovat).³² I nezletilé dítě, které není plně svéprávné, může žít samo.

³⁰ Rozhodnutí Ústavního soudu, sp. zn. I ÚS 2306/12, ze dne 13. 3. 2013.

³¹ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J. Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014; str. 568.

V takových případech soud přistoupí k určení výživného oběma rodičům. V tomto případě se uplatní stejné principy jako v ostatních případech, dítě má právo na stejnou životní úroveň jako rodiče. Zároveň je třeba se zabývat otázkou možnosti získání jeho příjmů, respektive stavem odkázanosti na výživu. Konkrétně například tím, jak velké časové nároky klade na nezletilého případné studium, zda umožňuje, aby si vedle něj student příležitostně přivydělával formou brigád.³³ Pokud prostředky výživného nepostačí ke krytí potřeb nezletilého, může získat podporu prostřednictvím systému sociálního zabezpečení (např. příspěvek na bydlení).

4.1.2. Hledisko povinného – rodiče

Pokud jde o povinného, bude soud řešit jeho schopnosti, možnosti a jeho majetkové poměry.

Schopnosti a možnosti povinného se posuzují zejména ve vztahu k výdělečné činnosti povinné osoby, a to ať již se jedná o klasický pracovní poměr, dohody o práci konané mimo pracovní poměr nebo o činnost osoby samostatně výdělečně činné. I pokud je osoba nezaměstnaná, pobírá sociální dávky, je pro soud podstatné, zda např. plně uplatňuje všechny své nároky atd.

4.1.2.1. Majetkové poměry povinného

Pokud jde o majetkové poměry, primárně se vychází z informací standardně poskytnutých povinným o svém majetku, respektive soudem o něm zjištěných. Zejména v případech, kdy povinný vykazuje velmi nízké příjmy, je možno finanční situaci povinného hodnotit i dle dalších skutečností – tj. jak nákladný vede život (auto, nákupy zboží, elektronika, dovolené, trávení volného času apod.) a na základě něj usuzovat na skutečné majetkové poměry povinného. K tomu též Ústavní soud uvedl v rozhodnutí ze dne 10. 6. 2013, sp. zn. I. ÚS 4239/12, že je právem, nikoli povinností rodiče přivést na svět dítě. Pokud tak již učiní, musí si být vědom všech důsledků, tedy toho, že své dítě musí vyživovat. Při rozhodování o výživném je vždy nutné zohlednit nejen fakticky dosahované příjmy povinného, ale i celkový majetek v jeho vlastnictví a jeho životní úroveň.

Dochází i k situacím, kdy měsíční příjem povinného je velmi nízký, přitom ale disponuje větším movitým nebo nemovitým majetkem. Přitom zpeněžením majetku by povinný získal prostředky na plnění výživného. V takových případech stojí soudce před otázkou, zda vyměřit výživné ve výši, jako kdyby povinný již disponoval finančními prostředky z prodeje majetku, nebo stanovit výživné z disponibilních prostředků povinného. Jak uvádí odborná literatura, v takových případech je nutné postupovat velmi citlivě, aby bylo nalezeno spravedlivé řešení pro obě strany (např. uchování nemovitosti pro dítě).³⁴ Nejvyšší soud se rovněž vyjádřil k potencialitě na straně majetkových poměrů

³² Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež, MPSV, 2016, dostupné na http://www.mpsv.cz/files/clanky/28476/Methodicka_prirucka_pro_kuratoty_pro_deti_a_mladez.pdf, str. 65- 67.

³³ Nález Ústavního soudu sp.zn. II ÚS 2121/14 ze dne 30. září 2014.

³⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014; str. 1060.

povinného, kdy podle jeho stanoviska lze ustanovení § 913 odst. 2 OZ aplikovat i v případech, kdy se povinný vzdal bezúplatně nebo za velmi nízkou úplatu nemovitosti.³⁵

Za zmínku nepochybně stojí i situace, kdy se povinný dostane sám do složité finanční situace. Jak uvádí Křístek³⁶:

„Soud by tak dle mého názoru nikdy neměl výživné stanovit tak, aby po jeho zaplacení disponibilní zůstatek z čistého příjmu povinného byl nižší než součet příslušné částky živobytí a odůvodněných nákladů na bydlení podle zmíněných předpisů.“

K témuž uvádí Hrušáková a kol.³⁷, že ani status přiznaný státním orgánem není možné přeceňovat. Vždy je třeba se zabývat celkovými majetkovými poměry povinného, osob mu blízkých či s ním žijících.

Na potřebu zohlednění příjmů partnera či manžela rodiče poukazuje i Dvořáková Závodská³⁸, když připomíná judikát Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 756/16 ze dne 14. 6. 2016, který dospěl k závěru, že soudy nedostatečně zjistily majetkové poměry vedlejšího účastníka, když se nezabývaly příjmy jeho manželky. K dané otázce se Ústavní soud podobně vyjádřil již dříve v judikátu sp. zn. I. ÚS 527/06 ze dne 7. 3. 2007:

„Jakkoli se nejedná o osobu povinnou k poskytování výživného dle zákona o rodině, je zřejmé – z obecného pohledu, že pokud by bylo prokázáno v neurčitém počtu případů stejného druhu, že přítel rodiče s ním žije ve společné domácnosti a podílí se na uspokojování potřeb rodiny, mohla by taková blíže specifikovaná částka nalézat odraz i v poměrech rodiče, kterému bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy, a tím i v poměrech nezletilého dítěte. Jde tedy o otázku životní úrovně rodiče a nezletilého dítěte, která je ze své podstaty založena na fakticitě, nikoli na „pouhé“ právní stránce, tj. na tom, zda se jedná či nejedná o osobu dle zákona o rodině k vyživovací povinnosti povinnou; podíl např. druha na uspokojování potřeb rodiny se na životní úrovni člena rodiny projeví fakticky vždy (rozdíl je jen v míře); nepřihlížet k tomu by bylo v rozporu s reálným dějem, konstruováním fikce (což by mohlo vést až k absurdním důsledkům), k čemuž však není žádného rozumného důvodu.“

4.1.2.2. Zjišťování majetkových poměrů, zjišťování příjmu

Dalším problémem v případě vyměrování výživného na základě majetkových poměrů je zjištění samotné výše hodnoty majetku. Soudci ho zjišťují na základě prohlášení povinného a informací

³⁵ Stanovisko Nejvyššího soudu, sp. zn. Cpjn 204/2012 ze dne 19. 10. 2016, ve sbírce pod č. 110/2016.

³⁶ Křístek, A. Výživné pro děti: Problematika určování jeho výše, jeho vymáhání a pomoc veřejné správy s uplatňováním práva na výživné v minulosti a dnes. Právní rozhledy, č. 13-14, 2015; str. 492 a násl.

³⁷ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014; str. 1063.

³⁸ Dvořáková Závodská, J. Doložení příjmů partnerky při rozvodovém řízení IN Právo a rodina, č. 11/2016; str. 24.

od oprávněného, nicméně ani to nemusí být dostačující. Přitom sankce v podobě nevyvratitelné domněnky podle ustanovení § 916 OZ, kdy bude výživné vyměřené z částky 25násobku životního minima, není dostačující. Soudci vzhledem k vyšetřovací zásadě mohou provést důkaz formou znaleckého posudku, listinou nebo ohledáním věci či ohledáním na místě podle ustanovení § 130 OSŘ. Nicméně takový postup prodražuje a prodlužuje řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.

Jak bylo uvedeno výše, soudy často stojí před otázkou, jaký příjem nebo jaká část majetku povinného má být základem pro výpočet výživného. V této souvislosti je potřeba rozlišovat (viz dále), zda se jedná o povinného, který má příjmy ze závislé činnosti, nebo v různých formách podniká.

Přitom však platí, že v kontextu určování výživného je příjem třeba pojímat materiálně. Proto obvykle nelze bez dalšího vyjít pouze z formalizovaných dokumentů (např. daňové přiznání). Ty mohou být především vhodným základem pro posouzení případu.

V souvislosti s osobami samostatně výdělečně činnými poukazuje Kotrady na následující:

„Řídit se totiž při stanovení výše výživného jen údaji z daňového přiznání těchto osob není možné. Je třeba si uvědomit, že se jedná o údaje k vykázání daňového základu, které nemusí nijak vypovídat o skutečném příjmu z podnikání. Osobní spotřeba, tj. čerpání finančních prostředků z podnikání pro vlastní potřebu, totiž v daňovém základu nefiguruje. Stejně tak některé daňové uznatelné výdaje mohou směřovat spíše k dalšímu rozvoji podnikání, než do zajištění samotného výkonu podnikání.“³⁹

Stejně tak se vyjádřil i Krajský soud v Brně, když rozhodl, že ne každý výdaj rodiče podle zákona o dani z příjmu je nezbytný výdaj a je pro rodiče z hlediska jeho podnikání nezbytný do té míry, že by po něm nebylo možné důvodně požadovat, aby přednostně plnil vyživovací povinnost.⁴⁰ Pokud částky čerpané povinným pro osobní spotřebu přesáhnou základ daně z podnikání, pak daňové přiznání nevyhoví dostatečně o objemu prostředků, které má povinný k dispozici.⁴¹

V režijních a cestovních (paušálních) výdajích lze za často také nalézt velké „rezervy“. K tomu uvádí rozhodnutí KS Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 326/04, že při určení výživného pro dítě není u povinného rodiče, který je podnikatelem, rozhodující, zda rozdíl mezi jeho příjmy a výdaji je kladný či záporný, nýbrž s ohledem na (ne)zbytnost výdajových položek je třeba rozlišit, zda jde o výdaje, bez nichž by nebylo možno dosáhnout zajištění výkonu podnikatelské činnosti, anebo zda jde již o výdaje, které co do svého druhu či rozsahu směřují spíše k rozšiřování podnikatelské činnosti za účelem dosažení vyššího zisku.

³⁹ Kotrady, P. Pohled soudní praxe na některé otázky týkající se stanovení výše výživného IN Bulletin advokacie, 7-8/2015. Dostupné zde: <http://www.bulletin-advokacie.cz/pohled-soudni-praxe-na-nektere-otazky-tykajici-se-stanoveni-vyse-vyživneho?browser=mobi>.

⁴⁰ Rozsudek KS v Brně, sp. zn. 26 Co 214/2011 ze dne 3. 7. 2013.

⁴¹ Rozsudek KS v Brně – pobočka Jihlava, sp. zn. 54 Co 114/2009 ze dne 3. 9. 2009.

Při úvaze o výši příjmu bylo řešeno, zda například tzv. spropitné je třeba započítávat do příjmů. KS v Ústí nad Labem se ve svém rozhodnutí sp. zn. 10 Co 326/04 přiklonil k tomu, že nelze vycházet z domněnky existence dalšího příjmu ve formě tzv. spropitného, i když s výkonem určité profese taková možnost faktického příjmu u tohoto rodiče může přicházet v úvahu.

Z těchto důvodů je níže popisované třeba vnímat s rezervou. Jde toliko o základní, formální ukazatele o příjmu, které je obecně třeba konfrontovat s konkrétní situací.

4.1.2.2.1. Zjišťování příjmu (pracovněprávní vztah, funkční požitky, služební poměr)

Mezi příjmy ze závislé činnosti řadíme zejména ty příjmy, které vznikly na základě pracovní smlouvy, popř. výkonem práce ve služebním poměru, dále z titulu případných funkčních požitků z členství či různých veřejných a zastupitelských (poslaneckých a senátorských) funkcí, a dále z práce na základě dohod o provedení práce a dohod o pracovní činnosti. V takových případech lze informaci o příjmu povinného získat z potvrzení o výši zdanitelných příjmů, které vydává zaměstnavatel, a z přiznání k dani z příjmů fyzických osob.

Problematické jsou dohody o provedení práce. Tyto dohody jsou sice limitovány odpracováním 300 hodin u jednoho zaměstnavatele ročně, nicméně povinný může tyto dohody uzavírat u neomezeného počtu zaměstnavatelů. Dále se z těchto dohod neodvádí pojistné na zdravotní a sociální pojištění, pokud příjem nepřevyšuje 10 000 Kč měsíčně. Pokud nastane situace, že poplatník nepodepsal prohlášení poplatníka ve smyslu ustanovení § 38k odst. 4, 5 a 7 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o daních z příjmů“), a jeho příjem je nižší než 10 000 Kč měsíčně, potom se z tohoto příjmu odvádí 15% srážková daň a do daňového přiznání se tento příjem neuvádí, s výjimkou případů podle § 36 odst. 7 a 8 zákona o daních z příjmů, kdy poplatník může do daňového přiznání zahrnout příjmy z těchto dohod. Soud se o existenci dohody a odměny z dohody o provedení práce nedozví; tyto příjmy nejsou součástí daňového přiznání fyzické osoby a povinný nemá zákonnou povinnost je uvádět. Pokud je měsíční příjem vyšší než 10 000 Kč, vzniká povinnost podat daňové přiznání k dani z příjmů fyzických osob, do kterého se tyto příjmy z dohody o provedení práce uvedou za předpokladu, že poplatník nepodepsal prohlášení k dani podle § 38k zákona o daních z příjmů. Pokud bylo podepsáno prohlášení při příjmu vyšším než 10 000 Kč měsíčně, zdaňuje se stejně jako v případě odměny nad 10 000 Kč s nepodepsaným prohlášením, jen s tím rozdílem, že poplatník může uplatnit slevy či zvýhodnění na děti. Zároveň může při splnění dalších podmínek stanovených zákonem o daních z příjmů požádat plátce daně o provedení ročního zúčtování záloh a daňového zvýhodnění podle § 38ch zákona o daních z příjmů a nemusí podávat daňové přiznání.

Jedním z řešení stávající situace by mohlo být zavedení povinnosti uvádět tyto dohody do formuláře přiznání k dani z příjmů fyzických osob, pokud nebylo podepsáno prohlášení poplatníka podle

ustanovení § 38k odst. 4 zákona o daních z příjmů, a jeho příjem je nižší než 10 000 Kč měsíčně. Nicméně došlo by tak k prolomení pravidla o tom, že do daňového přiznání by se neměly uvádět údaje, které neslouží pro správu daně.

Hlavním smyslem ustanovení § 6 odst. 4 zákona o daních z příjmů je zjednodušení pro poplatníky, kteří mají příjem z DPP nepřevyšující 10 000 Kč, nebo mají tento příjem vedle jiného příjmu ze závislé činnosti spočívající ve zproštění povinnosti podávat daňové přiznání. Opačný přístup by mohl u poplatníků vyvolat demotivaci k činnostem, ze kterých takový příjem plyne, neboť jeho získání s sebou nese povinnost administrovat podání daňového přiznání.

Problematiku přiznání příjmů z dohod o provedení práce je proto nutné řešit mimo daňové přiznání prostřednictvím informační povinnosti povinného o těchto dohodách před soudem. Případné zatajení příjmů, které soud není schopen ověřit prostřednictvím správce daně, by mohlo být sankcionováno ať již aplikací ustanovení § 916 OZ nebo prostřednictvím pořádkové pokuty u soudu.

4.1.2.2.2. Zjišťování příjmu (osoby samostatně výdělečně činné)

Je důležité rozlišovat, zda se jedná o osobu, která vede (A.) daňovou evidenci, uplatňuje výdaje (B.) procentem z příjmů, anebo vede (C.) účetnictví.

A. Daňová evidence

U podnikání těchto fyzických osob je základním zdrojem informací o jejich příjmech jimi podávané daňové přiznání (tvrzení), a to zejména jeho příloha č. 1.

Pokud podnikající subjekt vede daňovou evidenci, vede údaje o příjmech a výdajích a majetku a dlužích podle ustanovení § 7b zákona o daních z příjmů. Osoba samostatně výdělečně činná může mít i další příjmy, které se ale do tohoto přiznání neuvádí, je to například vratka DPH, různé půjčky nebo dotace (např. od Úřadu práce na dotované místo) nebo jsou to vlastní vklady podnikatele do podnikání. Některé z těchto příjmů, které jdou mimo evidenci přiznání k dani z příjmů, by však měly být zohledněny při výpočtu výživného. Sporné to může být například u vlastních vkladů podnikatele, což je příjem podnikatele z minulých let, který byl zdaněn, a pravděpodobně se s ním již počítalo pro určení výživného za minulá léta nebo byl zohledněn v rámci majetkové situace povinného.

Stejná situace je i na straně výdajů, výdajem neovlivňujícím základ daně je například platba DPH a tzv. osobní spotřeba (nejedná se o osobní spotřebu definovanou ve vazbě na DPH). Osobní spotřebou se pro tyto účely rozumí výdaje, kdy podnikající osoba nemá striktně oddělený účet pro podnikatelské činnosti a pro hrazení svých soukromých potřeb. Jedná se o prostředky, které byly v průběhu sledovaného období fyzickou osobou již vyčerpány, tj. byly použity pro její osobní prospěch, a nikoliv pro podnikání (např. splátky soukromých půjček). Proto se o osobní spotřebu

základ pro výpočet výživného nesnižuje. Tyto výdaje se do výpočtu výše výživného započítávají stejně tak jako odpisy, které jsou nepeněžitým výdajem a naopak se obě položky zpětně přičítají. Při zjišťování příjmů pro vyměření výživného by měl být uplatněn následující vzorec:

Zdanitelné příjmy + nezdánitelné příjmy – výdaje ovlivňující základ daně – výdaje neovlivňující základ daně + zpětné načtení vykazované osobní spotřeby + odpisy (pokud jsou uplatňovány)

Jako příklad aplikace výše uvedeného může sloužit tabulka v příloze č. 3, která byla vypracována Ing. Václavem Polokem, znalcem v oboru ekonomika⁴². Jak je vidět z tabulky, příjem určený podle daňové evidence je 92 247 Kč a příjem určený pomocí příjmů a výdajů, které se do priznání k dani neuvádí, je 248 199 Kč.

Ve výkazu o majetku a závazcích je možné zjistit např. stav zásob, pokud se stav zásob navýšil např. před koncem roku a není to pro tento typ podnikání obvyklé, může se jednat o snahu podnikatele navýšit výdaje a snížit tak základ, ze kterého se mu vyměřuje výživné (respektive vypočítává i daň z příjmů).

B. Uplatnění výdajů procentem z příjmů

Velice problematická situace nastane, když povinný není povinen podle zákona o daních z příjmů evidovat výdaje (a tyto uplatňuje pro své daňové vypořádání pouze tzv. výdajovým paušálem). Uplatnění výdajového paušálu neodráží skutečnou situaci na straně výdajů povinného a soud by měl povinného požádat o doložení dokladů o skutečných výdajích pro účely vyměření výživného.

Doložení výdajů může probíhat předložením zaplacených faktur, výpisů z účtu, doložením výběru z pokladny nebo např. svědeckými výpověďmi.

C. Účetnictví

Podnikající fyzická osoba vede účetnictví dobrovolně nebo v případě, že je zapsaná v obchodním rejstříku nebo obrat podle zákona o dani z přidané hodnoty (včetně plnění osvobozených od této daně, která nejsou součástí obratu) přesáhl za bezprostředně předcházející kalendářní rok částku 25 miliónů Kč, nařizuje jí to zvláštní předpis nebo je společníkem sdruženým ve společnosti, pokud alespoň jeden ze společníků sdružených v této společnosti vede účetnictví.

Hlavním zdrojem informací o výši příjmů je v tomto případě výkaz zisků a ztrát a rozvaha a přílohy k účetní závěrce. Zatímco výkaz zisků a ztrát vypovídá o zaúčtovaných, ale nezaplacených výnosech nebo nákladech, rozvaha podává informace o reálném stavu majetku povinného.

⁴² Jedná se o odborníka, který je soudy oslovován pro vytváření znaleckých posudků v případě složitějších případů, za účelem zejména zjištění příjmu osoby, z něž je možno následně určit výši výživného.

Sečtením provozního, finančního a mimořádného výsledku hospodaření získáme údaj o hospodářském výsledku (před zdaněním) vždy v daném roce (tzv. účetním období). Pro získání představy o disponibilních prostředcích fyzické osoby, která vede účetnictví, lze uvést následující vzorec⁴³:

Hospodářský výsledek +/- rozdíl salda vývoje hodnoty krátkodobých a dlouhodobých pohledávek za běžné a minulé období +/- rozdíl salda vývoje hodnoty krátkodobých a dlouhodobých závazků za běžné a minulé období + odpisy (zpětné načtení nepeněžitých výdajů) + rezervy (pokud byly uplatněny jako nepeněžní výdaj) + zůstatková cena vyřazeného majetku nebo materiálu (jedná se opět o nepeněžní výdaj)

Znaménko (-) se použije v případě, že rozdíl pohledávek je kladné číslo ve prospěch aktuálního období, tj. došlo ke zvýšení hodnoty faktur, které podnikatel vydal, ale nedostal je zaplacenou.

Znaménko (+) se použije v případě, že rozdíl závazků je kladné číslo ve prospěch aktuálního období, tj. došlo ke zvýšení hodnoty, kterou podnikatel dluží, to znamená, že zaplatil méně.

Ke zvážení se dává možnost rozšíření vzdělávání zejména pro opatrovnické soudce, ale i pro širokou veřejnost, které se zaměří na jednotlivé pojmy a postupy při určování příjmů osob, které vedou daňovou evidenci, uplatňují daňový paušál nebo vedou účetnictví. Do tohoto vzdělávání by mohli být zapojeni znalci v oboru účetnictví, kteří pravidelně komunikují se soudci nebo daňoví poradci s pedagogickými zkušenostmi, aby tato obtížně srozumitelná problematika byla soudcům efektivně vysvětlena.

4.1.2.3. Zjišťování majetkových poměrů podle německé úpravy

Pro zajímavost lze poukázat na německou právní úpravu.⁴⁴ Povinnost informovat na žádost o svých příjmech v souvislosti s určením výživného stanovuje ustanovení § 1605 BGB. Dle uvedeného ustanovení je povinná, ale i oprávněná osoba povinna poskytnout druhému informace o svých příjmech a majetku v míře nezbytné pro určení vyživovací povinnosti. Smyslem ustanovení je vyhnout se zbytečným soudním jednáním a umožnit osobám zjistit, zda mají a případně jak vysoký vyživovací nárok.

Informační povinnost tedy funguje v obou směrech – oprávněný vůči povinnému, povinný vůči oprávněnému. Zajímavostí je, že ustanovení kodifikuje judikaturou již dříve dovozenou povinnost; ta ji dovozovala z obecně stanovené povinnosti jednat poctivě v právním styku. Rozsah povinností se přitom omezuje na příjmy a majetek povinné, respektive oprávněné osoby. Další, pro stanovení

⁴³ Vzorec byl poskytnut Ing. Václavem Polokem, znalcem v oboru ekonomika, na semináři realizovaném Justiční akademií k tematice rozhodování o výživném. V rámci následných diskuzí se zástupci justice mnozí soudci vyjádřili souhlasné stanovisko k tomuto způsobu výpočtu, neboť postupují stejným způsobem.

⁴⁴ Palandtův komentář BGB, C.H. Beck, Mnichov, 2013, ustanovení §1605; str. 1930-1932.

rozsahu výživného důležité okolnosti, jako jsou zbylé vyživovací povinnosti, rozsah snahy o výdělečnou činnost atp., nejsou předmětem uvedené povinnosti. Informační povinnost lze, jak plyne z odkazu na § 260 a 261 BGB splnit písemným soupisem, který osobě bez nepřiměřené námahy umožní vypočítat výši jejího vyživovacího nároku, respektive povinnosti. Nepostačí, pokud by osoba předložila například pouze potvrzení o majetku od daňového poradce, aniž by je podložila samotnými listinami, z nichž by bylo možné takové potvrzení ověřit. Nepostačí nechat do dokumentů pouze nahlédnout. Informace lze požadovat pouze jednou za dva roky, ledaže by osoba osvědčila, že povinný v mezidobí získal mnohem vyšší příjmy či majetek. Spolkový soudní dvůr pak dovedl, že ve výjimečných situacích je zde povinnost povinné či oprávněné osoby informovat o svých poměrech bez žádosti. Například tehdy, pokud oprávněná osoba ukončila studium.

Pokud jde o důsledky neplnění této povinnosti, pak lze říci, že u oprávněné osoby může dojít ke snížení či dokonce ke zbavení práva na výživné (§1579 BGB). U povinné osoby od okamžiku, kdy oprávněná osoba požádala o informace, může požadovat doplacení výživného pro případ, že by se ukázalo, že měla právo na (vyšší) výživné, než ji doposud bylo vypláceno (§1613 BGB).

Ke zvážení se předkládá zavedení výše popsaného pravidla, které by mohlo být nápomocno jako jistý předstupeň ve složité situaci zjišťování příjmů a majetku. Zároveň by mohlo umožňovat pružnější určení okamžiku, od něhož lze výživné či změnu v jeho určení požadovat (na rozdíl od úpravy ustanovení § 922 OZ, podle něhož lze výživné přiznat jen ode dne zahájení soudního řízení; u výživného pro děti i za dobu nejdéle tří let zpět od tohoto dne).

4.1.2.4. Nezaměstnanost povinného a potencialita příjmů

V případě, že osoba nepracuje, zjišťuje se důvod tohoto stavu i to, jaká je např. nabídka volných míst v daném oboru a proč je povinný nepřijal. Soud by měl také zjišťovat, zda rodič nebyl sankčně vyřazen z evidence uchazečů o zaměstnání, nebo zda se nevyhýbá nabízené práci odpovídající jeho věku, zdravotnímu stavu a vzdělání.⁴⁵ Významnou je i skutečnost, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu. Za bezdůvodné vzdání se výhodnější výdělečné činnosti Krajský soud v Brně považoval i situaci, kdy podnikatelská činnost povinného rodiče byla téměř deset let ztrátová.⁴⁶

Za důležitý důvod se přitom považuje⁴⁷ např. zdravotní stav povinného, ztráta kvalifikace, rozvod manželství, aktuální rodinná situace a plnění dalších vyživovacích povinností nebo dočasná ztráta výhodnějšího zaměstnání za účelem získání předpokladů pozdějšího, lepšího pracovního uplatnění.

⁴⁵ Stanovisko Nejvyššího soudu, sp. zn. Cpjn 204/2012, ze dne 19. 10. 2016, ve sbírce pod č. 110/2016.

⁴⁶ Rozhodnutí KS v Brně, sp. zn. 12 Co 17/2004, ze dne 17. 6. 2004.

⁴⁷ Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha, Wolters Kluwer, a.s., 2014; str. 569.

Ústavní soud podřadil pod tento důležitý důvod i např. vzdání se zaměstnání z důvodu péče o zdravotně postižené dítě (viz rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 1619/07 ze dne 1. 2. 2008).

Podle stanoviska Nejvyššího soudu dále nelze povinným, kteří ukončili své pracovní poměry dohodou po 1. 1. 2012, automaticky vyměřovat výživné podle ustanovení § 913 odst. 2 OZ s tím, že se povinný vzdal výhodnějšího zaměstnání. Soud má vždy zkoumat další okolnosti, na základě kterých k ukončení dohodou došlo.

Pokud soud důležitý důvod neshledá, vychází z takových příjmů, kterých by povinný dosahoval, kdyby své schopnosti a možnosti řádně využíval. (Jako určitá pomůcka pro určení výše příjmů v jednotlivých profesích mohou sloužit i tabulky průměrných příjmů, které zpracovává Český statistický úřad⁴⁸ a MPSV⁴⁹).

Při určování potencionálního příjmu mají soudy podle stanoviska Nejvyššího soudu⁵⁰ vycházet z příjmu, který by mohl dosahovat na regionálně určeném trhu a tento příjem je zároveň v souladu s nabídkou a poptávkou na daném trhu. Podle Nejvyššího soudu nelze v takovém případě vycházet ze skutečného vyššího příjmu, který povinný dříve dosahoval, ale z příjmu, který je povinný schopen dosazovat dle jeho fyzického stavu, nadání, vzdělání, pracovních zkušeností a situace na trhu práce, na kterém se zrovna nachází. Podle Ústavního soudu proto nemůže soud pouze uvést výčet potencionálních míst evidovaných úřadem práce, protože to nezaručuje, že by povinný byl u takového zaměstnavatele opravdu zaměstnán.⁵¹ Povinnost zkoumat příjmy, které jsou obvyklé v daném regionu, se týká i povinných, kteří žijí v zahraničí.⁵²

Ústavní soud v rozhodnutí ze dne 30. 7. 2013, sp. zn. II. ÚS 979/13, poukazuje na případ stavbyvedoucího, který se vzdal dobrovolně své výdělečné činnosti. V něm zdůraznil, že při výpočtu výše výživného nelze mechanicky vycházet z toho, že se v daném místě nachází pozice stavbyvedoucího a že mají udávaný výdělek v částkách 15 000 až 45 000 Kč. K tomu přímo uvedl:

„(...) místa uvedená ve zprávě o platových nabídkách stěžovateli nezaručují, že by byl na dané místo přijat a dosahoval podstatně vyššího výdělku než v současném zaměstnání. V tomto směru lze stěžovateli přisvědčit, že úřadem práce poskytnutá evidence nabízených míst, navíc s přihlédnutím k všeobecně známému převisu poptávky po zaměstnání, sama o sobě nevypovídá o skutečných možnostech stěžovatele uzavřít pracovní poměr, či dokonce pracovní poměr se soudem

⁴⁸Dostupné zde: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=MZD11&z=T&f=TABULKA&katalog=30852&str=v377&c=v3~8__RP2015.

⁴⁹ Dostupné zde: <http://www.mpsv.cz/ISPV.php>.

⁵⁰ Stanovisko Nejvyššího soudu, sp. zn. Cpjn 204/2012, ze dne 19. 10. 2016, ve sbírce pod č. 110/2016.

⁵¹ Nález Ústavního soudu, sp. zn. II ÚS 1846/2009, ze dne 24. 11. 2009.

⁵² Údaje poskytuje např. EUROSTAT nebo lze je získat prostřednictvím Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí.

předpokládaným platem. V řízení nebylo nijak prokázáno ani zjišťováno, že by stěžovatel úmyslně odmítal nabízená místa, a že se tak dobrovolně vzdal možnosti dosahovat vyšších výdělků.“

Pokud jde o specifické situace, kdy osoba nemá standardní výdělečné možnosti, lze připomenout rozhodnutí KS v Ústí nad Labem, sp. zn. 11 Co 507/1997, který uvedl, že byl-li otec ve vazbě a posléze výkonu trestu proto, že se dopustil trestného činu týrání svěřené osoby (nezletilého dítěte), vychází soud při rozhodování o výživném u této osoby z jejích možností a schopností, jaké měla před vzetím do vazby. Jak však poukazuje Hrušáková⁵³, soudní praxe rozlišuje zpravidla výkon trestu odnětí svobody za trestný čin zanedbání povinné výživy nebo týrání svěřené osoby a za jiné trestné činy. Uvádí taktéž:

„V prvním případě se dovozuje, že by výživné stanovené soudem mělo být i po dobu výkonu trestu v plné výši zachováno, nedošlo-li k jiné změně poměrů, popř. by se mělo při jeho stanovování vycházet z předchozích příjmů a majetkových poměrů povinného (viz Mandlíková, E. Ke specifikům vyživovací povinnosti osob odsouzených k trestu odnětí svobody a pracovní odměně odsouzených. Trestní revue, 2003, č. 10, a rozsudek KS v Ústí nad Labem 11 Co 507/97; Soudní judikatura, 1998, č. 14). Lze vycházet ze zásady, že nikdo nesmí těžit ze svého protiprávního jednání (viz § 6 odst. 2). V ostatních případech by měl soud přihlížet k dalším podstatným skutečnostem na straně povinného (zdravotní stav, osobní a majetkové poměry) a k celkové situaci v zařízení, kde se výkon trestu či vazba vykonává.“⁵⁴

K téže otázce uvedl také Ústavní soud ve svém rozhodnutí ze dne 6. 2. 2008, sp. zn. IV. ÚS 1181/07, že zbavil-li se rodič svým úmyslným jednáním, pro které byla na něj uvalena vazba a pro nějž byl následně odsouzen k trestu vězení, objektivní možnosti plnit svoji vyživovací povinnost vůči nezletilému dítěti, nelze tuto skutečnost přičítat k tíži tohoto dítěte, jež dle čl. 32. odst. 4 Listiny má právo na rodičovskou výchovu a péči.

Výše uvedené problematice se věnovalo i stanovisko Nejvyššího soudu⁵⁵, podle kterého se má z potenciality příjmů vycházet i u povinného, který je ve vazbě nebo vykonává trest odnětí svobody, jde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy. Jedinou výjimkou v takovém případě je, pokud by výživné bylo určeno v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Nejvyšší soud se tedy přiklonil k zachování potenciality příjmů jen ve vztahu k trestnému činu zanedbání povinné výživy, nikoli ve vztahu

⁵³ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014; str. 1064.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Stanovisko Nejvyššího soudu, sp. zn. Cpjn 204/2012, ze dne 19. 10. 2016, ve sbírce pod č. 110/2016.

k dalším trestným činům, které směřují proti dítěti (např. týrání svěřené osoby – viz komentář Hrušákové⁵⁶).

4.1.2.5. Aspekt osobní péče o dítě

Mezi významné skutečnosti pro určení výše výživného patří i fakt, zda je ze strany povinného rodiče vykonávána osobní péče o dítě. Ta může do určité míry nahrazovat výživné. Primárním hlediskem je nepochybně věk, ale ani toto hledisko nelze uplatňovat bez dalšího. Rozhodující je skutečná náročnost péče, která může být odvislá od zdravotního stavu dítěte, případně i jeho postižení, schopností, náročnosti jeho školní a mimoškolní činnosti (například nezbytné doprovázení rodičem na kroužky apod.) i dalších faktorů. K samotným věkovým hranicím uvedl například Krajský soud v Ostravě⁵⁷, že osobní péče rodičů se považuje za vyvažující vyživovací povinnost pouze u dětí zhruba do 10 let věku (sp. zn. 14 Co 312/2009 a 13 Co 233/2009). Podobně pak např. v rozhodnutí sp. zn. 13 Co 3/2015, kde rozhodl, že nezletilá navštěvovala 2. třídu základní školy, přičemž matka ještě ve významné míře plnila vyživovací povinnost k nezletilé osobní péči o ni. V případě věku 14 let pak tento soud uvedl v rozhodnutí sp. zn. 13 Co 117/2011, že při úvaze o rozsahu vyživovací povinnosti otce k nezletilému byl zohledněn taktéž rozsah matčiny vyživovací povinnosti k nezletilému, neboť matka již svoji vyživovací povinnost nevyvažuje osobní péčí o něj (věk 14 let), a je tedy i na ní, aby se vzhledem ke svým možnostem a schopnostem na úhradě potřeb nezletilého též podílela.

4.1.3. Hledisko povinného – prarodiče

Pro úplnost je vhodné zmínit, že mohou nastat situace, kdy rodiče nejsou schopni plnit vyživovací povinnost. Potom nastupuje vyživovací povinnost prarodičů. Občanský zákoník v ustanovení § 910 odst. 2 OZ stanoví, že vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti předchází vyživovací povinnosti prarodičů. Vyživovací povinnost mezi prarodiči a dítětem tedy nastupuje v případě, že rodiče nejsou schopni své povinnosti dostát zcela nebo zčásti (nemají vlastní příjem, omezuje je nepříznivý zdravotní stav apod.). Soud prarodiče do řízení o výživném přibere z úřední povinnosti.

Nejvyšší soud dovozuje,⁵⁸ že prarodiče jsou dítěti povinni poskytnout výživu, která odpovídá odůvodněným potřebám dítěte a jeho majetkovým poměrům a schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům prarodičů. Míra výživy je tedy rozdílná oproti té, kterou poskytují rodiče, protože životní úroveň rodičů a dítěte má být zásadně stejná. Soud má výživné prarodičům vyměřit

⁵⁶ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1064.

⁵⁷ Výňatky z rozhodnutí byly uvedeny v článku *Kotrady, P.* Pohled soudní praxe na některé otázky týkající se stanovení výše výživného IN *Bulletin advokacie*, 7-8/2015, publikováno 20. 08. 2015. Dostupné zde: <http://www.bulletin-advokacie.cz/pohled-soudni-praxe-na-nektere-otazky-tykajici-se-stanoveni-vyse-vyziivneho?browser=mobi>.

⁵⁸ Stanovisko Nejvyššího soudu, sp. zn. Cpjn 204/2012, ze dne 19. 10. 2016, ve sbírce pod č. 110/2016.

i v případech, kdy je sice vyživovací povinnost rodičům stanovena, ale ti ji neplní v potřebném rozsahu.⁵⁹

Co se zjišťování schopností, možností a majetkových poměrů týče, lze samozřejmě v případě prarodičů postupovat obdobně jako v případě rodičů (viz výše).

4.2. Stanování výživného pomocí tabulek

Jedním z nástrojů, které lze při stanovování výživného využít, jsou různé formy standardizovaných tabulek, pomocí nichž lze výši výživného odvozovat od formálních kritérií. Typicky lze o tomto nástroji uvažovat jako o doplňujícím a doporučujícím, jak tomu bylo, respektive je v české praxi.

Ministerstvo spravedlnosti (dále též „ministerstvo“) vydalo v roce 2010 v rámci projektu Optimalizace agendy doporučující tabulky výživného týkající se nezletilých dětí. Jedná se konkrétně o dokument Doporučená výchozí rozmezí pro stanovení výše výživného (dále též doporučující tabulky).⁶⁰ Původním účelem projektu bylo sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného na nezaopatřené děti. Při jeho zpracovávání byla mapována situace v zahraničí a na základě zjištěných poznatků se ministerstvo nechalo inspirovat zejména rakouskými tabulkami (tedy materiálu s procentuálními podíly z platu povinného rozdělenými do kategorií ve vazbě na věk dítěte), byť pracovalo i se znalostí německých tzv. Düsseldorfských tabulek. Opominuta nezůstala ale ani specifika práce s tabulkami, způsob jejich vytváření a množství dalších faktorů. Ke zpracování byla využita i četná statistická data od Českého statistického úřadu, konkrétně Náklady na výchovu a výživu dětí z roku 2003, statistika rodinných účtů z roku 2008 a zohledněna byla taktéž data o vývoji domácností uvedená v materiálu MPSV – Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2009 a predikce na další období.

Pro zajímavost lze uvést, že tabulky se využívají také ve Velké Británii. Jak uvádí Grochová⁶¹, zde bylo k objektivizaci rozhodování o výživném přistoupeno na základě zjištěné značné roztržiténosti v rozhodovací praxi. Změna byla přijata zákonem *Child Support Act* z roku 1991. Tabulky pracují s různou výší příjmů a počtem vyživovacích povinností (při velmi nízkém příjmu, do 5 £ týdně, výživné není určováno). Zároveň se pracuje se skutečností, kolik dětí žije s povinným v jeho domácnosti. Zvláštní propočty pak existují pro osoby s nižším příjmem. I tabulky však mohou být dále modifikovány, například tím, kolik nocí tráví dítě s rodičem, u kterého nežije, dále také s přihlédnutím k příspěvku na školné, dluhům vniklým povinnému před rozchodem rodičů apod.

⁵⁹ Rozsudek KS v Ústí nad Labem ze dne 30. 12. 1970, sp. zn. 5 Co 499/70.

⁶⁰ Tabulky jsou zveřejněny na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti: <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=6223&d=315516>. Na stejném místě je také uveden materiál s informací pro soudy o tom, jak tabulku využívat.

⁶¹ Grochová, M. *Přiměřená výše výživného pro nezletilé dítě v rozhodovací praxi českých opatrovnických soudů. Čas na objektivizaci výživného?* IN Časopis pro právní vědu a praxi, Masarykova univerzita, 2015, č. 3, str. 263-264.

České tabulky vytvořené Ministerstvem spravedlnosti byly původně zamýšleny jako metodika pro soudy *sui generis*. Následně však byly pojaty jako toliko doporučující, orientační a okrajový nástroj, a to nikoli specificky pro soudy, ale pro kohokoli. Tabulky se staly v laické i odborné veřejnosti známé; jejich aplikační význam byl posléze značný. Na základě dotazů vůči soudcům bylo též během roku 2016 zjištěno, že mnozí z nich tabulky stále využívají. Například s odkazem na ně určitým způsobem informují účastníky řízení týkajících se výživy nezletilých dětí, a to zejména v případech, kdy jsou očekávání účastníků výrazně mimo ukazatele tabulek. Podobně je využívají například i pracovníci OSPOD.

Tabulky tedy mají předkládat jistý návod pro určení výše výživného za pomoci vymezení procentuálního podílu z čistého příjmu povinné osoby, respektive povinných osob, a to v závislosti na věku oprávněného (dítěte). Pět věkových skupin bylo zvoleno dle typických životních (a vzdělávacích) etap dítěte, které jsou spojeny s větší změnou (započetí školní docházky, vstup na střední školu atd.). Faktická využitelnost tabulek je však jistým způsobem omezena. Jsou vhodné pro případy výživného určovaného pro maximálně tři vyživovací povinnosti. Tabulka by také neměla být aplikována v případě rodičů s velmi vysokými příjmy, případně při značně nestandardních nákladech na dítě. V případě udávaného příjmu se počítá s průměrným čistým příjmem osoby za období 6 – 12 měsíců. Pro případy určování výživného při 2 či 3 vyživovacích povinnostech soud určí výživné pro každé dítě tak, že vybere procentuální podíl při spodní hranici rozmezí pro příslušnou věkovou kategorii. Na základě primárního výpočtu může být částka dále upravena v závislosti na konkrétní situaci.

Doporučené tabulky:

Kategorie	Věk dítěte	Procentuální rozmezí %
1.	0 – 5	11 – 15
2.	6 – 9	13 – 17
3.	10 – 14	15 – 19
4.	15 – 17	16 – 22
5.	18 a více	19 – 25

Tabulky v České republice jistě přispěly alespoň k základní představě o výši výživného, avšak, jak je uvedeno v dalších částech materiálu, v České republice se formálně ani neformálně nestanovila jejich plná závaznost pro určování výživného. V několika případech nicméně tzv. prolomení tabulek komentoval ve svých rozhodnutích Ústavní soud, přičemž toto prolomení praxí okresních soudů neshledal protiústavním.

4.2.1. Maximální výživné v české judikatuře

Již v několika judikátech se Ústavní soud zabýval otázkou limitů výše výživného. V prvním z nich ze dne 11. 6. 2015, sp. zn. III. ÚS 1071/15, řešil prolomení horní hranice doporučené tabulky – případ, kdy otec napadal výši soudem stanoveného výživného, která přesahovala procentuální sazbu doporučujících tabulek (viz výše). Konkrétně se jednalo o částku 7 000 Kč pro dítě při čistém měsíčním příjmu otce 28 000 Kč. Poukazoval na rozpor se zavedenou praxí, pokud dojde k tak nepřiměřenému stanovení výživného. K tomu však tento soud uvedl:

„(...) Ústavní soud - vycházejí z toho, že zásadně nepřezkoumává zákonnost soudních rozhodnutí, a tím mu nepřísluší přezkoumávat soulad soudního rozhodnutí s Doporučením, jež není pro obecné soudy jakkoliv závazné - zaujal stanovisko, že o porušení ústavnosti by mohlo být v souvislosti s takto pojatou námitkou uvažováno za předpokladu, že by se soudní rozhodnutí zcela vymklo běžným standardům, tedy pokud by vznikl značný (extrémní) rozdíl mezi soudem stanoveným a "tabulkovým" výživným, resp. obvyklou soudní praxí, která z Doporučení vychází, aniž by pro to existovaly věcné důvody (viz usnesení ze dne 16. 6. 2011 sp. zn. III. ÚS 1303/11, dostupné na <http://nalus.usoud.cz>).“⁶²

Dále pak uvedl:

„Za této situace rozdíl, který vznikl mezi běžnou výší výživného, jež plyne z (presumované) aplikační praxe (tj. 15 až 19 %), a výší výživného, jak byla stanovena krajským soudem (tj. 25 %), nelze jistě považovat za tak zásadní (jak by tomu bylo v podobě např. jeho násobku), aby postup krajského soudu mohl být - jen z tohoto důvodu - označen za svévolný a aby tak následně mohlo být vyvozováno porušení ústavnosti.“⁶³

V tomto rozhodnutí se tedy přiklonil již ke svému předchozímu rozhodnutí, sp. zn. III. ÚS 1303/11, ze dne 16. 6. 2011, řešící výši výživného taktéž ve srovnání s dotčenými tabulkami, když uvedl téměř totožné zdůvodnění jako ve výše uvedeném (jen o čtyři roky pozdějším) rozhodnutí.

V obou případech přitom Ústavní soud shledal, že obecné soudy nevybočily ze zákonem stanovených postupů při zohledňování konkrétních okolností daného případu.

Dalším zajímavým případem, kdy se Ústavní soud zabýval maximální výší výživného, bylo rozhodnutí ze dne 16. 12. 2015 ve věci pod sp. zn. IV. ÚS 650/15. V něm se Ústavní soud vypořádával s otázkou, zda lze omezit příliš vysoce stanovené výživné. V případě se jednalo o otce s nadstandardními příjmy, ze kterých bylo okresním soudem určeno výživné ve výši 100 – 200 000 Kč měsíčně (v závislosti na konkrétním období). Z toho měla být částka 30 000 Kč vyplácena k rukám matky, určená zřejmě na standardní užití, zatímco 70 000 Kč bylo splatné na účet nezletilého.

⁶² Viz bod č. 9 rozhodnutí ÚS sp. zn. III. ÚS 1071/15, ze dne 11. 6. 2015.

⁶³ Tamtéž, bod č. 12.

Otec namítal, že životní potřeby jeho dítěte jsou i bez stanovení zmíněných částek zcela zabezpečeny (jak potvrdil i nezletilý sám), životní úroveň je shodná s úrovní rodičů, nelze však tato pravidla bez dalšího vykládat tak, že dítě má mít automaticky zajištěn mimořádně vysoký finanční příjem. Rodič má právo na určování výchovy svého dítěte, a to i v oblasti finančního hospodaření. Stejně jako má právo na to směřovat dítě ke snaze o dosažení určitých výsledků. Otec uvedl, že se snaží o vytváření správného sociálního, pracovního a intelektuálního prostředí, aby syn získal zdravý a rozumný náhled na svět hmotných věcí a neutrácel finanční prostředky zbytečně jen proto, že si to může dovolit.

Ústavní soud se při řešení předmětné otázky zabýval postupem okresního a krajského soudu, který shledal po formální stránce v pořádku. Nicméně upozorňuje, že obecné soudy by neměly odhlížet od obecných racionálních a mravních hledisek, případně od práv rodičů plynoucích z rodičovské odpovědnosti a zdůraznil, že to, že povinný je objektivně schopen plnit oprávněnému určitou výši výživného, ještě neznamená, že by ji měl oprávněný bez dalšího dostat.⁶⁴ K tomu pak dále uvedl:

„Ani z výše uvedeného však nelze dovodit, že by mezi výživným oprávněného a majetkovými možnostmi povinného měla být přímá úměra, vylučující právo rodiče na nastavení životní úrovně rodiny. Ústavní soud považuje za zcela adekvátní, pokud je rodiči s nadstandardními příjmy stanoveno i nadstandardně vysoké výživné, nicméně jeho výše by měla mít určité hranice. Tady nemá Ústavní soud na mysli, že by maximální výše výživného měla být objektivizována právním předpisem, ale že by ve věci rozhodující soudce neměl být prostým počtářem, ale měl by se v souvislosti se stanovením výše výživného zamýšlet též nad jeho smyslem a účelem.“⁶⁵

Mimo uvedené ještě deklaroval,⁶⁶ že stejná životní úroveň neznamená, že děti musí mít k dispozici kupříkladu stejné množství finančních prostředků jako rodiče. Stejně tak není povinností rodičů v průběhu období, kdy jsou povinni svým dětem výživou, snažit se je v maximální možné míře finančně zajistit i pro další část života, a to ani v případě, kdy by toho byli díky své majetkové situaci schopni.⁶⁷ Nejlepší zájem dítěte nelze zúžit jen na stránku materiálního zajištění, ale je třeba jej vnímat jako výsledek poměřování materiálních a nemateriálních hodnot. Přitom nelze odhlížet od práva rodiče na ovlivňování hodnotové výchovy svého dítěte.

V závěru svého rozhodnutí pak Ústavní soud vyslovil, že došlo k porušení práv stěžovatele, ponechal však na rozhodnutí obecných soudů, aby stanovily, jakou částku lze s ohledem na motivaci dítěte k získání odpovědnosti za svůj vlastní život a nabytí pracovních návyků považovat za přiměřenou.

⁶⁴ Viz bod č. 27 rozhodnutí IV. ÚS 650/15 ze dne 16. 12. 2015.

⁶⁵ Tamtéž, bod č. 29.

⁶⁶ Tamtéž, bod č. 30.

⁶⁷ Tamtéž, bod č. 34.

4.2.2. Rakouská praxe maximálního výživného

Obecně lze říci, že z dostupných právních úprav žádná nestanoví zcela jasnou a konkrétní hranici pro maximální výši výživného. Některé státy se však stanovení jasné hranice velmi přibližují. Mezi tyto země můžeme řadit například Rakousko.⁶⁸

V Rakousku je obecně stanoven postup pro určování výživného tak, že se vychází z čistého měsíčního příjmu povinné osoby. Obvyklá procentuální sazba pro výpočet výživného se přitom v závislosti na věku dítěte pohybuje mezi 16 a 22 % čistého měsíčního příjmu. Nejedná se však o zákonem stanovenou normu, ale o v praxi uznávaná pravidla stanovená judikaturou. Není-li výživné úředně určeno, nebo vyhýbá-li se povinný platbám, pak se použije tzv. *Regelsbedarfsatz* neboli sazba obvyklých potřeb dítěte. Tu stanoví každoročně Zemský soud pro občanskoprávní záležitosti ve Vídni. Cílem je přitom vytvořit takovou sazbu, která dokáže uspokojit všechny potřeby průměrného dítěte v daném věku.

Pro zajímavost lze uvést, že v období od 1. 7. 2014 do 30. 6. 2015 se sazba pohybovala od 197 EUR do 550 EUR. Maximální hranice této sazby je 394 až 1375 EUR. Jedná se však pouze o vodítko pro soudy, nikoli o pevnou hranici.

V Rakousku je též znám pojem tzv. luxusního výživného. Jedná se o stanovení výživného nad rámec uvedených hodnot v případě povinných s nadstandardními příjmy. *Regelsbedarfsatz* se v takovém případě navyšuje o dvou až dvou a půl násobek. To má být jakýmsi korektivem příliš vysokého výživného, které by nebylo výchovné. Tento postup je stanoven toliko judikaturou, není explicitně vyjádřen v zákoně.

4.3. Výživné v kontextu jiných nároků

Ve vztahu k určování výživného, respektive ve vztahu k jeho výši, může být zajímavé srovnání s řešením dalších situací, kdy se dítě dostane do nestandardní situace.

Lze zopakovat, že v roce 2015 se průměrná výše výživného pohybovala mezi 2 300 až 3 500 Kč. Avšak sirotčí důchod za tentýž rok, jak upozorňuje Křístek⁶⁹, je výrazně vyšší. Konkrétně je průměrná výše sirotčího důchodu jednostranně osiřelého dítěte přibližně 6 000 Kč. Sirotčí důchod je přitom vypočítáván jako částka odvislá od odvedeného pojistného zemřelé osoby (40 % procentní výměry důchodu, na který měl či by měl nárok zemřelý v době smrti⁷⁰). V případě oboustranného sirotka přitom přísluší základní výměra důchodu pouze jednou (2 440 Kč), avšak procentní výměra je

⁶⁸ Rozbor této je uveden mj. ve zmiňovaném judikátu – viz bod. 3.

⁶⁹ Křístek, A. Rodičovská odpovědnost pod drobnohledem IN Epravo.cz. 101467. Publikováno dne 2. 6. 2016. Dostupné zde: <http://www.epravo.cz/top/clanky/rodivovska-odpovednost-pod-drobnohledem-101467.html>.

⁷⁰ Viz ustanovení § 53 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

připočítávána od obou rodičů. Průměrná výše sirotčího důchodu by tak činila cca 9 500 Kč. Sirotčí důchod přitom z podstaty své funkce plní úlohu náhradního výživného.

Výživné lze ale také srovnávat například s příspěvkem na úhradu potřeb dítěte jako pěstounské dávky, která je pro rok 2015 stanovena ve výši 4 650 – 6 600 Kč (v případě dětí závislých na péči se zmíněný příspěvek zvyšuje až na částku 9 000 Kč). Křístek k tomu uvádí:

„I toto „náhradní výživné“ je tak částečně individualizováno, byť tuto dávku můžeme současně charakterizovat jako „obvyklou, průměrnou“ předpokládanou míru potřeb dítěte vůči oběma rodičům. Na jednoho rodiče tak z čistě mechanického hlediska připadá „částka“ odpovídající tomuto náhradnímu výživnému v rozmezí 2 325 do 4 500 Kč.“⁷¹

V případě, že je dítě umístěno v ústavním zařízení, je nutné hradit různé platby na zaopatření dítěte v ústavním zařízení. Jedná se o platby za umístění dítěte v dětském domově, ve školském zařízení nebo v zařízení sociálních služeb. Podle ustanovení § 975 OZ platí, že pokud soud rozhodne o umístění do ústavní nebo ochranné výchovy, upraví také rozsah vyživovací povinnosti rodičů. Zatímco úprava podle ustanovení § 103 zákona o rodině výslovně určovala, že při stanovení výše výživného soud zohlední i předpokládanou výši platby na zaopatření dítěte v ústavním zařízení (tzv. ošetřovné), v současné době takové ustanovení chybí. Platba za zaopatření dítěte v ústavním zařízení je přitom podle odborné literatury veřejnoprávní nárok, jehož cílem je zabezpečit potřeby dítěte v minimálním rozsahu (strava, ubytování, ošacení, pomůcky do školy). Vychází se přitom z příjmu rodičů a z nákladů při péči o dítě. Dopad výživného a pravidla pro stanovení jeho výše jsou ale mnohem širší.⁷² Navíc u výživného jde o nárok dítěte, nikoliv ústavního zařízení.

Z praxe zaznívají podněty, že nároky výživného a ošetřovného jsou stavěny vedle sebe a rodiče platí platby za umístění dítěte v ústavu bez ohledu na to, v jaké výši jim bylo soudem stanoveno výživné.⁷³

Domníváme se, že soudy by při vyměření výživného měly zohlednit míru styku dítěte s rodičem a stejně jako vyměřují výživné rodiči, který o dítě osobně nepečuje, měl by soud tento aspekt reflektovat při určení výše výživného oběma rodičům. Dále se domníváme, že ošetřovné by mělo být hrazeno z částky výživného, protože výživné je právě určeno i k hrazení každodenních potřeb dítěte a tyto dva odlišné nároky by neměly stát vedle sebe. Stejně tak jako platí rodiče za umístění dítěte ve školce a jeho stravné a tyto platby jsou hrazeny z výživného, měla by být stejně řešena otázka plateb umístění dítěte v ústavním zařízení.

⁷¹ Křístek, A. Rodičovská odpovědnost pod drobnohledem. IN Epravo.cz. 101467. Publikováno dne 2. 6. 2016. Dostupné zde: <http://www.epravo.cz/top/clanky/rodicovska-odpovednost-pod-drobnohledem-101467.html>.

⁷² Viz Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westřálová L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Praha: C. H. Beck, 2014; str. 1326.

⁷³ Vyjádření Kraje Vysočina v rámci mezirezortního připomínkového řízení ze dne 24. 3. 2017.

Někteří odborníci pak přicházejí s úvahou, zda v souladu s myšlenkou zabezpečení potřeb dítěte pro jeho budoucí život, kdy již samo bude muset zařizovat vlastní domácnost (obdobně jako je tomu cílem u zmíněných příspěvků), nepřijmout institut věna.⁷⁴ Mohlo by tak docházet k odlišení standardně hrazeného výživného od výživného poskytovaného s cílem úspor pro budoucnost. Zároveň by soudy měly zřejmě snadnější pozici při řešení otázek stanovení konkrétní výše výživného u povinných s vysokými příjmy.

4.4. Shrnutí a doporučení

Předně je třeba konstatovat, že zákonná pravidla pro určování výživného jsou nastavena dobře. Ačkoli by bylo možné namítat jejich obecnost, je třeba si zároveň uvědomit, že klíčovou roli u stanovování výživného by měl vždy hrát soud. Ten by měl veškerý kontext a specifika případu zohledňovat komplexně. Jak bylo též ukázáno, praxe i judikatura postupně velice podrobně specifikují veškeré vlivy a okolnosti, které se při stanovování výživného zkoumají. V praxi jsou přitom předmětná ustanovení občanského zákoníku aplikována bez větších problémů.

Určité formální instrumenty standardizace rozhodování o výživném jsou též v praxi aplikovány. Tabulky, i přes svou toliko doporučující povahu, jsou stále využívaným nástrojem. Je pak otázkou, zda by nebylo možné do budoucna na základě detailního zjištění situace z praxe vypracovat aktualizovanou podobu doporučujících tabulek. Tabulky by pak neměly sloužit primárně soudům, ale spíše širší veřejnosti pro vytvoření rámcové představy o možné výši výživného.

Otevřená zůstává též otázka maximálního výživného. Jak zahraniční praxe, tak aktuální judikatura českého Ústavního soudu otázku určení maximální hranice řeší. Stanovení hranice zákonem se však nejeví jako vhodná cesta; tento rigidní přístup ostatně není volen ani v zahraničí. Lze spíše uvažovat o specifičtějších hranicích, které mohou potenciálně vzejít z judikatury.

Konečně vhodným doprovodným nástrojem může být i pravidelné školení soudů a setkávání soudců (například v rámci setkávání Spolku rodinněprávních a opatrovnických soudců) k tomuto tématu, kde bude docházet ke sdílení všech dosavadních poznatků.

5. NEFORMÁLNÍCH SVAZKY A VÝŽIVA DÍTĚTE

Jak bylo uvedeno výše, téměř polovina dětí v České republice se rodí mimo manželství. Za první tři čtvrtletí roku 2016 se jejich narodilo mimo manželství 41 500, což je 48,6 % z celkového počtu narozených dětí.⁷⁵ Tento fakt má v praxi též dopad na problematiku výživného.

⁷⁴ *Křístek, A.* Věnná povaha částky výživného, přesahující odůvodněné potřeby dítěte. *Právní rozhledy*, č. 15-16/2016; str. 548 a násl.

⁷⁵ Viz <https://www.czso.cz/csu/czso/ci/pohyb-obyvatele-1-3-ctvrtleti-2016>.

5.1. Následky rozchodu rodičů

Při rozhodování o výživném dítěte, jehož rodiče nejsou manželi, soud postupuje podle ustanovení § 919 OZ. Soud tedy vyměří výživné podle ustanovení § 915 až 918 OZ v případech, kdy rodiče nezletilého dítěte, které nenabýlo plné svéprávnosti, spolu nežijí a na plnění výživného se nedohodnou. Ustanovení § 916 OZ se použije i na situace, kdy spolu rodiče žijí, ale jeden z rodičů neplní svoji vyživovací povinnost. Stejně tak předmětné ustanovení upravuje rozhodování soudu o výživném v případech, kdy se rodiče sami nedohodnou – např. při rozvodu, ale i odluce nesezdaného páru a při určení otcovství.⁷⁶

Zatímco v případech, kdy se rodiče nezletilého rozvádějí, musí soud nejprve vyřešit, jak budou upraveny jeho právní poměry po rozvodu, v případě rozchodu či odluky nesezdaného právu podobná úprava chybí. Jinak řešeno, podmínkou rozvodu je nejprve vyřešení právních poměrů dětí. Naopak rozchodu neformálního svazku nic nebrání a k vyřešení právních poměrů dětí tak ex ante nezbytně nedochází.

Soud při rozhodování o rozvodu rodičů rovněž rozhodne o majetku ve společném jmění manželů a o případné vyživovací povinnosti jednoho manžela k druhému, pokud se jeden z rozvedených manželů není schopen sám živit a tato neschopnost má původ v manželství (§ 760 OZ). Stejně tak může být soudně řešena ochrana bydlení po zániku manželství v případě bývalých manželů podle § 768 OZ, kdy se zohlední i zájmy nezletilých dětí. Stejná ochrana při rozchodu nesezdaných partnerů v českém právním řádu chybí. Neexistují dostatečná pravidla, která by upravila rozdělení majetku ani bydlení po rozchodu nesezdaného páru a dostatečně chránila slabší stranu.⁷⁷ To může mít zásadní dopad i na výživu dětí.

Při rozchodu nesezdaných rodičů se nijak nezohledňuje rozdělení rolí při péči o dítě, kdy jeden z rodičů často pečuje o malé dítě a druhý zajišťuje finanční prostředky pro výživu ostatních členů domácnosti. Ten z rodičů, který o dítě pečuje a je s ním po určitou dobu doma, často ztrácí část svých výdělečných schopností, zhoršuje svoji pozici na trhu práce, a důsledkem toho je i nižší hodnota jím našetřených finančních prostředků. Oproti tomu ten z rodičů, který si dál uchoval výdělečnou činnost, mohl si uchovat nebo dokonce zvýšit svoji kvalifikaci, je vlastníkem většiny věcí v domácnosti a často i nemovité věci, ve které se nachází domácnost. Toto rozdělení rolí vychází z toho, že rodina v této

⁷⁶Viz Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westfálová L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Praha: C. H. Beck, 2014; str. 1116.

⁷⁷ Ustanovení § 920 OZ upravuje výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce do 2 let po narození dítěte. Dále nová úprava v občanském zákoníku zohlednila institut osoby blízké při rozhodování o osobním styku, poručnictví, pěstounství dítěte apod.

podobě tvoří pracovní, spotřební a finanční jednotku a finanční postavení jedné strany ovlivňuje tu druhou.⁷⁸ Pokud s tím oba partneři souhlasí, nepůsobí to za trvání vztahu potíže.

Po rozchodu rodičů, kdy je ve velkém množství případů dítě svěřeno do péče rodiče, který o něj za trvání vztahu pečoval větší měrou, musí tento rodič zajistit bydlení a doplácí na svoje nižší výdělečné schopnosti, aniž by mu to bylo jakkoli kompenzováno jako v případě manželství. Není zohledněná míra péče o domácnost a o společné děti. Tento rodič přitom většinou poskytuje výživné formou osobní péče o dítě, která může zcela anebo zčásti kompenzovat finanční plnění⁷⁹ (s tím souvisí omezený čas, který může věnovat výdělečné činnosti). Vedle toho nepřímou hradí i náklady spojené s bydlením dítěte.

5.2. Úvahy o úpravě kohabitace

Při přípravě občanského zákoníku se diskutovalo i o rozšíření právní úpravy poměrů osob, které žijí v nesezdaném soužití. Nicméně žádný z těchto návrhů se v textu občanského zákoníku nakonec neobjevil.

S ohledem na předchozí kapitolu se lze domnívat, že případná právní úprava soužití nesezdaných osob by mimo jiné měla potenciálně pozitivní dopad na řešení výživy dítěte. Z tohoto důvodu následující text toliko ve stručnosti představuje některé zahraniční přístupy v této věci (se zaměřením na vztahy k výživnému). Platí, že především v západní Evropě se postupně úprava tzv. kohabitací⁸⁰ (a s tím souvisejících otázek majetkového režimu po rozchodu) rozšiřuje.

Obecně je vhodné zmínit úpravu ve Švédsku a Irsku. V obou státech mají definici kvalifikované kohabitace, na kterou se uplatní zvláštní majetkový režim (oproti prostým kohabitacím). Příkladem je situace ve Švédsku, kde se navíc umožňuje užívat rodiči, který pečuje o dítě, nemovitou věc, v níž se nacházela rodinná domácnost. V Irsku je zase možné vyměřit výživné na dítě tomu z partnerů, který není biologickým rodičem dítěte, pokud dítě žilo s partnery ve společné domácnosti. Z mimoevropských států je možné hledat inspiraci na Novém Zélandu, kde je faktické soužití takřka postaveno naroveň manželství; mezi společné děti partnerů se řadí všechny děti, které obývaly společnou domácnost, bez ohledu na to, zda jsou společnými dětmi páru. Jiný model bydlení po rozchodu partnerů nabízí Francie, která sice upravuje faktické soužití jenom okrajově (výjimkou jsou

⁷⁸ *Tone Svedrup*: Statutory Regulation of Cohabiting Relationships in the Nordic Countries. IN Katharina Boele – Woelki, Nina Dethlow and Werner Geohart (eds), *Family Law and Culture in Europe*, Intersentia, 2014; str. 66.

⁷⁹ *Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.*: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014; str. 1117.

⁸⁰ Faktické soužití partnerů, kteří neuzavřeli manželství ani registrované partnerství a kteří naplňují další podmínky na ně kladené daným právním řádem (z hlediska doby trvání vztahu, kvality vztahu, vzájemné finanční závislosti, případné péče o děti).

tzv. *Pacs*, ke kterým je vyžadována registrace soudem), ale jako jeden z prostředků poskytování výživného může být právo bydlení dítěte v nemovitosti rodiče, který dítě nemá ve své péči.

Podrobněji lze k jednotlivým úpravám uvést následující.

Irsko

V Irsku je kohabitace upravena v *Civil Partnership and Certain Rights and Obligations of Cohabitant Act* z roku 2012. Jeden z partnerů může na druhém po rozpadu vztahu požadovat majetkové vyrovnání (finanční i rozdělení nemovitosti), výživné, vyrovnání ztráty důchodu nebo podíl na majetku při smrti partnera. Podmínkou pro získání vyrovnání je, že oprávněná osoba byla finančně závislá na osobě povinné a že tato závislost vycházela ze soužití ve vztahu nebo z důvodu ukončení vztahu. Vyrovnání musí být zároveň opodstatněné a spravedlivé (*just and equitable*). Soud zvažuje také finanční okolnosti, potřeby a závazky na straně každého z partnerů, další závazky (např. dalších dětí, předchozího manžela), jak dlouho vztah trval a jaký byl charakter tohoto vztahu, jaký byl přínos každého z partnerů.

O finančních záležitostech je možné uzavřít i dohodu, kterou se může vyloučit aplikace ustanovení o kompenzaci, výživném a dalších vyrovnáních (to je rozdíl oproti irské úpravě manželství, kde to smluvně vyloučit nelze). Tyto dohody jsou soudně vymahatelné, ale soud je může zrušit, pokud by jejich dopad způsobil vážnou nespravedlnost.

V roce 2015 byl v Irsku přijat *Children and Family Relationships Act*, který výrazně rozšiřuje práva kohabitujiících partnerů ve vztahu k dětem, které s nimi žijí, a to i když nejsou společnými dětmi partnerů. Tento zákon také doplnil *Family Law (Maintenance of Spouses and Children Act)* z roku 1976. Nově se upravuje vyživovací povinnost kohabitujiícího partnera ve vztahu k dítěti, které není společným dítětem partnerů.⁸¹ Zohlední se přitom, zda výživu poskytuje biologický rodič dítěte. Důvodem pro tento návrh byl fakt, že kohabitujiící partneři se stávají faktickými rodiči a i po rozchodu partnerů je nutné zachovat určitou míru jistoty a zajištění zájmu dítěte.⁸²

⁸¹ Children and Family Relationships Act 2015. Dostupné zde: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2015/act/9/section/73/enacted/en/html#sec73>.

⁸² Odůvodnění k zákonu Children and Family Relationships Act. Dostupné zde: <http://www.justice.ie/en/JELR/Policy%20Rationale.pdf/Files/Policy%20Rationale.pdf>.

Children living in 'blended' families in which step-parents, or the civil partners or cohabiting partners of biological parents become de facto second parents to them need certainty that their interests can be safeguarded if the adult's relationship with the child's biological parent subsequently breaks down. Provision is made for the extension of maintenance liabilities for a child to a spouse, civil partner or cohabitant of a child's parent where the child is a dependent child of the family. The maintenance liability will be determined by reference to the nature and duration of the relationship between the child and the person. Provisions are proposed to amend the Family Law (Maintenance of Spouses and Children) Act 1976 and the Family Law Act 1995 accordingly.

Švédsko

Právní poměry v kohabitaci poprvé upravil *Cohabitees Act* z roku 1987, současná právní úprava je z roku 2003. Zákon se vztahuje na nesezdané na osoby z páru různého nebo stejného pohlaví, které spolu žily ve vztahu a sdílely domácnost.

Zákon upravuje rozdělení majetku po skončení vztahu, oproti manželství se za společný majetek považuje pouze nemovitá věc, ve které partneři bydleli, a vybavení společné domácnosti. Pokud nemovitá věc nebo vybavení domácnosti byla nabyta za účelem společného užívání párem, bude hodnota nemovité věci a vybavení domácnosti rozdělena po skončení vztahu podle uvážení soudu, zpravidla na dva stejné díly, a to bez ohledu na skutečnost, že jeden z páru tuto nemovitost financoval z prostředků vlastních, nabytých darem nebo dědictvím. Vlastník nemovité věci nebo ostatních věcí se může rozhodnout, že vyrovná podíl na majetku druhému z partnerů jednorázově finanční částkou. Ostatní majetek, který nebyl nabytý ke společnému užívání, nepodléhá rovnému rozdělení.⁸³

Soud také může rozhodnout, že ten z páru, který více potřebuje bydlení (*in greater need of dwelling*), může nadále užívat nemovitou věc i přesto, že je vlastnictvím druhého a nespadá do společného majetku páru (jeví-li se takové řešení jako rozumné).⁸⁴ Vlastník nemovitosti přitom musí obdržet náhradu za takové užívání. Za partnera s bytovou potřebou se považuje ten, který pečuje o děti; to však nemusí být jedinou podmínkou (dále to může být např. v případech postižení partnera). Tato úprava se ale vztahuje v zásadě pouze na byty (nikoli např. na domy s pozemkem).

Francie

Ve francouzském právním řádu najdeme vedle možnosti uzavření tzv. *PACS*⁸⁵ i úpravu tzv. *Concubinage* – faktického svazku osob stejného nebo různého pohlaví, kde osoby žijí společně (ve společné domácnosti) ve stabilním svazku. Pro tento typ svazku existují různé výhody, např. ve zdravotním právu; v otázkách majetku však neexistuje specifický režim a uplatní se obecná pravidla (např. pro spoluvlastnictví).

Francouzský občanský zákoník však umožňuje, aby výživné bylo poskytováno ve formě práva na užívání nějaké věci a práva na bydlení. Proto partner, který obývá nemovitou věc společně

⁸³ Informace o nesezdaném soužití ve Švédsku. Dostupné zde: <http://www.coupleseurope.eu/en/sweden/topics/8-what-does-the-law-provide-for-the-property-of-registered-and-non-registered-partners/>.

⁸⁴ Neformální vztahy, národní zpráva Švédska z ledna 2015. Dostupné zde: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-IR.pdf>; str. 20.

⁸⁵ *Pacte civil de solidarité* - smlouva mezi dvěma zletilými osobami různého nebo stejného pohlaví, které si organizují svůj život společně. Touto smlouvou si mohou upravit svoje majetkové a osobní vztahy.

s dítětem, profituje na nemovité věci druhého partnera. Nicméně musí to být se souhlasem partnera, který je vlastníkem nebo nájemcem nemovité věci.⁸⁶

Nový Zéland

Poprvé faktické soužití definoval *Property Relationship Act* z roku 1976, který vymezil tzv. „de facto partnerství“ (zákon od roku 2005 pojem „de facto“ nepoužívá a mluví pouze o partnerech). Partnery jsou dva jedinci různého nebo stejného pohlaví, je jim více než 18 let, žijí spolu jako pár a nejsou sezdáni ani neuzavřeli registrované partnerství.

Při posuzování, zda se jedná o „de facto partnerství“ se zohlední délka vztahu (pravidlo tříletého soužití může být sníženo, pokud má pár děti nebo je to spravedlivé), zda bydlí ve stejné domácnosti, zda mezi nimi existuje sexuální vztah, vzájemná finanční závislost, zda se finančně podporují, vzájemně se zavázali sdílet svoje životy, pečují o děti, pečují o společnou domácnost a jejich vystupování směrem na veřejnost vyjadřuje, že jsou pár. Tento druh partnerství se může rozpadnout buď rozchodem, nebo smrtí jednoho z partnerů.

Property Relationship Act se přímo vztahuje na majetek partnerů a nakládá s ním stejně jako s majetkem manželů a registrovaných partnerů.⁸⁷ Platí pravidlo, že majetek i dluhy jsou sdíleny stejnou měrou. Partneři mohou uzavřít dohodu, že se na ně majetkový režim podle zákona nebude vztahovat.

Majetek páru zahrnuje nemovitou věc, kde se nachází rodinná domácnost, i když ji nabyt jeden z páru mimo trvání partnerství a i když ji nabyt z peněz z dědictví nebo daru nebo fondu (trust). Dále tam spadá vybavení domácnosti, které společně užívali, i když patří jen jednomu z partnerů. Do společného majetku náleží vše, co nabyli společně, samostatný majetek, který se smísil s majetkem partnerů, a majetek, který nabyli před trváním partnerství, ale byl zakoupen pro společné užití nebo prospěch. Rovněž zahrnuje veškerý majetek či finanční prostředky, které nabyli za trvání partnerství včetně úroků nebo pojistných plnění.⁸⁸

Do dluhů patří společné dluhy nebo dluhy, které vznikly ze společného podnikání, dále dluhy, které pomohly ke zlepšení společného majetku, chodu domácnosti nebo byly převzaty kvůli výchově dětí. U dluhů jednoho z partnerů záleží, za jakým účelem vznikly, pokud z půjčených peněz byl financován chod společné domácnosti, budou spadat do společných dluhů.

⁸⁶ Neformální vztahy, národní zpráva Francie z ledna 2015. Dostupné zde: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/France-IR.pdf>; str. 19.

⁸⁷ Informační brožura Law society k nesezdanému soužití na Novém Zélandu. Dostupné zde: https://www.lawsociety.org.nz/__data/assets/pdf_file/0009/69219/Living-together-Web-v2-July-2014.pdf.

⁸⁸ Informační brožura Law society k rozdělení majetku nesezdaného páru na Novém Zélandu. Dostupné zde: https://www.lawsociety.org.nz/__data/assets/pdf_file/0006/69216/Dividing-up-Relationship-Property-11-Mar-13-WS.pdf.

Při rozdělení majetku soud rozhoduje, jakou měrou jeden nebo druhý z partnerů přispíval (finančně nebo nefinančně) k fungování společného vztahu. Mezi nefinanční přínos se řadí péče o děti a další příbuzné, vedení domácnosti, obstarávání záležitostí ve vztahu ke společnému majetku, vzdání se vyšší životní úrovně, pomoc druhému partnerovi s jeho zaměstnáním, podnikáním nebo umožnění partnerovi získat kvalifikaci. Finančním přispěním se myslí poskytování finanční podpory včetně zvyšování hodnoty společného majetku nebo majetku druhého partnera.

Pokud po rozchodu partnerů vznikne významná ekonomická nerovnováha a tato nerovnováha vznikla v důsledku rozdělení funkcí jednotlivých partnerů za trvání vztahu, soud může rozhodnout, že znevýhodněný partner získá více než polovinu majetku.⁸⁹ Soud hodnotí výdělečnou schopnost každého z partnerů, jejich odpovědnost za péči o společné děti a další okolnosti a na základě tohoto posouzení rozhodne o možné kompenzaci. Vyšší příjem jednoho z partnerů však sám o sobě není důvodem k takovému rozhodnutí, záleží na důvodech nižšího příjmu druhého partnera, zda jejich původ je ve fungování vztahu.

Soud také může zakázat prodej nebo sdílení společné nemovité věci, pokud by to dětem způsobilo nepřiměřenou tíživou situaci. Soud tak může rozhodnout, že rodič mající dítě ve své denní péči může nadále užívat společnou nemovitou věc, dokud dítě nedosáhne určitého věku. Mezi společné děti přitom patří nejenom společné děti partnerů, ale i děti jednoho z partnerů a děti, které jsou členy rodiny ke dni zániku vztahu (adoptované děti, děti v pěstounské péči).⁹⁰

5.3. Shrnutí

Pokud státy přistoupí k právní úpravě kohabítace, vytváří pravidla zejména pro rozdělení majetku po rozchodu páru s cílem vyrovnat nerovnováhu mezi partnerem, kterým se staral o společnou domácnost, a partnerem, který si uchoval svou výdělečnou činnost. S tím pak zásadně souvisí i ochrana dětí, které společnou domácnost s partnery obývaly.

Nový Zéland je příkladem státu, který soužití nesezdaných párů staví na roveň manželství a platí pro ně velmi podobná pravidla úpravy po rozpadu vztahu. Ve velké většině států upravujících kohabítaci jsou stanovena pravidla týkající se nemovité věci, kde je umístěna společná domácnost, pokud tam žijí děti. Dále se liší i úprava, jaké děti budou považovány za společné děti páru, ke kterým vznikla bývalým partnerům vyživovací povinnost. Jak bylo uvedeno, v Irsku a na Novém Zélandu se za společné děti páru považují děti, které obývaly společnou domácnost bez ohledu na biologické či právní vazby na partnery.

⁸⁹ Tamtéž; str. 8.

⁹⁰ Informační brožura Law society k rozdělení majetku nesezdaného páru na Novém Zélandu dostupná na https://www.lawsociety.org.nz/__data/assets/pdf_file/0006/69216/Dividing-up-Relationship-Property-11-Mar-13-WS.pdf; str. 9.

Lze konstatovat, že chybí pravidla, která by řešila majetek nabytý za trvání nesezdaného vztahu a chránila toho z partnerů, který nevydělával nebo v omezené míře vydělával finanční prostředky. S tím souvisí i nedostatečná míra ochrany dětí, které s nesezdaným párem žijí. Možným cílem by tak mohla být úprava nesezdaného soužití v českém právním řádu. Je pak širší otázkou, jaký model by byl pro české realie vhodný.

6. ÚROKY Z PRODLENÍ

Mnoho let se vedly debaty o tom, zda i v případě výživného vzniká oprávněné osobě právo požadovat úrok z prodlení. Negativně se k této otázce stavěla judikatura našich nejvýznamnějších soudů, která ovlivňuje každodenní soudní praxi, a názory mnoha odborníků na rodinné právo.

6.1. Dosavadní judikatura

Judikatura se dlouhou dobu (byť z doby předchozí právní úpravy občanského zákonu z roku 1964 a zákona o rodině) přikláněla k výkladu, který poukazoval na specifický charakter výživného, osobní vazbu mezi osobou povinnou a oprávněnou, případně specifický trestněprávní postih, který slabší stranu chrání. S poukazem na tyto specifické rysy výživného dospěla k nedůvodnosti aplikace pravidel o úrocích z prodlení. Z významných rozhodnutí, která tyto myšlenky propagovala, lze uvést například rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. IV ÚS 488/05. V něm nepřimo potvrdil argumentaci KS v Ostravě ze dne 5. dubna 2005, sp. zn. 40 Co 1255/2004, který dospěl k závěru, že:

„(...) vztah mezi žalobcem (synem povinného) a žalovaným (otcem oprávněného) nelze podřadit pod občanskoprávní závazkový vztah, a to ani za použití ustanovení § 104 zákona o rodině. Důvodem je skutečnost, že vyživovací povinnost plyne přímo ze zákona o rodině jako nedílná součást všech práv a povinností v souhrnu rodičovské zodpovědnosti. Jako takový specifický vztah má zajištěnou ochranu přímo jinými instituty (předběžná vykonatelnost, zařazení mezi přednostní pohledávky). Proto není přípustná aplikace ustanovení § 517 občanského zákoníku ani za použití analogie dle § 104 zákona o rodině, která je normou podpůrnou a nikoliv plně odkazovací. Na manželské a rodinné vztahy tedy nelze subsidiárně aplikovat normy občanského práva, pokud zákon o rodině sám nedefinuje příslušný institut. Takovým případem však není prodlení v placení výživného resp. nárok na úrok z prodlení.“

Jistý posun lze však zaznamenat již v rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 2. 6. 2006, sp. zn. I ÚS 399/05, které řadí vztahy výživného do vztahů majetkového charakteru. V rozhodnutí se uvádí:

„Je nepopiratelné, že vztahy výživného jsou svojí podstatou vztahy majetkového charakteru, proto není vyloučena aplikace obecných ustanovení obč. zákoníku o závazcích (§ 488 - 587); přitom je třeba zohlednit jejich specifický charakter, zejména bezprostřední vázanost na vztahy osobní. Právě determinace vztahů výživného vztahy osobními je důvodem i specifické trestněprávní sankce za prodlení s úhradou výživného (srov. § 213 trestního zákona). Existence této zvláštní sankce –

na rozdíl od jiných majetkových vztahů - odůvodňuje nemožnost použití občanskoprávní úpravy úroků z prodlení.“

V téže době potvrdilo nemožnost požadovat úroky z prodlení i rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 28 Cdo 2782/2005 Sb., ze dne 26. 4. 2006:

„(...) jiným typickým příkladem, při němž z povahy věci též nevzniká nárok na příslušenství pohledávky v důsledku prodlení, je určení výživného na nezletilé dítě.“

Dané premisy byly potvrzeny i v rozhodnutích pozdějších, například v rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 13. 8. 2012, sp. zn. I. ÚS 2945/12:

„Argumentaci soudů poukazující na to, že nárok na úroky z prodlení v řízení o určení výživného na nezletilé dítě nevzniká již ze samé povahy věci, lze akceptovat, tato v zásadě také vyjadřuje i názor Nejvyššího soudu ČR, obsažený v jeho rozhodnutí sp. zn. 28 Cdo 2782/2005.“

Naposledy se k dané otázce vyjádřilo také stanovisko Nejvyššího soudu:⁹¹

„Vyživovací povinnost a právo na výživné i po 1. 1. 2014 zůstávají majetkovým právem, neztrácí však současně svojí osobní povahu. Vznikají přímo ze zákona (§ 910 odst. 1 o. z.), nelze je smluvně převést na jiného a zanikají smrtí oprávněného či povinného, případně osvojením oprávněného (§ 833 odst. 1 o. z.). Zachovávají si tak i nadále specifika rodinněprávního institutu (včetně trestněprávní sankce, předběžné vykonatelnosti, zařazení mezi přednostní pohledávky), a to navzdory tomu, že jsou systematicky řazeny mezi jiné soukromoprávní pohledávky. Proti opačnému závěru lze namítnout i to, že dlužník by se dostal do prodlení ještě dříve, než by byla sporná výše vyživovací povinnosti soudem stanovena, neboť výživné pro děti lze přiznat i za dobu nejdéle tři let zpět ode dne zahájení soudního řízení (§ 922 odst. 1 o. z.).“

Mnoho odborníků, kteří se zabývají zejména rodinným právem, však poukazovalo na neoprávněnost takového náhledu na tuto otázku, který navíc fakticky negativně dopadá na osobu oprávněného. Již v době po účinnosti nového občanského zákoníku Králíčková⁹² upozornila na to, že by se zcela přirozeně mělo aplikovat ustanovení § 1723 OZ ve spojení s ustanovením § 1970 OZ. Proto by se ustanovení o závazcích ze smluv měla aplikovat i v případech závazků vzniklých na základě zákona, jak je tomu v případě vyživovacího závazku.

⁹¹ Stanovisko Nejvyššího soudu, sp. zn. Cpjn 204/2012 ze dne 19. 10. 2016, ve sbírce pod č. 110/2016.

⁹² Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westřálová L. a kol. Rodinné právo. Praha: C. H. Beck, 2015.

6.2. Zahraniční srovnání

Ze zahraničí lze poukázat například na lotyšskou⁹³, německou⁹⁴, slovenskou či polskou⁹⁵ právní úpravu, kde lze úroky z prodlení v případě výživného taktéž uplatňovat. Pro zajímavost je možno ozřejmit situaci v Polsku. Zde je možno úroky z prodlení přiznávat jak v rámci civilních řízení sporných, tak i v řízení, ve kterém se řeší otázka výživného. I v případě řízení o výživném je však nutné přiznání úroků z prodlení navrhnout. Pokud dřívějším rozhodnutím o výživném nebylo rovněž přiznáno právo na zaplacení úroku z prodlení, může oprávněná osoba samostatně uplatnit také právo na zaplacení úroků z prodlení z dlužného výživného. Bez vykonatelného rozhodnutí přiznávajícího právo na zaplacení úroků z prodlení není možno tento nárok exekuvovat.

Úroky z prodlení je možno uplatňovat i u soudem schválených dohod. Soud může přiznat jak úroky zákonné, tak i úroky v jiné výši (zřejmě v souvislosti s ujednáními v dohodě). Není vyloučeno ani přiznání úroků z prodlení do budoucna, tedy podmíněně.

Pokud jde o úpravu Slovenska, zde byl historický vývoj obdobný jako v České republice. Dlouho zde setrval názor o nemožnosti aplikace úroků z prodlení na oblast výživného, potvrzený mj. rozhodnutím Nejvyššího soudu Slovenska dne 26. 1. 2012, sp. zn. 5 Cdo 217/2010⁹⁶. V roce následujícím po vydání tohoto rozhodnutí však došlo k legislativní změně zákona o rodině č. 36/2005 Z.z. Zde došlo ke vložení ustanovení § 76 odst. 3 a 4 v tomto znění:

„(3) V prípade omeškania povinného s plnením výživného určeného rozhodnutím súdu, má oprávnený právo požadovať úroky z omeškania z nezaplatenej sumy podľa predpisov občianskeho práva.

(4) Plnenie výživného povinným sa započítava najprv na istinu a až po uhradení celej istiny sa započítava na úroky z omeškania.“

Tím došlo k prolomení předchozího stavu a umožnění aplikace úroků i pro oblast výživného. Jak je zřejmé ze zákonného znění, úroky je možno požadovat pouze u výživného, o kterém rozhodl soud (tedy včetně soudem schválené dohody). Dále je možno uvést⁹⁷, že výše úrokové sazby aplikované u úroků z prodlení u výživného je stanovena v zákonné výši. (Na Slovensku je stanovena výše úroků pro občanskoprávní vztahy⁹⁸, od které se nelze odchýlit, a to na rozdíl od vztahů obchodních, kde tak činit

⁹³ Čl. 1756 a navazující čl. 1757, 1759, 1765 Občanského zákoníku Lotyšska.

⁹⁴ Je-li povinná osoba v prodlení, je povinna platit úroky z prodlení. Palandtův komentář, rok 2013, komentář k §1613, m. č. 5. BGB.

⁹⁵ Na základě informací od Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí bylo možno získat bližší informace o situace v Polsku. Polští rodiče pak i v rámci přeshraničních sporů aktivně uplatňují úroky z prodlení u výživného. Úprava pravidel o úrocích z prodlení je obsažena v § 359 občanského zákoníku Polska (Kodeks cywilny, §359 - Odsetki).

⁹⁶ Rozhodnutí je dostupné zde: http://www.supcourt.gov.sk/data/att/19849_subor.pdf.

⁹⁷ Bližší informace o aplikaci úroků z prodlení poskytlo slovenské Centrum pro mezinárodnoprávní ochranu dětí a mládeže, dále jen „Centrum“.

⁹⁸ Ustanovení § 517 odst. 2 slovenského Občanského zákoníku o úrocích z prodlení odkazuje dále na nařízení vlády SR č. 87/1995 Z.z. z 18. 4. 1995, jeho ustanovení § 3. Stanoví se, že výše úroků z prodlení je o 5 procentních bodů vyšší než

lze.) V otázce možného přiznání úroků z prodlení u výživného do budoucna, tedy podmíněně se dovozuje, že tak činit nelze. (Zákonné ustanovení takovou možnost výslovně neupravuje.)

Pokud jde o procesní stránku, zákon výslovně nestanoví, v rámci kterého řízení je možno úroky z prodlení u výživného uplatňovat. Praxe ale dospěla k tomu, že v případě nezletilého dítěte tak lze činit jak v řízení nesporném (v řízení o péči soudu o nezletilé), tak i v řízení sporném (lze využít i návrhu na vydání platebního rozkazu, a to v rámci zkráceného řízení dle § 265 slovenského občanského soudního řádu). Jak poukazuje Centrum, lze se ovšem spíše přiklonit k tomu, že po případném zrušení platebního rozkazu by se řízení přesunulo před opatrovnický soud, do řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. Je však třeba zdůraznit, že bez ohledu na to, zda se jedná o přiznání úroků u nezletilých či zletilých, je vždy třeba zahájit zvláštní řízení o přiznání úroků z prodlení, a to na návrh oprávněné osoby.

Zákon č. 71/1992 Zb., o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov, stanovuje, že řízení o uplatnění práva na zaplacení úroků z prodlení s plněním výživného je osvobozeno od poplatků.

6.3. Nové ustanovení § 921 odst. 2 OZ

Problematika práva na úrok z prodlení u pohledávek výživného byla opětovně nastolena při projednávání novely občanského zákoníku v roce 2016 (sněmovní tisk č. 642). Ve třetím čtení v Poslanecké sněmovně přitom došlo k přijetí pozměňovacího návrhu⁹⁹, který výslovně umožnil požadovat zaplacení úroků z prodlení i u výživného. Do ustanovení § 921 OZ byl vložen druhý odstavec, který zní:

„Po osobě výživou povinné, která je v prodlení s placením výživného, může osoba oprávněná požadovat zaplacení úroku z prodlení.“

Nové znění jde tak proti dosavadní judikatuře. Přináší jak nové aplikační možnosti, tak i určité otázky. Následující text se pokouší některé aspekty nové úpravy blíže rozebrat.

6.3.1. Povaha úroků z prodlení

Úrok z prodlení je obecně příslušenstvím pohledávky (§ 513 OZ). Přichází v úvahu z povahy věci u pohledávky na plnění peněžitě. Úroky jsou akcesorickým nárokem přínáležejícím k pohledávce v případě prodlení dlužníka. Dále lze citovat odbornou literaturu k ustanovení § 1970 OZ:

základní úroková sazba Evropské centrální banky, platná k prvnímu dni prodlení s plněním peněžitého dluhu. Bližší info zde: <http://www.najpravo.sk/clanky/vyvoj-sadzieb-urokov-z-omeskania.html?print=1>.

⁹⁹ Novela občanského zákona č. 460/2016 Sb. vyšla ve Sbírce zákonů dne 30. 12. 2016, účinnost daného ustanovení nastala dne 28. 2. 2017.

„Úrok z prodlení je v současném pojetí jedním ze zákonných sankčně-motivačních mechanismů pro vynucení včasného plnění platebních závazků. Jeho cílem je preventivní působení na dlužníka, aby dlužnou částku zaplatil včas. Jde přitom o sankci zcela automatickou, nastupující ex lege, bez nutnosti jakéhokoliv zvláštního smluvního ujednání.

Jedná se ale též o mechanismus kompenzační, neboť nahrazuje věřiteli i část utrpěné újmy (nejčastěji škody), která mu opožděnými platbami vzniká. V tomto smyslu jde o cenu peněz, které prodlévající dlužník protiprávně zadržuje, a tím znemožňuje věřiteli je využít (zhodnotit). Náhradu případné převyšující škody však nevylučuje.“¹⁰⁰

6.3.1.1. Vyčísitelnost

Uvedená pravidla lze tedy nově aplikovat i v případě pohledávky na výživné, tj. na výživné již kvantifikovatelné, vyjádřené v penězích. U běžného peněžitého dluhu je vyčíslení pohledávky banální krok. Úroky z prodlení se jednoduše vypočítají ve vazbě na danou peněžitou pohledávku. Předpoklad určení výše úroků z prodlení, tedy vyčíslení pohledávky, je však v případě výživného problematický. Výše výživného není jasná, dokud není výživné stanoveno soudem, popřípadě není-li uzavřena dohoda o výživném.

Ve vztahu k dohodě o výživném lze dodat, že tato může být buď schválená soudem, nebo ne. Z hlediska podmínky vyčísitelnosti pohledávky patrně není rozhodující, zda je dohoda schválena. Úroky z prodlení tedy obecně mohou vzniknout i u výživného toliko dohodnutého. Problémem však je, že takováto dohoda není exekučním titulem (viz kapitola 7.3.6.1). Jistá nedůslednost nové úpravy tedy umožňuje výklad v tom smyslu, že by mohly být vymáhány (soudem přiznané) úroky z prodlení dlužníka výživného, aniž by bylo možné exekučovat hlavní dluh (nebyla-li dohoda schválena). K problematickým konsekvencím této úvahy viz dále.

Je tedy třeba mít za to, že úrok z prodlení může z povahy věci existovat pouze u výživného, o kterém bylo rozhodnuto, popř. o kterém byla uzavřena dohoda. Pokud je výživné již (typicky autoritativně) vyčísleno, tj. představuje přesný peněžitý dluh, je možné v případě prodlení též požadovat úroky z prodlení. Jinak řečeno, až ve chvíli, kdy je pohledávka výživného představována soudem či dohodou konstituovaným dluhem, je vyčíslena a může k ní přirůst úrok.

6.3.1.2. Prodlení

Aby bylo možné požadovat úroky z prodlení, musí dojít k prodlení s placením peněžité pohledávky. K neplnění vyživovací povinnosti sice může dojít i před tím, než o výživě rozhodne soud (či je uzavřena dohoda), úrok z prodlení však logicky požadovat nelze. Takový úrok by nebylo možné

¹⁰⁰ Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014; str. 1050.

vypočíst. Až po (soudní či smluvní) kvantifikaci pohledávky může dojít ke kvalifikovanému prodlení, s nímž je spojeno právo na úrok z prodlení.

Ve vztahu k výživnému je v tomto kontextu třeba zkoumat, zda na základě stanovení výživného lze teoreticky přiznat úrok z prodlení i zpětně. Takový postup by v zásadě vyžadoval, aby soud konstruoval v minulosti určitý okamžik, kdy došlo k prodlení s placením pohledávky, jejíž výše se teprve určuje. S takovou možností však nelze souhlasit, a to především proto, že není možné stanovit sankci za povinnost, o které povinný nevěděl. V případě dohody však patrně nelze teoreticky vyloučit, aby se strana v tomto smyslu zavázala.

Pokud již výživné určeno je (tj. jde o peněžitou pohledávku), může samozřejmě potenciálně vznikat nárok na zaplacení úroku z prodlení. Nárok na zaplacení úroku vznikne, je-li dlužník v prodlení, za které je odpovědný a věřitel řádně splnil své povinnosti.

6.3.2. Procesní stránka úroků z prodlení

Kromě hlediska hmotného práva je v kontextu výživného třeba zkoumat také procesní aspekt úroků z prodlení. Vyčíslení dluhu, tj. hmotněprávní předpoklad pro vznik práva na úrok z prodlení, je v případě výživného totiž typicky prováděno rozhodnutím soudu. Klíčové pak je, v rámci jakého řízení k takovému rozhodnutí může dojít a jakou může mít podobu.

6.3.2.1. Sporné a nesporné řízení

Předně je třeba uvést, že právo na úrok z prodlení oprávněný obecně uplatňovat může, nebo nemusí. Z hlediska procesního práva je tak podstatné, zda žalobce navrhuje přiznání práva na zaplacení úroků, nebo nenavrhuje (pokud na jejich zaplacení netrvá).

„Úroky z prodlení mohou být v soudním řízení uplatněny buď spolu s jistinou, anebo i samostatnou žalobou (VS v Praze 9 Cmo 64/2003). Mohou být i samostatně vymáhány výkonem rozhodnutí. Nemohou být ale přiznány, pokud to žalobce v žalobě nenavrhl.“¹⁰¹

V diskutované věci je problematické, že řízení o výživě nezletilého je svou povahou nesporné, kdežto ve věci úroků z prodlení jde o spor. K uvedenému lze přistupovat v zásadě dvojím způsobem s různými konsekvencemi.

A. O úrocích z prodlení lze rozhodovat pouze ve sporném řízení

Předně lze k úrokům z prodlení dlužníka výživného přistupovat v zásadě standardně. Je možné vyjít z toho, že úrok z prodlení je k hlavní pohledávce toliko akcesorický, není její součástí. Úrok z prodlení

¹⁰¹ Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014; str. 1075.

by tak neměl přebírat charakteristiky a účel hlavní pohledávky. Proto i v případě specifické pohledávky výživného (pohledávky, jejímž účelem je výživa) by měla funkce úroků z prodlení zůstat stále obecná a nevztahovat se k výživnému. Účel úroku z prodlení je především sankčně-motivační a kompenzační, jak bylo uvedeno výše; jeho cílem není z formálního hlediska výživa dítěte. Pokud by měl úrok z prodlení sledovat cíl výživného, odklonil by se od své podstaty a nešlo by v důsledku o úrok z prodlení, ale o zcela specifický nárok, který by byl jakousi součástí výživného. Vzhledem k textu ustanovení § 921 odst. 2 OZ je pak sporné, zda bylo cílem zákonodárce odklonit se od obecného institutu úroku z prodlení.

Uvedená argumentace má pak zásadní následky v procesní rovině. Úroky z prodlení dlužníka výživného by měl oprávněný aktivně uplatnit, respektive by je za něj nemohl uplatnit nikdo jiný. Podstatnou otázkou pak je, kdy tak může učinit, respektive kdy může soud úroky přiznat.

Lze argumentovat v tom smyslu, že zásadní rozdílnost předmětů řízení znemožňuje řešit úroky z prodlení společně s výživným. Odlišnost sporného a nesporného řízení je nejen teoretická, ale především praktická. Ať už se jedná např. o účastenství, příslušnost nebo další otázky, souběh spornosti a nespornosti v jednom řízení je složitě představitelný a především normativně neupravený.

Praktickým důsledkem uvedeného nazírání by byla nutná formální oddělenost řízení o výživě a řízení o úrocích z prodlení. To by samozřejmě vedlo jak k dalšímu zatížení soudů, tak účastníků (soudní poplatek, náklady zastoupení, atd.).

Jak bylo již výše nastíněno, představený pohled by také teoreticky umožnil přiznat ve sporném řízení úroky z prodlení vyčíslené soudem neschválenou dohodou, protože by je bylo možné vymáhat. Zároveň by však v daném okamžiku nebylo možné vymáhat primární dluh na výživném, jelikož dohoda nebyla schválena soudem, a není tak exekučním titulem. Úvaha je dále problematická v tom smyslu, že v případě pozdějšího schválení dohody soudem, respektive faktického nahrazení dohody rozhodnutím, by mohl vzniknout nesoulad mezi úroky přiznanými (dříve) a úroky, který přiznány být měly (bylo-li by známo konstitutivní rozhodnutí soudu). V takovém případě by byl patrně dán důvod pro napadení rozhodnutí o přiznání úroků z prodlení dlužníka výživného (určeného toliko neschválenou dohodou) žalobou na obnovu řízení [§ 228 odst. 1 písm. a) OSŘ].

B. O úrocích z prodlení lze rozhodovat pouze v nesporném řízení

Opačný výklad v zásadě vychází ze zcela specifického hmotněprávního vnímání úroku z prodlení v případě dlužníka výživného. Tento instrument by kromě výše citovaných charakteristik (vyčíslení a splatnost – viz kapitola 6.3.1) materiálně souvisel s povahou hlavního dluhu, tj. s výživným a sdílel by i jeho účel. V tomto nazírání lze přisvědčit tomu, aby byl úrok z prodlení přiznán i bez návrhu, jelikož jeho cílem je sekundárně taktéž výživa dítěte. Na tomto pohledu je problematické, že není

zcela v souladu s obecným vnímáním pojmu úrok z prodlení. Takového práva na zaplacení úroku z prodlení by se případně ani nebylo možné vzdát.

V praxi by dle uvedeného pojmání mohl soud rozhodovat o výživném a úroku z prodlení v rámci jednoho řízení, přičemž by samozřejmě nebyl vázán návrhy účastníků. Pokud by však o úrocích z prodlení soud v rámci nesporného řízení nerozhodl, nebylo by patrně již možné, aby je oprávněný uplatňoval v rámci sporného řízení. Uvedené je důsledkem ztotožnění účelu pohledávky výživného a s ní souvisejících úroků z prodlení.

Soudní rozhodnutí o výživném (popř. dohoda schválená soudem) a zároveň přiznávající právo na zaplacení úroků z prodlení by představovalo jeden exekuční titul. Na základě jednoho rozhodnutí by se exekvovala částka zahrnující jak dluh na výživném, tak úroky z prodlení. V případě dohody by bylo v zásadě vždy třeba její schválení. O úrocích z prodlení by nemohlo být rozhodováno ve sporném řízení, protože představené specifické nazírání úroku z prodlení dlužníka výživného z něj činí taktéž rodinněprávní nárok. Proto by soud musel nejprve zkoumat dohodu samou, tj. zabývat se věcně dohodnutým výživným. Spolu s tím by pak též řešil úroky z prodlení.

Uvedený výklad je s ohledem na text zákona nesnadno obhajitelný, byť jeho některé praktické konsekvence mohou být vnímány pozitivně. Představený přístup lze spíše pojímat jako úpravu *de lege ferenda*. Lze tak toliko uvažovat o případné legislativní úpravě (patrně v rámci procesního předpisu) speciálního režimu v případě zvláštního úroku z prodlení, tedy úroku z prodlení dlužníka výživného.

Jak bylo uvedeno, oba přístupy jsou spojeny s různými, teoretickými i praktickými, nesnáze. Model, který by například umožňoval rozhodnout o úroku z prodlení dlužníka výživného v rámci nesporného řízení a zároveň připouštěl v případě nerozhodnutí o úrocích odkázat oprávněného na sporné řízení, by si vyžádal legislativní zachycení; výkladem konstruovatelný patrně není.

Možným východiskem výše nastíněných aplikačních komplikací je zejména legislativní dopracování procesního hlediska úroků z prodlení dlužníka výživného. Bez tohoto kroku lze předpokládat, že bude v praxi k úroku z prodlení prozatím přistupováno ve smyslu prvního výkladu (A.).

6.3.2.2. Stanovení úroků z prodlení

Bez ohledu na to, v jakém řízení lze o úroku z prodlení dlužníka výživného rozhodnout, lze též řešit otázku, kdy a jak lze tento úrok přiznat.

Jak bylo uvedeno výše, předpokladem vzniku nároku na úrok z prodlení je vyčíslení hlavního dluhu a prodlení s jeho placením, za něž je odpovědný dlužník. Ve vztahu k výživnému je především třeba si uvědomit, že o úroku nelze hovořit, dokud soud výživné nestanovil (případně nebyla uzavřena dohoda).

Až pokud je výživné určeno, lze se zabývat úroky z prodlení. Pro představu lze modelovat různé situace rozhodování o výživném, z nichž mohou plynout různé důsledky ve vztahu k úrokům z prodlení.

1. Bylo-li soudem rozhodnuto o výživném poprvé, nelze požadovat úroky z prodlení z doby před rozhodnutím. V takovém případě soud úroky z prodlení nepřizná, jelikož povinný nemohl před rozhodnutím o výživném vědět, jak vysoký bude jeho peněžitý dluh.

2. Je-li zde rozhodnutí o výživném a povinný je v prodlení s placením soudem určeného výživného, lze úroky z prodlení (nastalého po právní moci rozhodnutí) přiznat.

3. Bylo-li rozhodnutí o výživném změněno (ve smyslu §475 ZŘS), může soud rozhodnout o povinnosti platit úroky z prodlení toliko ve vztahu k dluhům, které vznikly po rozhodnutí o výživném a s jejichž placením je dlužník v prodlení. Ve vztahu k nově určenému výživnému opět (jako v první situaci) nelze hovořit o prodlení.

4. Byla-li uzavřena dohoda o výživném, lze přiznat úroky z prodlení, je-li povinný v prodlení s placením v dohodě stanoveného výživného. Není přitom nezbytné, aby byla dohoda schválená soudem (k této situaci však nemůže dojít v rámci interpretace výše nazvané jako B.; viz předchozí kapitola).

5. Nebyla-li soudem dohoda o výživném schválena, tj. došlo vlastně k určení výživného soudem, přiznají se v zásadě dvojí úroky z prodlení. Výše prvních úroků z prodlení vzniklých do rozhodnutí o výživném plyne z dohody (respektive z okamžiku, kdy byla dohoda uzavřena). Byl-li dlužník v prodlení i po rozhodnutí soudu o výživném, určí se výše těchto nových úroků z prodlení ve vazbě na soudem stanovené výživné.

6. Bylo-li rozhodnuto o výživném, může soud rozhodnout o podmíněné povinnosti platit úroky z prodlení v případě, že k prodlení dojde až u dluhů splatných v budoucnu (tj. po vydání soudního rozhodnutí). Platí, že úrok z prodlení se považuje za opětující se dávku ve smyslu ustanovení § 154 odst. 2 OSŘ a je možno ho přiznat i do budoucna¹⁰² (viz též stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2006, sp. zn. Cpjn 202/2005).

7. Byla-li uzavřena dohoda o výživném, může soud patrně taktéž přiznat podmíněně úroky z prodlení, došlo-li by k prodlení u dluhů splatných po vydání rozhodnutí (k této situaci opět nemůže dojít v rámci interpretace výše nazvané jako B.; viz předchozí kapitola).

¹⁰² Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014; str. 1075.

6.3.3. Výše úroků z prodlení

Výši úroků je obecně upravena v ustanovení § 1970 OZ, přičemž není-li výše sjednána smluvně, platí zákonná výše. Ve vztahu k úrokům z prodlení dlužníka výživného bude podstatné, zda je vyčíslení hlavní pohledávky předmětem rozhodnutí, nebo dohody (smlouvy).

Nelze vyloučit, aby si i strany dohody o výživě dítěte sjednaly vlastní výši úroků. Z tohoto ujednání by pak měl soud rozhodující o úrocích vycházet; není přitom podstatné, zda byla dohoda schválena soudem, či nikoli. Přitom samozřejmě platí možnost soudního korektivu v případě nepřiměřeně sjednaných úroků, a to ať už excesivně nízkých (§ 1972 OZ), nebo naopak excesivně vysokých (v podrobnostech viz vybraná odborná literatura¹⁰³). Pokud si strany výši úroků z prodlení nesjednají, postupuje se podle nařízení vlády č. 351/2013 Sb., které stanoví úrok z prodlení ve výši součtu repo sazby České národní banky a nejméně osmi procentních bodů.

Je-li výživné vyčísleno soudem, mohou být úroky z prodlení dlužníka výživného pouze v zákonné výši.

6.3.4. Návrhy pro aplikační praxi a právní úpravu de lege ferenda

Výklady týkající se postupu uplatnění práva na zaplacení úroku z prodlení tedy nejsou jednoznačné. V zájmu posílení právní jistoty lze proto doporučit přijetí vhodné právní úpravy tohoto postupu.

Vhodné by bylo zavedení takového postupu, který by umožnil přiznání práva na zaplacení úroku z prodlení v řízení, v němž se rozhoduje o výživném. Takový postup by umožnil účastníkům se tohoto práva efektivně domoci. Zároveň by byl hospodárný i z pohledu soudního systému. Současně by však bylo nezbytné i nadále respektovat charakter úroku z prodlení, který představuje samostatný nárok s odlišným účelem. Možným řešením by mohlo být zavedení modelu inspirovaného polskou úpravou, která se se vyznačuje následujícími prvky:

- Úroky z prodlení u výživného lze přiznat jak v rámci řízení o výživném, tak i v řízení sporném.
- Úroky z prodlení musí být výrokem soudního rozhodnutí vždy výslovně přiznány.
- Úrok z prodlení u výživného lze přiznat pouze na návrh oprávněného.
- Úrok z prodlení lze přiznat i do budoucna (podmíněně), pro případ, že by povinný v budoucnu neplnil řádně své povinnosti.
- Není-li ujednáno jinak, náleží právo na zaplacení úroku z prodlení v zákonem stanovené výši.

Tento model by umožnil rozhodnout na návrh osoby oprávněné o právu na zaplacení již přirostlých i budoucích úroků z prodlení v rámci rozhodování o výživném. Oprávněná osoba by se tak nemusela jen kvůli úrokům z prodlení na soud opakovaně obracet (např. po splatnosti budoucích dávek

¹⁰³ Tamtéž; str. 1067 a 1068.

výživného). Podmíněné přiznání práva na zaplacení úroku z prodlení k dávkám splatným v budoucnu by mohlo rovněž povinnou osobu motivovat k včasnému placení výživného. Legislativní úprava zmíněných pravidel by měla být upravena v zákoně o zvláštních řízeních soudních, v části věnující se řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. Lze tedy nastínit možný návrh:

Úroky z prodlení

(1) Rozhoduje-li soud o výživném pro nezletilé dítě, může v rozhodnutí uložit i povinnost zaplatit úrok z prodlení. O úroku z prodlení soud rozhodne jen na návrh.

(2) Povinnost zaplatit úrok z prodlení lze uložit i pro dávky výživného splatné v budoucnu, dostane-li se osoba výživou povinná s jejich placením do prodlení.

Při přijetí navrhované úpravy by mohl soud v řízení o výživném rozhodnout například tak, že povinný A. A. má platit výživné ve výši XX Kč, a to každý měsíc k 11. dni příslušného kalendářního měsíce k rukám osoby B. B. Povinný A. A. je dále povinen zaplatit úrok z prodlení ke každé dávce výživného, s jejímž placením bude v prodlení, a to od 12. dne příslušného kalendářního měsíce do zaplacení, a to ve výši zákonných úroků z prodlení ke dni, v němž nastalo prodlení.

Právo zletilého dítěte na zaplacení úroku z prodlení ve vztahu k pohledávce výživného by mohlo být uplatněno pouze ve sporném řízení podle části třetí občanského soudního řádu. Nabylo-li však dítě zletilosti v průběhu řízení o výživě, je možné toto právo přiznat v řízení o výživě, a to i ve vztahu k dávkám splatným v budoucnu.

7. PROCESNÍ ASPEKTY ROZHODOVÁNÍ O VÝŽIVNÉM

Opatrovnické řízení, v rámci kterého se rozhoduje o věcech nezletilých dětí (typicky např. o výživném), může nejen svým výsledkem, ale i celkovým průběhem zásadně působit na účastníky. V kontextu analýzy výživného je tak třeba zkoumat též nastavení procesu rozhodování o výživném, jeho efektivitu a možné změny.

Je třeba mít za to, že vhodně nastavený mechanismus, na jehož základě se výživné plní, je pro celý systém klíčový. Vybrané studie věnující se prorodinné problematice poukazují na to, že lepších výsledků je dosahováno při větší ingerenci účastníků do rozhodování.¹⁰⁴ Prokonsensuální prvky mohou zajistit lepší přijetí rozhodnutí, stejně jako jeho plnění. Proto bude těmto modelům a úvahám věnována zvláštní pozornost.

7.1. Řízení o výživném dle platného práva

Ve stručnosti lze představit soudní řízení, ve kterém dochází k vydání rozhodnutí o výživném.

¹⁰⁴ Rudolph, J. Ty jsi moje dítě. Cochemská praxe- cesty k lidštějšímu rodinnému právu; str. 35.

Zákon o zvláštních řízeních soudních upravuje ve svých ustanoveních § 466 a násl. řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. Jedná se o řízení nesporné. Platí zde tedy typicky zásada oficiality; soud jedná z úřední povinnosti, řízení může být zahájeno i bez návrhu. Bylo-li řízení zahájeno na návrh, pak není soud návrhem vázán. Dále platí zásada vyhledávací (vyšetřovací), spočívající v tom, že soud je povinen z úřední povinnosti a nezávisle na aktivitě procesních stran vyčerpávajícím způsobem objasnit skutkový stav.¹⁰⁵

V řízení se neuplatňuje koncentrace řízení, která by limitovala účastníky v možnosti uplatnit rozhodné skutečnosti a označit důkazy k jejich prokázání. Není ani možné rozhodnout rozsudkem pro uznání či pro zmeškání.

Pokud jde o místní příslušnost soudu, příslušný je zásadně obecný soud nezletilého. Dále pak platí, že není-li příslušný soud znám anebo nemůže-li včas zakročit, zakročí soud, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje. Jakmile je to možné, postoupí věc soudu příslušnému. Vede-li se však řízení o otcovství, se kterým se spojeno řízení o péči a výživě dítěte (§ 422 ZŘS), je příslušný soud, který vede řízení o otcovství.

Ve vztahu k řešení výživy nezletilého dítěte lze zmínit, že řízení je typicky spojeno s dalšími soudními řízeními. Jak již bylo uvedeno, je jím řízení o určení otcovství (viz výše), dále také řízení týkající se svěřeni dítěte do péče jiné osoby (§ 956 OZ), jakož i v případě, kdy soud rozhodne o umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy (§ 975 OZ). V těchto třech případech není třeba zvláště zahajovat řízení o výživě. Odlišně je tomu však v případě pěstouna (§ 961 OZ), respektive poručníka (§ 939 OZ). Zde dle zákona svěřeni do péče nemá vliv na trvání vyživovací povinnosti. Řízení o výživném se v daném případě zahajuje jako samostatné řízení, typicky na návrh orgánu (krajské pobočky Úřadu práce), který vyplácí příspěvek na úhradu potřeb dítěte, dle § 19 odst. 2 ZOSPOD.

Obecně platí, že dítě je v řízení zastupováno opatrovníkem jmenovaným soudem, jímž je zpravidla OSPOD (§ 469 ZŘS).

Pokud nabude dítě v průběhu řízení o výživě zletilosti, bude řízení dokončeno podle pravidel o řízení ve věcech péče soudu o nezletilé (§ 477 ZŘS). Pokud však již zletilé či nezletilé, avšak (plně) svéprávné, dítě uplatní nárok na výživné, postupuje se podle občanského soudního řádu dle pravidel ovládajících sporné řízení.

Soud ve věcech výživy rozhoduje rozsudkem, a to i tehdy, jde-li o schvalování dohody o výživném.

¹⁰⁵ Kindl, M., Šíma, A. David, O. Občanské právo procesní. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005; str. 149.

Rozsudek ukládající plnění výživného je ze zákona předběžně vykonatelný (§ 473 ZŘS). Účastníci řízení mají právo podat odvolání, ledaže soud schválí dohodu rodičů. Tehdy nejsou účastníci oprávněni podat odvolání proti rozhodnutí v části týkající se výroku, kterým se dohoda schvaluje (§ 476 ZŘS).

V případě změny poměrů dítěte lze rozhodnutí o výživném změnit (§ 475 ZŘS). O výživném lze rozhodnout tři roky zpětně ode dne zahájení soudního řízení (§ 922 odst. 1 OZ). Co se týká promlčení, právo na výživné jako takové se nepromlčuje, ale promlčuje se právo na jednotlivá plnění výživného (§ 613OZ). Co se týká práva na plnění běžných splátek výživného, to se promlčuje v obecné tříleté lhůtě podle ustanovení § 629 odst. 1 OZ ode dne jejich dospělosti. Výjimkou jsou potom ta práva na plnění výživného, která byla přiznána zpětně soudním rozhodnutím nebo které dlužník uznal (ustanovení § 639 a § 640 OZ), taková práva na plnění výživného se promlčují v desetileté lhůtě.

Dovolání ve věcech výživy není přípustné (30 ZŘS).

Pokud jde o způsob vedení řízení, zákon na více místech stanovuje, že je třeba ho vést rychle [„s největším urychlením“ (§ 471 ZŘS)] a ohleduplně k situaci dítěte. Cílem má být pokud možno smírné řešení věci (§ 474 ZŘS). Za tím účelem může soud nařadit na dobu maximálně 3 měsíců účast na mimosoudním smírčím či mediačním jednání, rodinné terapii nebo může nařadit setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie (§ 474 odst. 1 ZŘS).

V souvislosti s procesními aspekty rozhodování o výživném je vhodné zmínit problematiku rozhodování o výživném prostřednictvím předběžného opatření. Ustanovení § 76 odst. 1 písm. a) OSŘ umožňuje předběžným opatřením uložit povinnost platit výživné v nezbytné míře. Častou otázkou diskutovanou odborníky i praxí je potom otázka snížení výživného v případě, že dojde ke změně poměrů na straně povinného rodiče. Soudní řízení, kde se rozhodne o určení nižší částky výživného, než stanovovalo předchozí rozhodnutí nebo dohoda rodičů, může trvat několik měsíců. U povinného přitom může dojít k situaci, kdy není schopen výživné ve stanovené výši platit. Podle ustanovení § 923 odst. 2 OZ může dojít ve vztahu k nezletilému dítěti ke snížení výživného i zpětně, ale spotřebované výživné se nevrací. Delší doba mezi faktickou změnou poměrů a rozhodnutím soudu tak může způsobit povinnému rodiči finanční problémy. Nicméně stávající judikatura se ke snížení výživného formou předběžného opatření nepřiklání.¹⁰⁶

Důležitým rozhodnutím v této oblasti je nález Ústavního soudu II. ÚS 114/14 ze dne 26. 8. 2014. V řešené věci se povinný rodič domáhal snížení výživného, protože došlo ke snížení jeho mzdy a vzhledem k dalším vyživovacím povinnostem nebyl schopen platit výživné v plné výši. Ústavní soud se ztotožnil s rozhodováním nižších soudů, když potvrdil, že otec nemůže být po skončení řízení ve

¹⁰⁶ Lužná, R., Snížení výživného formou předběžného opatření, Právo a rodina č. 2/2017; str. 22.

věci samé v pozici oprávněného, kterému by soudním rozhodnutím byl přiznán exekuční titul. Dále se soud negativně vyjádřil k možnosti soudní úschovy:

„(...) pokud se otec domáhal vydání předběžného opatření, aby jemu a matce bylo uloženo část dosud stanoveného výživného zasílat (či v případě matky jednorázově zaslat) do soudní úschovy, takovýto požadavek nemá oporu v žádném ustanovení zákona o rodině. Otec tedy v tomto rozsahu již v rovině skutkových tvrzení neosvědčil existenci hmotně právního nároku (tzn. rozhodujících skutečností ve smyslu ust. § 75c odst. 1 o. s. ř.), který by vydání předběžného opatření odůvodňoval. Již z tohoto důvodu nelze podle odvolacího soudu návrhu otce na vydání předběžného opatření v tomto rozsahu vyhovět, aniž by bylo nutné zabývat se dalšími zákonnými předpoklady pro nařízení předběžného opatření (...) pak vzhledem k tomu, že výsledkem řízení ve věci samé (řízení o snížení výživného) nemůže v žádném případě být soudní rozhodnutí (tzn. exekuční titul), v němž by otec byl v postavení oprávněného (tzn. toho, jemuž exekuční titul přiznává nějaké právo), již z tohoto důvodu nepřipadá v úvahu, aby ve vztahu k řízení o snížení výživného došlo z pohledu otce k ohrožení možného soudního výkonu rozhodnutí.“

Dalším procesním aspektem je otázka, zda je vhodné, aby rozhodnutí o předběžném opatření předjímalo rozhodnutí ve věci samé. Jak uvádí literatura, nejde zde o nepřekročitelnou mez a absolutní pravidlo v případě, že poměry mezi účastníky budou konečným rozhodnutím revidovatelné zpět do stavu před vydáním tohoto předběžného opatření.¹⁰⁷ Dále například Krajský soud v Ostravě argumentuje tím, že nelze předběžným rozhodnutím měnit stávající rozhodnutí ve věci samé.¹⁰⁸ Lze však poukázat na specifický charakter řízení péče soudu o nezletilé, kde se rozhoduje o důležitých záležitostech dlouhodobých vztahů, které mohou podléhat časté změně, tak jak se vyvíjí vztahy v rodině nebo okolí nezletilého. V tomto ohledu se domníváme, že není v zájmu dítěte, aby již nebylo možné prozatímně rozhodnout o poměrech dítěte, když ve stejné otázce již existuje jiné soudní rozhodnutí, které ale vycházelo z aktuálně neexistujícího faktického stavu.

Dále nelze souhlasit ani s další částí rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě, který vyslovil myšlenku, že pokud by plnění vyživovací povinnosti mělo pro povinného do rozhodnutí o změně výživného zvláště nepříznivé následky, může se domáhat odkladu výkonu rozhodnutí podle § 266 odst. 1 OSŘ. Domníváme, že soudní rozhodování by mělo předcházet případům, kdy neplacení výživného povinným rodičem dojde až do fáze exekuce nebo výkonu rozhodnutí.

V právní úpravě by měly být zakotveny prostředky, které umožní reagovat na změnu poměrů na straně povinného rodiče a zároveň umožní zachovat výživu dětí. Domníváme se, že případná změna

¹⁰⁷ Tintěra, T., Nepřípustnost předběžného opatření na změnu výživného, Jurisprudence, Wolters Kluwer, č. 5/2015; str. 32.

¹⁰⁸ Krajský soud v Ostravě v usnesení č. j. 14 Co 64/2010-508 ze dne 4. 2. 2010.

ustanovení § 76 odst. 1 písm. a) OSŘ by měla spočívat v doplnění úpravy, která umožní pružně reagovat na snížení příjmu povinného.

7.1.1. Limitace opakovaných návrhů na vydání předběžných opatření ve věcech péče soudu o nezletilé

Častým tématem, o kterém se vede debata, je otázka vhodného způsobu řešení šikanózních návrhů na vydání předběžných opatření ve věcech péče soudu o nezletilé. Jedná se přitom o takové návrhy, které jsou vydávány prakticky okamžitě poté, co je rozhodnuto o předchozím předběžném opatření, nikoli ve prospěch navrhovatele. Často se tak děje bez toho, aby došlo k takové změně, která by odůvodňovala odlišné rozhodnutí. Formálně však dochází k určité změně situace, která umožňuje institutu předběžného opatření využít. Výsledkem této činnosti je určitý „pohyb v kruhu“, kdy po vydání rozhodnutí soudu (někdy po vydání rozhodnutí soudu druhého stupně, či prvního, který věc řešil v reakci na soud odvolací) přichází téměř okamžitě nový návrh na vydání předběžného opatření. Tento proces se pak vícekrát opakuje, aniž by přinesl jakoukoli faktickou změnu.

Tyto reálně bezúspěšné návrhy a nutnost jejich řešení často zatěžují opatrovnický soud, vyčerpávají jeho kapacitu, která by mohla být věnována dalším případům. Navíc je třeba vzít v potaz, že tyto návrhy často podporují atmosféru boje mezi rodiči a nevedou ke zklidnění situace a nalezení dlouhodobého řešení, v rámci kterého by se situace stabilizovala. Z toho důvodu se nabízí ke zvážení možnost limitace těchto podání.

Jednou z možností, která se nabízí, je požadovat v případě opakovaných návrhů na předběžné opatření v téže věci složení jistoty, jako je tomu při využívání předběžných opatření obecně, dle ustanovení § 75b a násl. OSŘ. Stávající právní úprava však v ustanovení § 75b odst. OSŘ a v ustanovení § 12 odst. 3 ZŘS deklaruje, že jistota se neskládá tehdy, pokud jde o věci výživného (jak u zletilých, tak u nezletilých), dále pak u předběžných opatření podle ZŘS, která soud může nařídit i bez návrhu, taktéž ve věci domácího násilí. Muselo by tedy dojít k prolomení tohoto pravidla.

Vhodné by případně bylo limitovat takové návrhy, které jsou svojí povahou opakováním požadavku na uložení téže či obdobné povinnosti s odkazem na obdobný skutkový základ, konkrétně tedy stanovení jistoty pro opětovné návrhy na nařízení předběžného opatření ve věcech péče soudu o nezletilé, které ve věci týchž účastníků požadují z obdobných důvodů stejnou či obdobnou zatímní úpravu poměrů. O obdobný důvod by nešlo, pokud by byl požadavek na vydání předběžného opatření podložen zcela jiným skutkovým základem či podstatnou změnou okolností. Případný návrh by mohl navazovat na stávající ustanovení § 12 odst. 3 ZŘS, případně na ustanovení § 75b OSŘ.

Dle stávající právní úpravy činí jistota ve věcech mimo vztahy mezi podnikateli vyplývající z podnikatelské činnosti 10 000 Kč. Soud má dále možnost tuto jistotu ještě navýšit v případě, že tato

zjevně nedostačuje k zajištění náhrady škody či jiné újmy, která by předběžným opatřením vznikla. Lze se domnívat, že tato pravidla by jistě mohla dostatečně regulovat i věci týkající se řízení ve věcech nezletilých dětí.

V souvislostech je třeba podotknout, že limitaci opakovaných šikanózních návrhů nabízí aktuální návrh změny civilních předpisů¹⁰⁹ v § 75b odst. 1 OSŘ, kde je navrhována tato změna:

„§ 75b

*(1) K zajištění náhrady škody nebo jiné újmy, která by vznikla předběžným opatřením, je navrhovatel povinen složit nejpozději ve stejný den, kdy podal u soudu návrh na nařízení předběžného opatření, jistotu ve výši 10 000 Kč a ve věcech týkajících se vztahů mezi podnikateli vyplývajících z podnikatelské činnosti ve výši 50 000 Kč. Dospěje-li předseda senátu k závěru, že složená jistota zjevně nepostačuje k zajištění náhrady škody nebo jiné újmy, která by vznikla předběžným opatřením, **anebo že jde o opětovný návrh na nařízení předběžného opatření, který ve věci týchž účastníků požaduje z obdobných důvodů stejnou nebo obdobnou zatímní úpravu poměrů**, vyzve navrhovatele bezodkladně, aby do 3 dnů složil doplatek jistoty ve výši, kterou stanoví s přihlédnutím k okolnostem případu. Podalo-li návrh na předběžné opatření více navrhovatelů, jsou povinni jistotu a doplatek jistoty složit společně a nerozdílně.“*

Zároveň je třeba zdůraznit, že tímto opatření nedochází k zásadnímu omezení práva na přístup ke spravedlnosti. Změna by se případně týkala pouze institutu předběžných opatření ve věcech péče soudu o nezletilé, a to pouze pokud jde o opakované návrhy směřující do těch poměrů, které jsou již prozatímně předběžným opatřením řešeny. Zároveň by zůstala nedotčena možnost podávat návrhy na předběžná opatření při podstatné změně poměrů či v dalších situacích, vyjma uvedeného omezení.

Navrhuje se zvážení omezení podávání opakovaných návrhů na nařízení předběžného opatření ve věcech péče soudu o nezletilé, který ve věci týchž účastníků požaduje z obdobných důvodů stejnou nebo obdobnou zatímní úpravu poměrů.

¹⁰⁹ Jedná se o návrh zákona, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Materiál je ke dni 18. 4. 2017 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR jako sněmovní tisk č. 987 po prvním čtení. Dokument je včetně navazujících materiálů dostupný zde: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&t=987>.

7.2. Nesjednocenost rozhodování

V současné době je částí odborné veřejnosti (viz dále) vnímána jako negativní principiální nejednotnost rozhodování o výživném. Standardní nástroj ke sjednocení judikatury, totiž dovolání, není ve věcech výživy přípustné. Určitého sjednocování a výkladu se pak dostává zejména ze strany Ústavního soudu. Jeho působnost a kapacita jsou však zásadně omezeny.

7.2.1. Dovolání ve věcech výživného

Nástrojem, který slouží ke sjednocení rozhodování soudů v určité oblasti, je obecně dovolání k Nejvyššímu soudu. Současná úprava v ustanovení § 236 a násl. OSŘ výslovně vylučuje možnost podání dovolání ve věcech druhé části občanského zákoníku (rodinné právo) podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) OSŘ, pokud jde o řízení vedené podle tohoto předpisu. Dále ustanovení § 30 ZŘS umožňuje dovolání ve věcech hlavy páté zákona (řízení ve věcech rodinněprávních) pouze, pokud jde o rozsudek o omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti, pozastavení nebo omezení jejího výkonu, o určení nebo popření rodičovství nebo o nezrušitelné osvojení. Dovolání tedy ve věcech rozhodování o výživném není přípustné.

Obdoba procesního institutu dovolání, tj. stížnost pro porušení zákona, byla ve věcech rodinněprávních přípustná do 31. 12. 1991; vyloučena byla stížnost pouze proti rozsudkům, kterými se rozvádělo manželství. Stejně tak dovolání v rodinněprávních věcech nebylo vyloučeno zákonem č. 113/1895 ř. z., civilní řád soudní, a Nejvyšší soud se běžně vyjadřoval k právním otázkám úpravy výživného.¹¹⁰

Mezi odbornou veřejností, na půdě Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva¹¹¹, ale i na úrovni Ústavního soudu¹¹² se ozývají hlasy, že dovolání v rodinněprávních věcech a zejména ve věcech výživného by přispělo ke sjednocení postupu soudu v daných otázkách.

Jak uvádí Výbor pro práva dítěte¹¹³, Ústavní soud je tímto způsobem nucen provádět korekci namísto Nejvyššího soudu. Existuje tak již poměrně bohatá judikatura Ústavního soudu, v níž se vyjadřuje

¹¹⁰ Např. R II 326/33 ze dne 14. 9. 1933 – návrh na nařízení exekuce proti otci po dosažení zletilosti nebo R II 364/33 ze dne 12. 10. 1933 o zvýšení odbytného nemanželského dítěte při zlepšení majetkových poměrů nemanželského otce nebo R I 1076/33 ze dne 18. 1. 1934 o porušení povinnosti k výdělečné činnosti, pokud přijme zaměstnání, kdy povinnému nezbyde na plnění vyživovací povinnosti.

¹¹¹ Podnět Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva k některým aspektům soudních řízení ve věcech rodinněprávních z 5. 12. 2013, který byl schválený usnesením Rady vlády ČR pro lidská práva ze dne 24. října 2014; dostupný ve verzi z 5. 12. 2013 na https://www.vlada.cz/...rady/...rady/Podnet-_verze-odsouhlasena-5-12-2013_.docx.

¹¹² Viz nálezy Ústavního soudu ze dne 6. února 2008, sp. zn. IV. ÚS 1181/07; nálezy Ústavního soudu ze dne 23. února 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/09; nálezy Ústavního soudu ze dne 13. dubna 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10; nálezy Ústavního soudu ze dne 18. srpna 2010, sp. zn. I. ÚS 266/10; nálezy Ústavního soudu ze dne 2. listopadu 2010, sp. zn. I. ÚS 2661/10; nálezy Ústavního soudu ze dne 5. září 2012, sp. zn. II. ÚS 1835/12; nálezy Ústavního soudu ze dne 7. listopadu 2012, sp. zn. I. ÚS 1484/12; nálezy Ústavního soudu ze dne 13. března 2013, sp. zn. I. ÚS 2306/12; nálezy Ústavního soudu ze dne 10. června 2013, sp. zn. I. ÚS 4239/12; a nálezy Ústavního soudu ze dne 7. srpna 2013, sp. zn. II. ÚS 979/13.

¹¹³ Viz poznámka č. 71.

k nepřipustnosti dovolání a současný stav označuje napříč senáty a konkrétním druhem řízení za „nežádoucí a neodpovídající principům výkonu spravedlnosti v právním státě.“¹¹⁴

Proti připuštění dovolání naopak hovoří nezbytnost nastolit v daném typu věci co nejdříve právní jistotu, která by mohla být zavedením mimořádného opravného prostředku relativizována. Rovněž je poukazováno na skutečnost, že primárním těžištěm řízení o výživě je zjištění skutkového stavu, nikoliv právní posouzení věci, jež je podstatou dovolacího řízení.

Úvahy o připuštění dovolání je třeba hodnotit také s přihlédnutím k možnému zvýšení nápadu na Nejvyšší soud a požadavku na zajištění dostatečných podmínek pro plnění jeho sjednocující funkce. Potenciální nárůst agendy Nejvyššího soudu a jeho zabřemenění¹¹⁵ lze alespoň přibližně odvozovat z nápadu agendy výživného u Ústavního soudu. Podle informací analytického oddělení Ústavního soudu je roční nápad agendy výživného (včetně zletilých osob) přibližně 130 případů za rok s tím, že v roce 2016 vydal Ústavní soud pouze sedm nálezů k dané problematice.¹¹⁶ S ohledem na odlišnou funkci Nejvyššího soudu a Ústavního soudu si však nelze o předpokládaném zvýšení nápadu spojeného s připuštěním dovolání učinit přesnou představu. V souvislosti s předcházením jeho nepřiměřenému zatížení lze nicméně alespoň uvažovat o možných instrumentech, jak případná dovolání v rodinněprávních věcech omezit. Možným zdrojem inspirace by mohly být například blízké zahraniční právní řády.

V tomto kontextu lze upozornit na rakouskou úprava öZPO (§ 502 a násl.). Ta pro řízení do 5000 EUR umožňuje dovolání jen pro některé rodinné, nájemní, pracovní nebo sociální záležitosti. Nad částku 5000 EUR umožňuje podat dovolání, pokud o přípustnosti rozhodl odvolací soud (proti zamítavému rozhodnutí lze podat návrh na změnu rozhodnutí). Od částky 30 000 EUR a bez ohledu na hodnotu sporu ve vyjmenovaných věcech práva rodinného, pracovního, sociálního zabezpečení a nájemního se rozlišuje řádné dovolání, které povolil odvolací soud, a mimořádné, pokud je účastník podal bez přípustného rozhodnutí odvolacího soudu. Předmětná ustanovení znějí následovně.

§ 502

(1) Proti rozsudku odvolacího soudu je dovolání přípustné pouze, pokud rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, která má z hlediska zachování právní jednoty, právní jistoty a z hlediska vývoje práva zásadní význam, například pokud se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudního dvora nebo takováto rozhodovací praxe chybí nebo je nejednotná.

¹¹⁴ Např. nález Ústavního soudu ze dne 6. února 2008, sp. zn. IV. ÚS 1181/07.

¹¹⁵ Šmíd, Ondřej. In Šínová, Renata a kol. Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy. Praha: Leges, 2010; str. 179.

¹¹⁶ 2016 – 129 případů, 2015 – 131 případů, 2014 – 121 případů.

(2) Dovolání je nicméně vždy nepřipustné, pokud hodnota předmět sporu, o němž odvolací soud rozhodoval (předmět rozhodovaného sporu), ve svém souhrnu nepřesahuje částku 5 000 €.

(3) Dovolání je také – s výjimkou § 508 odst. 3 – vždy nepřipustné, pokud hodnota předmětu rozhodovaného sporu sice přesahuje částku 5 000 €, nepřesahuje ale celkově částku 30 000 € a pokud odvolací soud řádné dovolání podle § 500 odst. 2 bod 3 prohlásil za nepřipustné.

(4) Ve věcech rodinného práva obsažených v § 49 odst. 2 bod 1 a 2 JN je dovolání – s výjimkou § 508 odst. 3 – vždy nepřipustné, pokud hodnota předmětu sporu ve svém souhrnu nepřesahuje částku 30 000 € a odvolací soud zároveň prohlásil řádné dovolání podle § 500 odst. 2 bod 3 za nepřipustné; odstavce 2 a 3 se nepoužijí.

(5) Odstavce 2 a 3 se nepoužijí

1. ve věcech rodinného práva obsažených v § 49 odst. 2 bod 2a a 2b JN;

2. ve věcech spadajících pod § 49 odst. 2 bod 5 JN, pokud je rozhodováno o výpovědi, vyklizení nebo o existenci či neexistenci smlouvy;

3. ve věcech, v nichž sdružení jmenované v § 29 KSchG (zákon o ochraně spotřebitele) před soudem uplatňuje nárok, který na něj byl za tímto účelem postoupen;

4. ve věcech pracovního práva a práva sociálního zabezpečení.

V Německu pak upravují dovolání ustanovení § 542 a násl. dZPO. Přípustnost dovolání je zakotvena obecně, pokud dovolání připustí odvolací soud ve svém rozsudku nebo dovolací soud na základě stížnosti proti nepřipustění. Dovolání je připuštěno, pokud má věc zásadní význam nebo je rozhodnutí dovolacího soudu nutné pro vývoj práva či zajištění jednotného rozhodování. Kladným rozhodnutím odvolacího soudu o připuštění dovolání je dovolací soud vázán. Výjimkou je situace, kdy je dovolací soud jednoznačně přesvědčen, že podmínky pro připuštění nejsou dány a že dovolání nemá šanci na úspěch (§ 552a dZPO), a dále některé výjimečné případy judikované BGH. Relevantní ustanovení dZPO následují.

§ 542

Přípustnost dovolání

(1) Dovolání je přípustné proti konečným rozsudkům vydaným odvolacím soudem, pokud tak stanoví následující ustanovení.

(2) Dovolání není přípustné proti rozsudkům, kterými bylo rozhodnuto o nařízení, změně nebo zrušení arestu (= zajišťovací prostředek pro provedení výkonu rozhodnutí o peněžité pohledávce) nebo předběžného opatření. Totéž platí pro rozsudky o předčasném uvedení v držbu ve vyvlastňovacím řízení nebo řízení o novém uspořádání pozemků za účelem jejich účelnějšího využití.

§ 543

Připuštění dovolání

(1) Dovolání je přípustné pouze tehdy, pokud jej

1. odvolací soud ve svém rozsudku nebo

2. dovolací soud na základě stížnosti proti nepřipuštění připustil.

(2) Dovolání je přípustné, pokud

1. má právní věc zásadní význam,

2. si vývoj práva nebo zajištění jednotného výkladu rozhodnutí dovolacího soudu vyžaduje.

Dovolací soud je rozhodnutím odvolacího soudu o připuštění dovolání vázán.

§ 544

Stížnost proti nepřipuštění

(1) Proti nepřipuštění dovolání odvolacím soudem je možné podat stížnost (stížnost proti nepřipuštění). Stížnost se podává u dovolacího soudu v zákonné lhůtě jednoho měsíce od doručení úplného vyhotovení rozsudku odvolacího soudu, nejpozději však do šesti měsíců od jeho vyhlášení. Ke stížnosti musí být přiloženo vyhotovení nebo ověřená kopie rozsudku, proti kterému stížnost směřuje.

(2) Stížnost musí být odůvodněna ve lhůtě dvou měsíců od doručení úplného vyhotovení rozsudku odvolacího soudu, nejpozději však do uplynutí sedmi měsíců od jeho vyhlášení. § 551 odst. 2 věta 5 a 6 platí přiměřeně. V odůvodnění musí být uvedeny důvody přípustnosti (§ 543 odst. 2).

(3) Dovolací soud umožní druhé straně sporu, aby se ke stížnosti vyjádřila.

(4) Dovolací soud rozhoduje o stížnosti usnesením. Usnesení musí být krátce odůvodněno; od odůvodnění může být upuštěno, pokud by nepřispělo k vyjasnění podmínek, jež jsou vyžadovány pro přípustnost dovolání, nebo pokud je stížnosti vyhověno. Rozhodnutí o stížnosti se doručí účastníkům.

(5) Podáním stížnosti se odkládá právní moc rozsudku. § 719 odst. 2 a 3 se použijí obdobně. Zamítnutím stížnosti odvolacím soudem nabývá rozsudek právní moci.

(6) Je-li stížnosti vyhověno, pokračuje řízení o stížnosti jako dovolací řízení. V tomto případě se včas a řádně podaná stížnost proti nepřipuštění považuje za podané dovolání. Doručením rozhodnutí začíná běžet lhůta pro odůvodnění dovolání.

(7) Porušil-li odvolací soud závažným způsobem právo stěžovatele být slyšen, může dovolací soud odlišně od odstavce 6 v usnesení o připuštění stížnosti napadený rozsudek zrušit a věc vrátit odvolacímu soudu k novému projednání a rozhodnutí.

Do budoucna je tedy na zvážení, zda pozitiva rozšíření dovolání nepřeváží stávající negativa spojená se zavedením tohoto institutu. Je však třeba říci, že v souvislosti s projednávanou novelou procesních předpisů¹¹⁷, v rámci níž je navrhována také změna dovolání, došlo k debatám o možném rozšíření uplatnění tohoto institutu i v oblasti rodinného práva. Na odborné úrovni, a to ani Legislativní rady

¹¹⁷ Jedná se o návrh zákona, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Materiál je ke dni 3. 4. 2017 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR jako sněmovní tisk č. 987 po prvním čtení. Dokument je včetně navazujících materiálů dostupný zde: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&t=987>.

vlády, ani v rámci Ústavně právního výboru ale nebyla nalezena shoda na tom, že by k tomuto kroku mělo být přistoupeno. Již nyní je však možno ve stávajícím systému podpořit nástroje sjednocování soudní praxe tak, aby bylo dosaženo požadovaného efektu.

7.2.2. Sjednocující stanoviska

Dovolání nemusí být nutně jediným nástrojem, kterým je možné sjednocovat judikaturu nižších soudů. Podle ustanovení § 14 odst. 3 zákona o soudech a soudcích Nejvyšší soud sleduje a vyhodnocuje pravomocná rozhodnutí a na jejich základě v zájmu jednotného rozhodování soudů zaujímá stanoviska k rozhodovací činnosti soudů ve věcech určitého druhu. Byť nejsou stanoviska závazná, jejich autoritativní váha je značná. Zásadně tak mohou suplovat sjednocující funkci dovolání.

Oproti dovolání v konkrétní věci má stanovisko tu výhodu, že jeho cílem je představit širší okruh problémů, které se v části určitého práva řeší. Dále se na poměrně malém prostoru mohou adresáti seznámit s rozhodnutími různých soudů napříč státem, které se k dané problematice vyjadřují. Nejvyšší soud po zpravidla rozsáhlé argumentaci vymezi jeden směr, jakým se má rozhodování v dané otázce ubírat. Nemusí přitom přihlížet ke skutkovým okolnostem jednoho konkrétního případu. Stanoviska sice nemají závazný charakter, Nejvyšší soud však jimi dává najevo, že považuje danou otázku za hodnou zvláštního zdůraznění.¹¹⁸

V oblasti výživného nicméně nejsou stanoviska vydávána často, od roku 1991 vydal Nejvyšší soud ne více než deset stanovisek týkajících se výživného. Přitom se jedná o častou agendu soudů, ve které existuje vysoká nejednotnost rozhodování. Ty nejvýznamnější se týkaly zjišťování možností, schopností a majetkových poměrů povinného v řízení o výživném pro nezletilé děti nebo se vyjádřily k okamžiku rozhodnému pro zkoumání změny poměrů.

Byť by se mohlo jevit, že určitou nevýhodou při zaujímání stanovisek ve věcech výživného je skutečnost, že Nejvyšší soud v rámci dovolání o problematice výživného sám nerozhoduje, má možnost se v poměrně širokém rozsahu s aktuální praxí soudů seznamovat. Je třeba připomenout, že dle jednacního řádu Nejvyššího soudu, sp. zn. S 53/20007, ze dne 1. 10. 2003, ve znění pozdější změny, má tento soud možnost dle čl. 31 odst. 1 písm. g) přijímat podněty od soudů nižších stupňů, jiných státních orgánů, institucí, právnických a fyzických osob, v nichž se upozorňuje na nejednotnost pravomocných rozhodnutí. Zároveň je třeba říci, že Nejvyšší soud má dle čl. 31 odst. 2 také pravomoc provést mimo standardního sledování a vyhodnocování rozhodnutí soudů i průzkum rozhodovací činnosti, ke které hodlá zaujmout stanovisko. Stanoviska soudu by tak vždy měla být vytvářena s kvalitní znalostí aktuálních otázek v předmětném tématu.

¹¹⁸ Baráková M., Stanoviska nejvyšších soudů: efektivní prostředek sjednocování judikatury, nebo přežitek socialistické justice, Časopis pro právní vědu a praxi č. 2; strana 242; ze dne 1. 6. 2016.

Vzhledem k tomu, že v oblasti výživného nelze podat dovolání, bylo by vhodné zvýšit frekvenci vydávání stanovisek v této oblasti, aby byla pokryta celá širší problematika.

7.2.3. Zveřejňování rozhodnutí nižších soudů

V kontextu nejednotnosti rozhodování lze též na okraj zmínit otázku zveřejňování rozhodnutí nižších soudů. Větší možnost obeznámenosti široké i odborné veřejnosti s rozhodnutími nižších soudů by totiž mohla vést k širší diskuzi a lepšímu pochopení důvodů rozhodování, jakož i případné nejednotnosti. Druhotně by též mohl dojít k určité reflexi a jakémusi vzájemnému ujednacení či přiblížení.

Co se týká dostupnosti rozhodnutí okresních soudů veřejnosti a ostatním soudům, existuje dnes vedle placených evidencí rovněž evidence soudních rozhodnutí krajských a vrchních soudů „Judikatura.“¹¹⁹ Svoje veřejně přístupné databáze pak mají Nejvyšší soud a Ústavní soud.¹²⁰ Jakým způsobem a která rozhodnutí se budou evidovat, stanoví Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 20. června 2002 č. 32/2002 Sb. instrukcí a sdělení.

Veřejně přístupná část *Judikatury* obsahuje rozhodnutí okresních soudů pouze v omezeném počtu. Pokud by však soudy byly povinny publikovat více rozhodnutí, znamenalo by to větší zátěž spojenou s anonymizací a publikací rozhodnutí. Rovněž otázkou zůstává, zda by měly být publikovány všechny rozsudky a zda celé rozsudky nebo pouze jejich části týkající se právního posouzení věci.

Nicméně rozšířením databáze by široká veřejnost, ale i soudy (na všech úrovních), měly větší přístup k rozhodování okresních soudů, což by přispělo k lepšímu a ucelenějšímu povědomí o rozhodování a jeho případných rozdílech. Uvedené platí jak obecně, tak ve vztahu k různým aspektům výživného. V důsledku by možnost komplexnější obeznámenosti s rozhodovací praxí nižších soudů mohla též vést k více smírným řešením. Účastníci (a jejich zástupci) by mohli rozhodování lépe předvídat.

7.3. Možná opatření pro zkvalitnění procesu

V souvislosti se zvažováním možných inovací procesu rozhodování o výživném lze analyzovat především nelegislativní nástroje. Hlavním instrumentem, který by mohl postupně zvýšit komfort zúčastněných osob (oprávněných i povinných), jakož i celkovou efektivitu rozhodování, by mohla být tzv. Cochemská praxe. Další případné změny pak mohou být spíše organizačního charakteru (podpora specializace soudů, vzdělávání, monitoring). Konečně lze uvažovat i o parciálních legislativních změnách, zejména v souvislosti s dohodami o výživném. Zmíněné oblasti budou nyní rozebrány v podrobnostech.

¹¹⁹ Dostupné zde: http://www.nsoud.cz/Judikaturans_new/judikatura_vks.nsf/uvod.

¹²⁰ Dostupné zde: [http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf?opendatabase&lng=;](http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf?opendatabase&lng=)
<http://www.usoud.cz/vyhledavani-rozhodnuti-us/>.

7.3.1. Cochemská praxe

V 90. letech minulého století vznikl v Německu takzvaný Cochemský model¹²¹ opatrovnického soudnictví. Jürgen Rudolph uvádí:

„Tento pojem označuje interdisciplinární spolupráci profesí, zabývající se záležitostmi dětí. K jeho základu patří mezi jiným, že vzájemně koordinované profese vnímají konflikt rodičů, nebo jiných zúčastněných dospělých perspektivou dítěte. Cílem je přivést rozhádané rodiče, alespoň v nejminimálnějším zájmu svých dětí, k jejich rodičovské autonomii, a tím ke (znovu) nabytí společné odpovědnosti.“¹²²

Cochemská praxe vznikla jako reakce na neschopnost stávajících nástrojů vypořádat se s negativními důsledky, ke kterým docházelo v rámci standardně nastaveného řízení zejména o rozvodu, případně řízení o péči a styku s nezletilými dětmi. Primárním cílem tedy nebylo řešení otázky určování výživného. Německá společnost je přitom, podobně jako česká, postavena na hierarchii a výrazné roli soudu. Cílem nastavení specifických pravidel však bylo upřednostnit nikoli instituce, které řeší spor namísto rodiny, ale naopak vyzdvihnout a maximálně podpořit roli samotné rodiny, respektive rodičů, při hledání shody (zejména o vhodném řešení po rozchodu rodičů).

Ačkoli nemusí představená idea znít jako reálný cíl, pokusili se odborníci v Cochemu nastavit několik pravidel, díky kterým chtěli dát samotnému řízení v nejvýznamnějších věcech dětí prioritu. Významným prvkem při prosazování nového přístupu pak byla spolupráce. Spolupráce profesí, které jsou sice již nyní, stejně jako tehdy, formálně součinné, ovšem k jejich synchronizaci ve skutečnosti z nejrůznějších důvodů nedochází (neochota, stavovská uzavřenost, nemožnost realizace spolupráce kvůli možné ztrátě nezávislosti, konflikt zájmů apod.).

Je třeba dodat, že situace, na kterou se zaměřovala a zaměřuje Cochemská praxe, bohužel v mnohém přetrvává dodnes, a to i po mnoha reformních novelách právní úpravy. Přesto platí, že tento model značně napomohl ke zlepšení opatrovnického řízení, byť nebývá využíván primárně k řešení otázky výživného. Cochemská praxe však může být velkou inspirací a efektivním nástrojem také v českém prostředí.

Bližší informace ke Cochemské praxi lze nalézt například v knize *Ty jsi moje dítě*,¹²³ případně *Cochemská praxe v České republice. Sborník příspěvků z konference pořádané Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí*.¹²⁴

¹²¹ Pro zajímavost lze uvést, že obdobné iniciativy vznikly i například v Badensku-Würtenbersku, projekt Elternkonsens.

¹²² Rudolph, J. Ty jsi moje dítě. Cochemská praxe- cesty k lidštějšímu rodinnému právu; str. 50.

¹²³ Táž publikace.

Klíčové principy Cochemské praxe jsou především spolupráce a rychlost. V následujících částech jsou tyto prvky v podrobnostech rozebrány; částečně je též provedeno srovnání s českou úpravou a formulována možná doporučení pro tuzemskou praxi.

7.3.1.1. Spolupráce

Nepochybně stěžejním tématem i cílem Cochemské praxe je spolupráce. Lze přitom hovořit jednak o spolupráci institucí, jednak o spolupráci členů rodiny, která se ocitá v soudním řízení.

Na počátku úvah o tom, co je třeba změnit ve stávajícím nastavení systému, byla potřeba změny postojů jednotlivých aktérů opatrovnického řízení, zejména soudců, advokátů, pracovníků německého odboru péče o dítě, znalců a pracovníků rodinných poraden. Jednotlivé skupiny měly vůči sobě významné výhrady a předsudky. Proto na společných setkáních chtěli jejich zástupci docílit nejen vzájemného pochopení, objasnění svých rolí, ale i nastavení takových pravidel, která by předešla negativním jevům (například přílišná konfliktnost advokátů, formální postupy odboru péče o dítě apod.). Zároveň zjistili, že informovanost o tom, co každá ze skupin skutečně dělá, je jen malá.

Jako jedno z prvních pravidel tedy zavedli pravidelná setkání (ve vhodném čase tak, aby se mohli zúčastnit skutečně všichni). Na těchto setkáních pak nehovořili o konkrétních případech, které řeší, ale vycházeli z této osnovy: aktuální informace a otázky, analýza stavu kooperace a plány na další vzdělávání pracovníků.¹²⁵ Zajímavostí je, že schůzky se konaly vždy na jiné půdě – u soudu, na odboru péče o dítě i jinde, přičemž hostitelem akce byla pokaždé jiná odborná skupina.¹²⁶ Ačkoli pravidelná organizace takových jednání zní jako jednoduchý úkol, německá ani česká praxe zatím není schopna tohoto cíle sama dosáhnout. V té souvislosti je třeba uvést, že kupříkladu česká Justiční akademie má jen svoji jasně definovanou cílovou skupinu, kterou vzdělává. Pořádání vzdělávacích akcí pro další zmíněné subjekty, které se účastní opatrovnického soudnictví, je z důvodu primárního nastavení této instituce dosti problematické (viz níže).

S ohledem na výše uvedené se jeví jako vhodné vyzkoušet v praxi pravidelná setkávání zmíněných odborníků např. u jednoho okresního soudu a po přiměřené době (6 – 12 měsíců) analyzovat výsledky této činnosti.

V rámci Cochemské praxe je klíčová spolupráce zejména soudu, advokátů, odboru péče o dítě, soudních znalců a rodinných poraden. Bližší specifikace jejich rolí a případně i srovnání s českými realitami následuje.

¹²⁴ Cochemská praxe v České republice. Sborník příspěvků z konference pořádané Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Dostupné zde:

http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Evropsky_projekt_Rozvoj_partnerstvi/Sborniky/Cochemska_praxe_v_CR.pdf.

¹²⁵ Matoušek, M. Cochemská praxe – jiný způsob rozvodu. Právo a rodina, č. 8/2014; str. 20.

¹²⁶ Organizaci všech setkání posléze převzal OSPOD.

Soudy

Soud není v rámci Cochemské praxe soudem paternalistickým, kterým sám rozhoduje o tom, který rodič je „lepším rodičem“, a má tak právo o dítě více fakticky pečovat. Je spíše orgánem podpůrným. Jeho kroky směřují k tomu, aby alespoň k elementární dohodě dospěli sami rodiče. Proto vede řízení tak, aby nebylo pro rodiče zatěžující a mohlo skončit rychle.

Ke specifickým procesního postupu lze zmínit, že soud má po doručení návrhu na rozvod nařídit do 14 dnů první jednání ve věci. Pokud se při něm nepodaří uzavřít dohodu, doporučí rodičům návštěvu poradny, aby si dohodli pravidelnou práci na svém případě. Jednání se tedy za tím účelem přerušuje. Po poradenské péči soud nařizuje opět jednání. Během tohoto jednání by měl schválit dohodu rodičů, která byla během poradenské činnosti sjednána.

Český kontext

I český soud již dnes má, je-li to s ohledem na povahu věci vhodné, upozornit účastníky na možnost využití sociálního poradenství (§ 99 OSŘ). Může také nařídit první setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin. Podle ustanovení § 474 ZŘS má soud v řízeních ve věcech péče soudu o nezletilé pravomoc uložit rodičům na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii nebo jim nařídit setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie. Toto ustanovení lze vykládat jistě i širěji ve smyslu možnosti využít i jinou odbornou pomoc, například poskytovatele odborné poradenské pomoci. V případě mediace však lze poukázat i na nepříliš lichotivou statistiku¹²⁷, podle níž bylo v roce 2015 nařízeno setkání s mediátorem jen v 74 případech (ke schválení mediační dohody pak došlo jen ve 2 případech). Důvodem může být jak relativně nízký počet zapsaných mediátorů či platba za mediaci, tak i zatím nízká důvěra v efektivitu tohoto specifického prostředku. Další možnosti (smířčí jednání, rodinná terapie, setkání s odborníkem) nejsou statisticky evidovány. I ty jsou ale využívány v malé míře, na což upozorňuje i Veřejný ochránce práv.¹²⁸ Ten zmiňuje jako důvody nižší využitelnosti zejména to, že opatření ukládána soudem či OSPOD jsou v rozporu s principem dobrovolné účasti a že jejich plnění může být jen formální (pouhou docházkou na jednání, nikoli reálným přijetím opatření). Jako přirozeně limitující se ukazuje i prvek úplatnosti.

Soud mediaci nařizuje v menší míře z důvodu předpokládaného nejistého výsledku a též proto, že reálně není zajištěna adekvátní síť odborníků, kteří by mohli specifické terapie a poradenství provádět.

¹²⁷ Statistika Ministerstva spravedlnosti – Přehled o průběhu v opatrovnických věcech za rok 2015. Dostupné zde: <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>.

¹²⁸ Informace byly prezentovány na seminářích dne 31. 3. 2015 a 22. 4. 2015 ze strany Mgr. Martina Ježka, odborníka působícího u Veřejného ochránce práv. Prezentace dostupná zde: http://spolecne.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/projekt_ESF/RODINA/Seminar_pro_Jihomoravsky_kraj-MJ.pdf.

Nelze opominout ani ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Je umožněno, aby soud uložil výchovná opatření podle ustanovení § 13 odst. 1 písm. d) ZOSPOD spočívající v povinnosti dítěte, rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte využít odbornou poradenskou pomoc nebo povinnost účastnit se prvního jednání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie. Totéž může (a zákon tak předpokládá primárně) učinit i OSPOD, a to jako výchovné opatření podle zmíněného ustanovení § 13 odst. 1 písm. d) ZOSPOD nebo jako povinnost podle ustanovení § 12 odst. 1 ZOSPOD. Ze statistik MPSV¹²⁹ nicméně vyplývá, že OSPOD využívá tuto pravomoc poměrně málo.

Bylo by vhodné, aby obecně docházelo k většímu využívání smířčích jednání, mediací, rodinných terapií atd. Legislativní rámec je v tomto ohledu vstřícný. Klíčový je tedy přístup jednak soudů a OSPOD, jednak subjektů, které předmětné služby poskytují. Ke zvýšení aplikace institutů pro nalezení smírného řešení může napomoci pravidelné školení soudců a pracovníků OSPOD.

Soudy i OSPOD pak musí mít zajištěn kvalitní přehled o dostupných službách tohoto typu v jejich obvodu. Je proto rovněž vhodné ze strany ústředních orgánů analyzovat dostupnost služeb v rámci jednotlivých obvodů soudů (a OSPOD).

Advokáti

Jedním z dílčích cílů Cochemské praxe je, aby advokáti nebyli v konfliktní roli „bojovníků“ za práva matky či otce, ale byli spíše podpůrnými ochránci práv svých klientů. Advokátům je podle Cochemské praxe umožněno zaslat jen první podání ve věci, ve kterém by se měli soustředit na věcný popis situace. Dalších písemných podání by se měli zdržet. To jim samozřejmě nelze žádným způsobem zakázat. Advokáti do Cochemu zapojení však ctí dané principy a sdílí to, že jejich cílem nemá být „praní špinavého prádla“ před soudem. Mají se naopak soustředit na aktuální stav, případně snahu o budoucí řešení věci. Ačkoli tato de facto pasivní role v řízení může na první pohled působit kontraproduktivně, jejím cílem je upřednostnění přímého kontaktu rodičů a zejména jejich vůle se dohodnout. Advokát přitom nepřichází o příjem za výkon své činnosti, neboť odměna je paušální za celé řízení.

Český kontext

Je třeba uvést, že ani dnes česká právní úprava nevyklučuje, aby advokát uzavřel s klientem dohodu o paušální částce určené pro celé soudní řízení. Není to však jeho povinností. Pro zajímavost lze odkázat například na srovnání soudkyně Dobřichovské-Gedeonové, která poukazuje na tendenci německé justice zvýhodňovat smírná řešení:

¹²⁹ Statistiky MPSV uvedené na webu: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>, Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2015, statistický list 5.

„Vyšší podíl uzavřených soudních smírů je odůvodněn několika skutečnostmi. V první řadě se jedná o motivaci německých advokátů. Jestliže totiž věc skončí soudním smírem, je odměna advokátů přibližně o jednu třetinu vyšší než v případě, že dojde k ukončení řízení meritorním rozhodnutím soudu (k tomu Rechtsanwaltsvergütungsgesetz pod bodem 1000). Vedle samotné odměny tak advokát získá ještě zvláštní tzv. smírčí příplatek. Náklady tohoto příplatku nesou strany. Tato motivace představuje skutečně velmi významný prvek efektivity fungování německých soudů, který se v českém právním prostředí nemůže bohužel řádně prosadit, s ohledem na náš systém odměňování advokátů, jak je zakotven ve vyhlášce č. 177/1996 Sb. Tato právní úprava, kdy je advokát odměňován podle počtu svých úkonů, nemusí nutně motivovat k tomu dovést strany k rychlému řešení případu.“¹³⁰

Zmíněné ohodnocení německého advokáta je pro něj jistě velmi motivující. Je proto na zvážení, zda při nastavení například i nižšího než uváděného ohodnocení advokáta za smír by nevedlo k podstatnému zvýšení efektivity soudního systému. Nelze přitom opomenout výdaje na aparát soudů, které jsou značné a z povahy věci nepokryté soudními poplatky. Zároveň lze připomenout základní premisu, která hovoří o tom, že smírné řešení je značnou úlevou jak pro účastníky (například emocionální), tak pro advokáty, a navíc může ve svém důsledku velmi ovlivňovat ochotu účastníků řízení k plnění (neboť se sami dohodli na dodržování určité dohody, aniž by k tomu byli nuceni). Charakter procesu tedy může pozitivně ovlivnit i ochotu plnit vyživovací povinnost.

Inspirací by rovněž mohlo být rozvodové řízení některých států USA nebo Irsko. Právě v Irsku se v rozvodovém řízení protistrany společně se svými advokáty pokoušejí uzavřít dohodu předtím, než přistoupí k soudu. V případě, že žádnou dohodu neuzavřou, jsou advokáti z dalšího procesu vyloučeni. Protistrany si musí najít nové právní zástupce, což je spojeno s vyššími výdaji a „zvykáním“ si na nového advokáta. A advokáti zase přichází o klienta.¹³¹

V kontextu uvedeného by bylo vhodné analyzovat možnost změny v odměňování advokátů směřující k preferenci smírných řešení jako vhodných způsobů řešení sporů, včetně finančních dopadů.

OSPOD

Role pracovníka německého odboru péče o dítě se měnila v Cochemské praxi tak, že poté, co se dozvěděl o nařízeném soudním jednání, navázal intenzivní kontakt s rodinou a následně se zúčastnil prvního i dalších jednání. Pracovník odboru péče o dítě nemusel vytvářet žádné písemné zprávy pro soud, neboť cílem bylo poskytnutí maximálně aktuálních informací. V některých případech došlo již ve fázi před konáním prvního soudního jednání k uzavření případné dohody.

¹³⁰ Dobřichovská Gedenonová, A. Procesní důvody rozdílné efektivity fungování civilních soudů v SRN a ČR IN Soudec, č. 9/2015; str. 17-18.

¹³¹ Healy Connie Collaborative Practice: An Interdisciplinary Approach to the Resolution of Conflict in Family Law Matters IN Katharina Boele – Woelki, Nina Dethlow and Werner Geohart (eds), Family Law and Culture in Europe, Intersentia, 2014; str. 124.

Český kontext

Rodiči přiznává právo obrátit se při výkonu svých rodičovských oprávnění a povinností s žádostí o pomoc mj. na OSPOD § 9 ZOSPOD. Je však třeba zdůraznit, že plně v souladu s převažující sociální povahou tohoto právního orgánu (k tomu viz § 9a odst. 2 ZOSPOD) se v takovém případě uplatní zcela shodná zásada, jaká je vyjádřena v § 2 odst. 1 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v souladu s níž má každá osoba nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení. I OSPOD je tak v případě, že se na něj obrátí rodič s žádostí o pomoc při výkonu jeho rodičovské odpovědnosti, za předpokladu, že se nebude jednat o situaci nepřiměřeného ohrožení příznivého vývoje dítěte, vymezenou v § 6, jakož i v § 9a odst. 1 ZOSPOD, povinen poskytnout rodiči toliko základní poradenství.

Sociálně-právní ochranu dětí, jak je ukotvena ve stávající právní úpravě, lze rozdělit na dvě základní činnosti, které by ze strany OSPOD neměly být vykonávány kumulovaně (k tomu viz *Havelka a další proti České republice*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 6. 2007, stížnost č. 23499/06). Těmito činnostmi je na jedné straně zajištění výkonu veřejného opatrovnictví a poručenství dítěte, na straně druhé poskytování sociální pomoci a podpory dětem, které lze ve smyslu § 6 ZOSPOD považovat za ohrožené. Úkoly, které pro OSPOD bývávají vymezovány v rámci implementace Cochemského modelu do české praxe, úzce souvisí především s první skupinou z uvedených činností. Tím však dochází k faktické modifikaci funkce tohoto orgánu, jak je vymezen v § 1 ve spojení s § 6 ZOSPOD, jakož i v § 9a ZOSPOD upravujícím základní zásady poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Z citovaných ustanovení jasně vyplývá, že OSPOD je primárně koncipován jako orgán, jehož úkolem je v rámci veřejné správy, s důrazem na využití postupů a metod sociální práce, zajišťovat ochranu dítěte před nepřiměřeným ohrožením jeho příznivého vývoje v případech, kdy tuto ochranu z různých důvodů nedokáží zajistit rodiče dítěte. Výkon veřejného opatrovnictví a poručenství je k této agendě přidružován historicky, přičemž s posunem modelu činnosti OSPOD od úřednického modelu k modelu sociálnímu, který byl akcentován především novelou ZOSPOD č. 401/2012 Sb., se mj. i s ohledem na personální obsazení tohoto orgánu tento stav ukazuje jako čím dál tím neudržitelnější. Nelze přehlédnout, že i v zahraničí dochází k oddělení funkce orgánu zajišťujícího sociální pomoc a podporu ohroženým dětem a jejich rodinám a vykonávajícího nad těmito rodinami dohled na straně jedné a orgánu, zajišťujícího procesní zastoupení dítěte v soudním řízení, přičemž jako příklad lze uvést např. systém Anglie a Walesu, v němž jsou rovněž obě funkce rozdělovány mezi různé orgány [*local authorities a Children and Family Court Advisory and Support Service (Cafcass)*].

S ohledem na uvedené se jeví z hlediska zajištění účinnosti a především udržitelnosti systému ve všech jeho součástech jako rizikové, nejsou-li snahy o implementaci Cochemského modelu doprovázeny též analýzou rolí jednotlivých aktérů systémů a možností optimalizace stávajícího

systému, a to případně i vydělením výkonu funkce veřejného opatrovnictví a veřejného poručenství ze sociálně-právní ochrany dětí, a jejím svěřením jinému orgánu, či zřízením samostatného orgánu, specializovaného právě na tuto agendu.

Jen v krátkosti lze pak podotknout, že nelze opomenout postavení OSPOD jako správního orgánu, který by měl vést patřičné záznamy o své činnosti.

Soudní znalci

Soudní znalci by v Cochemské modelu neměli zastávat pouze svoji standardní funkci, ale v rámci jejich práce by měly zaznívat i návrhy na řešení situace. Jejich prací by neměla být jen například klasifikace rodičů (soustředěná zejména na nedostatky v různých složkách rodičovské odpovědnosti). Naopak by měli formulovat, co je možno učinit, aby došlo opět k vhodnému nastavení rodinných vztahů. Tím by nicméně neměla být dotčena zásada, že o právních otázkách je oprávněn rozhodnout pouze soud.

Český kontext

V souvislosti s německou praxí nesoustředit posudek pouze na odchylky od standardu řádné péče, lze uvést, že naše právní úprava v tuto chvíli neobsahuje přesné limity pro to, jaké otázky může, respektive nesmí, soud znalci pokládat v rámci struktury posudku. Český soudce by tedy mohl již dnes znalci položit kromě standardních otázek pro znalecký posudek i další, směřující k tomu, jaké opatření je možné učinit pro nápravu negativního stavu. Případně by mohl vyzvat znalce, aby se k témuž vyjádřil v rámci prezentace posudku před soudem. To by však nemělo soudce zprostit odpovědnosti za konečné rozhodnutí věci.

Je vhodné upozornit soudy na možnost prosazovat představený přístup, kdy pozornost odborníků nebude soustředěna pouze na kvalifikaci stávajících schopností rodičů (a zejména jejich deficitů), ale na pozitivní směřování, na to, jak lze dosáhnout změny a jaké kroky je možné učinit.

Rodinné poradny

Poradna by měla převzít aktivně roli ve chvíli, kdy se nedaří nalézt dohodu během prvního soudního jednání. Proces po tomto neúspěšném jednání je v rámci Cochemské praxe dokonce takový, že OSPOD doprovází rodiče do poradny. Zde je třeba, aby byly s rodiči určeny termíny k samostatnému setkání v poradně. Práce v poradně probíhá do nalezení alespoň elementární dohody. Po dosažení alespoň částečné shody je možno nařídít soudní jednání, na kterém je příslušný návrh dohody schválen.

Český kontext

V případě České republiky se namísto poradny nebo současně k využití poradny může přidat mediace. Cílem obou nástrojů je dosažení shody na vhodném řešení rodinné situace, typicky dohody o poměrech dítěte po rozvodu.

7.3.1.2. Rychlost – časový rámec

Cochemská praxe upravuje určitý časový rámec, ve kterém by měly jednotlivé fáze probíhat. Nejedná se však o pevné limity, ale pouze o předem dohodnutý standard respektovaný zainteresovanými subjekty. Ve zjednodušené podobě by se jednalo o počty 14-14-3. To znamená, že po doručení prvního podání k soudu by mělo být nařízeno první jednání ve věci do 14 dnů. Po tomto prvním jednání by během dalších 14 dnů měl být určen termín pro zahájení práce poradny, respektive mediace. Po dalších 3 měsících by mělo proběhnout druhé soudní jednání, na kterém by již mělo dojít ke schválení dohody (alespoň v elementárním rozsahu). Celý proces by měl tedy trvat maximálně 4 měsíce. Je však třeba podotknout, že u jiných německých soudů, kde aplikují obdobnou praxi, mají i delší lhůty.

Jsou stanoveny velmi krátké časové limity, které na první pohled mohou budít dojem nereálnosti převzetí tohoto modelu. Při stanovení krátkých časových limitů bylo cílem dát opatrovnickým věcem prioritu. Smyslem je, že je-li dítě součástí konfliktní situace, je vhodné věc řešit co nejrychleji (byť zároveň nejde o situace, kdy by byl život dítěte akutně ohrožen). Vychází se zároveň z poznání, že dítěti z mentálního hlediska i z hlediska jeho vývoje běží čas rychleji než dospělým. Přednost opatrovnickým věcem byla přitom kupříkladu v Německu dána i s vědomím toho, že důsledkem toho budou další soudní agendy částečně zpomaleny.

K limitům lze v českém kontextu uvést, že v aktuálním návrhu novelizace civilních procesních předpisů¹³² je uvedena v ustanovení § 471 odst. 2 ZŘS pořádková šestiměsíční lhůta, ve které by v případech řízení ve věcech péče soudu o nezletilé mělo dojít k vydání rozhodnutí ve věci samé, ledaže zde jsou dány důvody hodné zvláštního zřetele. Pokud by soud vydal rozhodnutí až po uplynutí této lhůty, měl by povinnost odůvodnit její nedodržení. Smyslem zavedení takové lhůty by však nemělo být lpění na jejím prostém dodržení bez ohledu na kvalitu procesu. Cílem je zakotvení předvídatelného časového standardu, díky němuž by bylo možné lépe zkoumat také příčiny případných průtahů v řízení (tj. i na straně účastníků).

Jako možná alternativa k danému řešení se nabízí určení pořádkových lhůt pro zejména počáteční postup soudu, jako je tomu v Cochemském modelu. Výsledný stav v podobě vydání rozhodnutí je totiž závislý na velkém množství faktorů. Naopak učinění prvních kroků soudu by mohlo být motivací pro „nastartování“ efektivního vedení procesu.

¹³² Jedná se o sněmovní tisk č. 987, dostupný zde: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=987&CT1=0>.

Je pak na zvážení, zda při přijetí této myšlenky by mělo být limitováno období, ve kterém by mělo dojít k výslednému rozhodnutí ve věci samé, či zda by měly být limitovány tzv. první kroky soudu při řešení dané věci. V případě uzákonění první varianty by mělo dojít ke sledování jejího dopadu na rychlost řízení s následným vyhodnocením situace, případně i navržením nezbytných opatření. Význam stanovení lhůt přitom nelze spatřovat jen v konkrétním řízení, ale především v apelu na zvýšení prestiže rodinněprávního soudnictví a přizpůsobení organizace práce na soudu tak, aby věci mohly být s nejvyšším urychlením vyřizovány.

7.3.1.3. Zkušenost s Cochemskou praxí v ČR

Pro zajímavost lze uvést, že Mgr. Vladimír Polák, místopředseda Okresního soudu v Novém Jičíně, již Cochemskou praxi v opatrovnických věcech začal aplikovat. Ve stručnosti lze o projektu nazvaném „*Interdisciplinární spolupráce při rozhodování o dětech v obvodu Okresního soudu v Novém Jičíně*“ uvést následující.

Na konferenci Moderní opatrovnické soudnictví¹³³ informoval Polák o tom, že projekt započal setkáním všech zainteresovaných expertů, konkrétně zástupců z řad soudců, pracovníků OSPOD, odborníků poskytujících služby rodinám a dětem, zástupců Moravskoslezského kraje, Justiční akademie. Tito tvořili členy tzv. řídicí skupiny. Zmíněného setkání, jakož i několika dalších vybraných akcí se zúčastnili taktéž zástupci MPSV, nebyli však členy řídicí skupiny a nepodíleli se na formulaci výstupů projektu. Stálými hosty na zasedání skupiny byli též advokáti, kteří o to projevíli zájem.

Skupina se setkávala jedenkrát měsíčně. Obsahem setkávání bylo na počátku formulování cílů a principů projektu, popis postupů v rámci nově nastavené spolupráce, včetně vymezení rolí jednotlivých aktérů.

Vize projektu byla definována následovně: „*Přechod od autoritativního rozhodování o dětech k procesu, při němž zúčastněné instituce ve vzájemné spolupráci vedou rodiče k převzetí odpovědnosti za budoucí život a perspektivu dítěte.*“¹³⁴ Mezi cíle projektu patří to, aby spory rodičů ve věcech péče o nezletilé dítě, výživy nezletilého dítěte a styku s nezletilým končily primárně uzavřením, respektive schválením dohody. Dalším cílem je vytvoření procesního modelu spolupráce zúčastněných institucí při řešení rodičovských sporů a zefektivnění komunikace mezi zúčastněnými institucemi. Účelem je konečně snížení počtu soudních řízení ve věcech péče o nezletilé děti, o výživě nezletilého dítěte a styku s nezletilým a dále zkrácení délky těchto soudních řízení.

Konkrétní specifika při zapojení Cochemských prvků jsou následující.

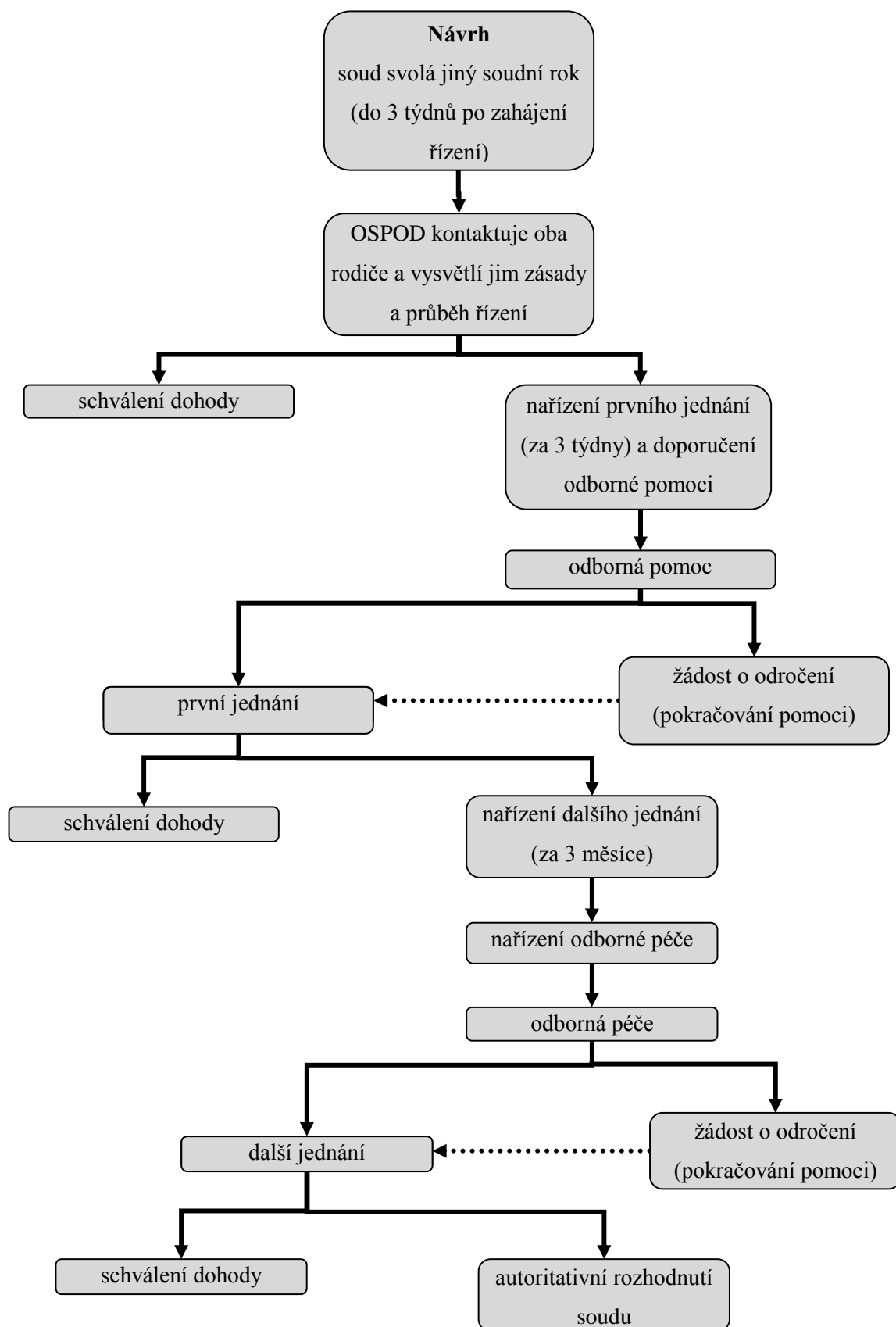
¹³³ Konference Moderní opatrovnické řízení, pořádaná dne 21. a 22. září 2016 v Praze. Pro zpracování informací o realizaci projektu v Novém Jičíně byly použity ústní a písemné informace z prezentace Mgr. Vladimíra Poláka. Dostupná u Justiční akademie.

¹³⁴ Prezentace Mgr. Vladimíra Poláka z konference Moderní opatrovnické soudnictví, 21. a 22. 9. 2016, Praha, sl. 7.

- V případě podání návrhu na soud se po předání nezbytných informací ze strany soudu vůči OSPOD tento orgán snaží vést rodiče k uzavření dohody, kterou s nimi případně i sepiše. To pak mohou obdobně činit i občanské poradny.
- Po zahájení řízení soud (dle projektem stanovených pravidel) do 3 týdnů nařídí jiný soudní rok. OSPOD svolává společnou schůzku rodičů, na které jim vysvětluje principy a proces rozhodování o dítěti a vede rodiče k uzavření dohody. Zároveň OSPOD ve spolupráci s rodiči zajišťuje i důkazy nutné pro případné schválení dohody.
- V rámci jiného soudního roku se účastníci a jejich zástupci ústně vyjadřují. Soud je na počátku, stejně jako v předchozí fázi OSPOD, seznamuje s principy a procesem rozhodování o dětech a vede rodiče k tomu, aby, pokud je to možné, uzavřeli dohodu (namísto autoritativního rozhodnutí). Soud takovou dohodu následně schvaluje. Nedojde-li ke schválení, doporučí soud expertní pomoc a nařídí první jednání za 3 týdny.
- Po skončení jiného soudního roku je OSPOD maximálně nápomocný rodičům při zajištění expertní péče. Ta musí proběhnout poměrně rychle. Do 3 týdnů proběhne jednak samostatné (tedy každý rodič zvlášť), jednak společné setkání obou rodičů s odborníkem. Výsledkem těchto aktivit může být dohoda rodičů nebo situace, kdy k dohodě sice nedojde, ale je zde vůle rodičů nadále spolupracovat s cílem dosáhnout výsledku v budoucnu – v těchto případech se žádá o odročení jednání. Není-li vůle ke spolupráci na mimosoudní úrovni, dojde k prvnímu jednání u soudu.
- I při soudním jednání se usiluje o dosažení dohody a její schválení. Pokud průběh jednání k dohodě nevede, pokouší se soud o identifikaci problému a případně uloží využít odbornou pomoc až po dobu 3 měsíců. Soud v těchto případech nařizuje mimosoudní smírčí jednání nebo mediační jednání, rodinnou terapii nebo setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie. Do 3 měsíců od prvního jednání je pak nařízeno druhé jednání ve věci.

Celý proces ilustruje následující graf:¹³⁵

¹³⁵ Graf vychází z prezentace Mgr. Vladimíra Poláka z konference Moderní opatrovnické soudnictví, 21. a 22. 9. 2016, Praha, sl. 27.

Je podstatné zmínit, že všechny zúčastněné subjekty vzájemně kooperují a napomáhají smírnému řešení věci. Pokud je v rámci řízení přizván soudní znalec (to je však spíše výjimkou), nesoustředí se pouze na popis stávající situace, ale jeho posudek je orientován na nalézání vhodných řešení, např. dává doporučení k tomu, jak by mohlo dojít k uspořádání rodičovské péče při respektu k nejlepšímu zájmu dítěte.

Celý projekt je v Novém Jičíně časově rozčleněn podle míry zapojení jednotlivých soudních oddělení. Přípravná fáze (před samotnou realizací projektu) započala v březnu 2016. K plnému zapojení všech oddělení opatrovnického úseku došlo na začátku roku 2017.

Dle informací od Poláka lze prozatím říci, že posun k lepšímu nastal u vzájemné spolupráce mezi zúčastněnými institucemi. Stejně tak se daří realizovat společná setkání rodičů před soudním jednáním. Problémy naopak činí přístup Úřadu práce a insolvenčních správců k mimosoudním dohodám rodičům o výživném. Velmi diskutovaným je pak rozhodnutí Nejvyššího soudu, které se dotýká problematiky zmíněných dohod a které ve svém důsledku směřuje rodiče k tomu, aby využívali mechanismu soudního schvalování dohod. Konkrétně se jedná o rozhodnutí sp. zn. NS 20 Cdo 380/2016 (k tomu viz kapitola 7.3.6.1).

Konečně lze dodat, že dalším soudem, který se pokouší o zavedení Cochemská praxe, je Okresní soud v Mostě.

7.3.1.4. Shrnutí

Cochemský model představuje několik souvisejících opatření, především nelegislativní povahy. Jak plyne z výše popsaného, jeho předpokladem je postupná změna myšlení i postupů zúčastněných subjektů. Cochemská praxe je v zásadě souhrnem opatření, které mají efekt zejména ve svém souhrnu. Jejich cílem je prosazování smírného, konsensuálního, kolaborativního řešení v rámci celého řízení týkajícího se situace dětí. Těžištěm by měl být pozitivní přístup, nikoli důraz na to, co je problematické, ale naopak na to, co může být do budoucna nosné pro zlepšení situace.

Některá z výše navrhovaných opatření lze jistě realizovat bez dalšího, pouhou změnou osobního přístupu v předmětných řízeních. Další opatření souvisí se změnami vedení řízení v rámci stávajících pravidel (nastavení otázek pro znalce i pro další vyslychané osoby). Některá opatření mohou spočívat v legislativní úpravě. Zejména v těchto případech je nutné, aby byly osvědčeny dostatečné důvody odůvodňující nezbytnost změn. Tomu může napomoci i vyhodnocení postupu, který bude realizován na soudě v Novém Jičíně (a v Mostě).

Pokud by následně mělo jít o nastavení celorepublikové praxe, byla by nutná odpovídající společenská dohoda deklarovaná zřejmě i adekvátní změnou právní úpravy. Podstatnou roli by v takovém případě sehrála též osvěta ve vztahu k odborné i široké veřejnosti.

Cochemská praxe není jediným reformním trendem v oblasti opatrovnického soudnictví. Jde však o model, který dosáhl jistých pozitivních výsledků v právním prostředí podobném tomu českému. Může proto být inspirativním modelem.

7.3.2. Spolupráce rodičů při rozhodování záležitostí po rozvodu

Ve Spojených státech amerických, v Irsku, Anglii a Walesu se postupně prosazuje směr zvaný *collaborative practice*, tedy praxe vedoucí ke spolupráci jednotlivých účastníků zapojených do procesu rozhodování. V Irsku se tato tendence projevu při rozvodu manželů,¹³⁶ ale lze ji využít i pro komplexní řešení všech právních, ekonomických a osobních dopadů rozchodu do sféry rozcházejících se partnerů a jejich dětí¹³⁷, tedy i pro rozhodování bývalých partnerů o dalších sporných otázkách jako je výživné jejich dětí. Mezi hlavními výhodami celého procesu se uvádí, že je rychlejší než klasické soudní řízení a jsou s ním spojené nižší náklady.¹³⁸

Strany mezi sebou uzavřou tzv. *participation agreement*, tedy smlouvu o spolupráci, ve které se zavážou, že sporná záležitost nebude předložena k rozhodnutí soudu, dokud se na ní sami nedohodnou. Obě strany jsou zastoupeny advokátem, jednání probíhají osobně ve formátu jedna strana a její advokát – druhá strana a její advokát. Oproti mediaci mají obě strany určitý druh podpory a nestojí jako před mediátorem sami, což strany uvádí jako výhodu.¹³⁹ Všechny sdělené informace jsou brány jako důvěrné a nemají být použity v případném budoucím soudním řízení. Předpokládá se nejenom aktivní přístup advokátů, ale také klientů. Všichni čtyři mají aktivně směřovat k dohodě, nelze se tak spoléhat jen na vyjednávání advokátů. Pokud se strany dohodnou, sepíše se o tom dohoda, kterou schválí soud včetně soudních podání, která k platnosti potřebují schválení soudu (např. o výživném nebo o majetkovém vyrovnání – tzv. *maintenance order* nebo *property adjustment order*).

Součástí celého procesu je tzv. *disqualification clause* (diskvalifikační doložka), podle které dochází k vyloučení advokáta ze soudního řízení, pokud o věci nebylo dosaženo dohody. Advokát tak přijde o klienta a klient si musí najít nového advokáta, což je samozřejmě spojeno s dalšími náklady.

Odborníci na praxi vedoucí ke spolupráci jsou tradičně zaštiťováni organizacemi, které je sdružují a vyměňují si své poznatky. V Irsku je to *The Association of Collaborative Practitioners* sdružující advokáty, psychology, finanční specialisty; cílem je prosazovat myšlenku spolupráce napříč rozhodováním o sporných záležitostech v rodinných věcech.¹⁴⁰

¹³⁶ Healy Connie *Collaborative Practice: An Interdisciplinary Approach to the Resolution of Conflict in Family Law Matters* IN Katharina Boele – Woelki, Nina Dethlow and Werner Geohart (eds), *Family Law and Culture in Europe*, Intersentia, 2014; str. 123.

¹³⁷ Martin Kornel, Collaborative law a efektivní rozvod IN Právní rozhledy č. 22/2007, str. 814.

¹³⁸ Tamtéž; str. 127.

¹³⁹ Tamtéž; str. 130.

¹⁴⁰ Informace o asociaci odborníků na collaborative law v Irsku dostupná na <http://www.acp.ie/index.php/about-us>.

7.3.3. Neveřejnost soudního jednání

Faktorem, který může ovlivňovat soudní jednání, jeho atmosféru a v důsledku toho i projevy účastníků, míru jejich ochoty sdělovat informace apod., je veřejnost soudních jednání. Právě v rámci řízení o výživě, kde se intenzivně řeší rodinné poměry, tedy finanční situace, sociální situace, výdělek v práci, zdravotní stav atd., vyjde najevo množství detailních informací ze života rodiny i jejích jednotlivých členů. Již delší dobu se přitom vede diskuze¹⁴¹ o tom, zda by nebylo vhodné zavést pravidla, která by umožnila větší omezení přítomnosti veřejnosti při soudním jednání.

7.3.3.1. Stávající úprava

Podle ustanovení § 6 odst. 1 zákona o soudech a soudcích je řízení před soudy ústní a veřejné. Výjimky z toho pravidla stanoví zákon. V ustanovení § 116 OSŘ se stanoví, ve kterých případech je možno zamezit veřejnosti přístup na jednání soudu. V souvislosti s nespornými řízeními upravuje neveřejnost soudního jednání pravidlo o tzv. jiném soudním roku (dle § 18 ZŘS). To ovšem není všeobecně použitelné, jak vyplývá již z účelu a cíle jiného soudního roku samého.

Podle ustanovení § 116 OSŘ může soud zamezit veřejnosti přístup, pokud by veřejné projednání věci ohrozilo tajnost utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem (zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti), obchodní tajemství, důležitý zájem účastníků nebo mravnost. Ve vztahu k výživnému platí, že při jednání se množství témat může týkat jak důležitého zájmu účastníků, tak i mravnosti, respektive, že tyto hodnoty by mohly být veřejným jednáním ohroženy.

Jak uvádí odborná literatura, v případě důležitého zájmu účastníků se jedná „o souhrnnou kategorii chránící zájmy účastníků, které zákon nijak blíže nekonkretizuje a kde musí předseda senátu poměřovat, zda individuální zájem v poměrech konkrétního případu převáží nad obecným principem veřejnosti soudního jednání.“¹⁴² Jako příklad toho, co může pod tento pojem spadat, se uvádí ochrana informací o bydlišti, místu výkonu práce a druhu zaměstnání, údajů o rodinných příslušnících nebo údajů o majetkových poměrech či se odkazuje na některé typy řízení, například osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého (§ 848 OZ) či řízení, v nichž se ocitá dítě bez náležité péče (§ 924 a násl. OZ).¹⁴³ Obdobně pak Jirsa¹⁴⁴ poukazuje na to, že pod pojem důležitým zájem účastníků by bylo možno řadit i skutečnosti, na které jinak dopadá povinnost mlčenlivosti. Ve věci nezletilých dětí se pak Jirsa opakovaně vyjadřuje tak, že právě v těchto věcech, kdy je samo nezletilé dítě účastníkem řízení, bude

¹⁴¹ Jednou z posledních deklarací této myšlenky byla inovovaná verze Podnětu Spolku rodinněprávních a opatrovnických soudců k nejzávažnějším problémům v rodinněprávním a opatrovnickém soudnictví, ke dni 30. 6. 2015.

¹⁴² Lavičský, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016; § 116, bod 5.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Jirsa, J. Občanský soudní řízení, 2. část. Soudcovský komentář, Praha: Kancelář Havlíček Brain Team, 2013; str. 244.

soud zvažovat vyloučení veřejnosti mnohem intenzivněji. Podobně pak i v případě, kdy například svědek bude vypovídat o intimních záležitostech účastníků.

K využití institutu vyloučení veřejnosti lze též zmínit vybranou judikaturu Ústavního soudu. V rámci Ústavním soudem řešené věci bylo ve vztahu k vyloučení veřejnosti dotčeným obvodním soudem uvedeno následující:

„(...) kdy se přítomné osoby chovaly velmi nepřipustným a nepřístojným způsobem, nebyly respektovány pokyny soudkyně k zachování klidu a důstojnosti jednání, veřejnost odmítla podrobit se i pokynům přítomné justiční stráže v jednací síni a došlo k velmi vážnému incidentu, v jehož rámci byla justiční stráž nucena proti osobám přítomným v jednací síni jako veřejnost zasahovat, čímž byl velmi hrubým způsobem narušen průběh jednání. O průběhu tohoto ústního jednání je záznam jak v protokolu z ústního jednání ze dne 16. 5. 2012, tak na videozáznamu (č. l. 314 soudního spisu). Vzhledem k tomu, že soud byl veden snahou o rychlé a účinné ukončení řízení ve věci samé, považoval pokračování takto nepřístojného jednání veřejnosti – otcových přátel a známých – za nežádoucí. Zcela jednoznačně byly naplněny zákonné důvody k tomu, aby soud veřejnost vyloučil a mohl důstojným způsobem v řízení dále pokračovat.“¹⁴⁵

Danou situaci Ústavní soud dle obsahu spisu vyhodnotil jako souladnou se zákonem. Uvedl, že dané vyloučení veřejnosti bylo dostatečně odůvodněné jak zájmy nezletilých dětí, zejména ochranou jejich soukromí, tak i zájmem na nerušeném průběhu jednání soudu. Přitom tímto způsobem nedošlo k zásahu do práva stěžovatele na veřejné projednání věci ve smyslu čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy.¹⁴⁶

Ústavní soud však zároveň deklaruje nemožnost realizovat výjimku z veřejného vyhlášení rozsudku. V témže případě totiž soudkyně z obavy o narušení soudního jednání obdobným způsobem (viz výše) omezila přístup veřejnosti i na jednání, v rámci něž došlo plánovaně pouze k vyhlášení rozsudku (odročení jednání pouze za účelem vyhlášení rozsudku). Podle Ústavního soudu nelze nevyhlášení rozsudku veřejně odůvodnit ani obavou o důstojný průběh tohoto vyhlášení, ani jinou závažnou skutečností, která by v posuzovaném případě mohla vyvstat. Postulát veřejného vyhlášení rozsudku je kategorický a je pouze na příslušném soudu a soudci, jak případné obavy o průběh jednání soudu eliminovat, například tím, že bude posílena účast justiční stráže v soudní síni nebo jiným vhodným opatřením.¹⁴⁷

Již stávající právní úprava tedy umožňuje omezení zásady veřejnosti ve specifických situacích. Nelze pak opomenout fakt, že soudce nemusí vyloučit veřejnost na celé jednání, ale i jen pro jeho část. Vždy

¹⁴⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3046/14-2 ze dne 27. 2. 2017, bod č. 8.

¹⁴⁶ Tamtéž, bod č. 36.

¹⁴⁷ Tamtéž, bod č. 37.

však musí k tomu institutu přistupovat s maximální obezřetností a zvažovat, zda konkrétní zájem účastníků skutečně převáží právo na veřejné jednání. Je třeba zdůraznit, že právě zásada veřejnosti je jednou ze záruk spravedlivého procesu a ochrany před kabinetní justicí.

„Veřejnost chrání účastníky jednání před skrytým rozhodováním soudů a na straně druhé působí veřejné projednávání věcí před soudy zpětně na společnost a může tak zvyšovat právní vědomí a působit preventivně. Účast veřejnosti na jednání soudů je v kontinentální právní kultuře tradičně považována za záruku veřejné kontroly justice.“¹⁴⁸

V dané otázce nelze opominout ani ústavněprávní a mezinárodní rozměr. Požadavek na veřejnosti soudního jednání plyne jak z čl. 96 odst. 2 Ústavy, tak čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁴⁹ pak ve svém čl. 6 stanoví pravidla zaručující právo na spravedlivý proces – každý má právo na to, aby jeho záležitost byla projednána soudem veřejně. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak veřejnost může být vyloučena buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti. I tento mezinárodní dokument tedy upravuje možnost omezení veřejnosti za specifických okolností explicitně zahrnujících zohlednění zájmů nezletilých dětí či ochranu soukromého života účastníků.

Evropský soud pro lidská práva se ve svých rozhodnutích taktéž zabýval otázkou možného prolomení zásady veřejnosti. Nejznámější je pak zřejmě rozhodnutí B a P. proti Spojenému království.¹⁵⁰ Podle tohoto rozsudku (bod č. 39) nelze vyloučit, aby stát označil určitý typ případů za výjimku z pravidla veřejnosti soudního jednání, jestliže to považuje za nezbytné v zájmu morálky, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti nebo jestliže to vyžadují zájmy mladistvých nebo ochrana soukromého života stran řízení, ačkoli samotná potřeba pro takovouto obecnou výjimku musí podléhat kontrole ze strany Evropského soudu pro lidská práva.

Vymezení důvodů pro možné omezení přístupu veřejnosti k soudním jednáním se v jednotlivých zemích liší. Německá a rakouská právní úprava výslovně umožňují její omezení v rodinně-právních věcech, kde je zásadou neveřejnost. Posilují tak ochranu soukromí účastníků v rodinných věcech na úkor práva veřejnosti na přístup k soudu (dochází zároveň ke snížení potenciální kontroly ze strany veřejnosti).

¹⁴⁸ David, L.; Ištváněk, F.; Javůrková, N.; Kasíková, M.; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009; str. 1108.

¹⁴⁹ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, č. 209/1992 Sb.

¹⁵⁰ B. a P. proti Spojenému Království, č. 36337/97 ze dne 24. 4. 2001.

Německo

V rámci německé právní úpravy je veřejnost soudního jednání řešena v tammím zákoně o soudech (Gerichtsverfassungsgesetz). V ustanovení § 170 je stanovena jako zásada v rodinných věcech a taktéž ve věcech nesporných¹⁵¹ neveřejnost, a to pro fázi líčení, projednávání a výslechů. Dále je stanoveno, že soud může připustit veřejnost, avšak nikoliv proti vůli některé ze stran sporu. V opatrovnických věcech a v řízeních o umístění ve zdravotnickém zařízení je na základě žádosti dotčeného povolena účast jednoho jeho důvěrníka. Stran jednání v dalších stupních (v rámci opravných prostředků) může odvolací soud připustit veřejnost, pokud nepřeváží zájem zúčastněných (stran) na neveřejném projednávání.

Rakousko

V případě rakouské právní úpravy jsou pravidla týkající se veřejnosti v rámci civilního procesu vtělena do tammího občanského soudního řádu (Zivilprozessordnung). Dle ustanovení § 172 odst. 2 öZPO může soud na návrh jedné ze stran vyloučit veřejnost, pokud je pro účely rozhodnutí ve sporu nutné projednat skutečnosti rodinného života a provést důkazy.

Dále dle ustanovení § 460 öZPO platí, že ve věcech manželských (dle § 49 odst. 2 bod 2a JN) a v řízeních v dalších nejen čistě majetkoprávních sporech vycházejících ze vzájemného vztahu mezi manžely (§ 49 odst. 2 bod 2b JN), je jednání neveřejné. Za věci manželské se pak považují věci¹⁵² týkající se rozvodu, zrušení manželství nebo prohlášení manželství za neplatné a určení existence nebo neexistence manželství. Pod ustanovení § 49 odst. 2 bod 2b JN lze podřadit i ostatní spory¹⁵³ vznikající ze vzájemného vztahu mezi manžely.

7.3.3.2. Shrnutí

Jak již bylo uvedeno, z aktuálních odborných diskuzí v České republice zaznívá ze strany justice požadavek na posílení ochrany v rodinných věcech, mj. s poukazem na zahraniční úpravy.

Nabízí se tedy úvaha o řešení po vzoru blízkých zahraničních úprav (Německo). Mohla by se např. určit některá nesporná řízení (například řízení ve věcech péče soudu o nezletilé děti, osvojení, detenční řízení či řízení o zásahu do svéprávnosti), pro která by platila primárně zásada neveřejnosti. Tuto zásadu by pak bylo možné prolomit podle skutkových okolností daného řízení ve prospěch jednotlivce nebo celé veřejnosti, pokud by s tím účastníci souhlasili a pokud by nedošlo k omezení důležitého zájmu účastníků nebo mravnosti. Zároveň by účastníci měli právo na přítomnost důvěrníků, kteří by se mohli účastnit neveřejného řízení.

¹⁵¹ *Angelengheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit.*

¹⁵² V právní úpravě je použit termín „*Streitigkeiten*.“

¹⁵³ Taktéž.

Na druhou stranu je třeba připomenout, že stávající česká úprava umožňuje přístup veřejnosti vyloučit, pokud by měla její přítomnost zasahovat do důležitého zájmu účastníků. Nejedná se sice o obrácení pravidla o přístupu veřejnosti, jako je tomu v Německu (či Rakousku ve věcech manželských), avšak nezbytná ochrana účastníků včetně nezletilých dětí umožněna je. Soud navíc může o zamezení přístupu veřejnosti rozhodovat i bez návrhu účastníka, nazná-li že jsou k tomuto splněny zákonné požadavky.

Obecně tedy platí, že změna zákona k ochraně soukromí účastníků řízení o výživném nezletilých dětí potřeba není. Je spíše otázkou praxe, jak jsou stávající zákonné nástroje (vyloučení veřejnosti) využívány, přičemž používání těchto nástrojů není vyloučeno ani v řízení ve věcech péče soudů o nezletilé, jsou-li splněny zákonné podmínky podle OSŘ.

7.3.4. Změny v organizaci vzdělávání

V návaznosti na Cochemský model lze tematizovat možná doplnění v systému vzdělávání osob zapojených do opatrovnického řízení. Pro zkvalitnění vzdělávání je též klíčový jeho průběžný monitoring.

7.3.4.1. Interdisciplinární vzdělávání

Interdisciplinární přístup, na němž je založen představený Cochemský model, lze též aplikovat v oblasti vzdělávání zainteresovaných osob. Účinnost interdisciplinárního modelu vzdělávání, včetně jeho rizik, by však před jeho vlastní implementací do praxe měla být podrobena hlubší analýze, zaměřující se především na jasné vymezení role jednotlivých aktérů systému a kompetencí, které ke kvalitnímu výkonu této své role potřebují. Stejně tak je nezbytné zaměřit se též na získání komparativních dat ze zemí, v nichž je model interdisciplinárního vzdělávání využíván, a to především z hlediska okruhu aktérů systému, pro něž je tento model využíván, obsahové zaměření interdisciplinárního vzdělávání, metody vzdělávání i poznatky o účinnosti tohoto systému vzdělávání.

V současné době je školení, jemuž se v justici v největší míře věnuje Justiční akademie ČR, nastaveno sektorově. Jednotlivé soudní profese jsou vzdělávány víceméně odděleně. Zároveň jsou vzdělávání především státní zástupci, soudci a další pracovníci justice. Není běžné, aby se spolu s nimi vzdělávali i další aktéři rodinněprávních věcí – zejména pracovníci OSPOD, soudní znalci, advokáti, právníci z poradenských center a dalších nízkoprahových organizací (poskytující pomoc zejména rodinám), psychologové a dalšími zástupci profesí fakticky zapojených do opatrovnického řízení. Oddělené vzdělávání podle jednotlivých odborností je pak typické i pro ostatní rezorty a skupiny (MPSV, advokáti atd.).

Důvody tohoto stavu lze spatřovat především v rozdílných zákonných požadavcích na okruh znalostí a kompetencí jednotlivých aktérů systému a dále pak též v rovině formální a organizační, kdy

jednotlivé skupiny nejsou organizačně ani finančně provázány, a proto je realizace společných školení problematická.

Implementace interdisciplinárního vzdělávání se však musí odvíjet od přesného vymezení rolí jednotlivých aktérů systému, jelikož jedině na základě vymezení těchto rolí lze definovat okruh nezbytných znalostí a dovedností, na jehož základě lze poté vymežit též vzájemné průniky mezi jednotlivými aktéry a určit vhodné zaměření interdisciplinárního vzdělávání i platformu pro jeho zajištění. V případě definování oblastí vhodných pro interdisciplinární vzdělávání, jakož i vymezení okruhu aktérů, pro něž by interdisciplinární vzdělávání mělo být určeno, by následně mělo být cílem toto interdisciplinární vzdělávání umožnit i po formální stránce.

Devizou interdisciplinárního vzdělávání může být především sdílení různých hledisek, pochopení různých postojů a praxe, vzájemné propojení a vzdělávání, ale i poukazování na problematické body a jejich projednání. Komplexní hledisko může představovat zásadní posun v kvalitě fungování komplikovaného systému a všech jeho složek.

V rámci justice by garantem společných vzdělávacích a diskuzních setkání mohla být v tematizované oblasti Justiční akademie ČR. Taktéž by připadalo do úvahy zajistit realizaci vzdělávání částečně prostřednictvím dohod s dalšími subjekty – při pořádání tzv. partnerských akcí. Všechny uvedené formy však vyžadují především existenci vhodného způsobu financování.

Platí, že program interdisciplinárního vzdělávání vyžaduje širší podporu všech zúčastněných stran. Je tedy primárně nezbytné tento cíl jasně deklarovat a případně též formálně stanovit (optimálně na úrovni vlády).

7.3.4.2. Monitoring vzdělávání

Zásadní údaje o stavu vzdělávání opatrovnických soudců a dalších osob jsou v dnešní době nesnadno či stěží zjistitelné. Obecně je však třeba pro další rozvoj a nastavení vzdělávacích akcí vědět, jak konkrétně se soudní osoby vzdělávají. Jen tak je možné iniciovat vhodné nastavení vzdělávání.

Ve vztahu k problematice opatrovnického řízení je nejprve třeba získat jasný přehled o opatrovnických soudcích. Současné soudní rozvrhy nejsou efektivním zdrojem informací (práce s nimi je náročná, navíc se během roku mění). Je třeba mít přehled o tom, kteří soudci se v oblasti opatrovnického soudnictví vzdělávají a jak často.

S popsaným též souvisí otázka povinného vzdělávání. Soudci dnes nemají povinné standardy na vzdělávání, na rozdíl od některých jiných profesí. V současné době není stanoven ani žádný doporučený standard vzdělávání, které by byl cílen na rozšíření znalostí a schopností soudců, kteří se zabývají opatrovnickým soudnictvím. Některé reformní směry přitom kladou velký důraz na

vzdělávání a prosazují zakotvení povinnosti se vzdělávat, včetně úpravy norem na účast na vzdělávacích akcích.¹⁵⁴ V tomto kontextu je však též třeba zohlednit, že vzdělávání soudců je často fakticky omezeno jejich přetížeností.

Z praktického hlediska by bylo pro potřeby zkvalitnění vzdělávání vhodné vytvořit seznam opatrovnických soudců, asistentů a vyšších soudních úředníků (z různých soudních úrovní), kteří se opatrovnické agendě věnují a pravidelně jej aktualizovat. Seznam by mohla vytvořit Justiční akademie ČR na základě dohody se soudy.

Na základě seznamu by Justiční akademie ČR mohla vyhodnocovat, které soudní osoby a do jaké míry se účastní vzdělávacích akcí. Zároveň by probíhalo pravidelné vyhodnocení, na jehož základě by mohla být navržena opatření za účelem zvýšení účasti a zlepšení dostupnosti vzdělávání. Ke zvážení se též nabízí vytvoření určitého doporučeného standardu vzdělávání pro opatrovnické soudce. Posléze by bylo možné zvážit (zejména na úrovni Justiční akademie ČR, Ministerstva spravedlnosti i soudů) opatření, jak účast na vzdělávání zvýšit – změnit školená témata či metody výuky, případně se zabývat důvody nedostatečného vzdělávání ze strany soudů (např. přetíženost).

7.3.5. Změny v systémovém přístupu k opatrovnické agendě

V současné době je opatrovnické soudnictví vnímáno jako agenda okrajová.¹⁵⁵ Nejsou jí obecně věnovány dostatečné kapacity. Tento deficit se zvýraznil s účinností nového občanského zákoníku, kdy se v předmětné agendě zásadně zvýšil nápad. Systémové a organizační změny, které by napomohly zkvalitnění fungování opatrovnického soudnictví, však doposud komplexně provedeny nebyly.

7.3.5.1. Specializace opatrovnických soudů

Jak již bylo uvedeno, řízení o nezletilých dětech a řízení související je specifické a vyžaduje jiný přístup než standardní agendy civilního práva. Ne všechny okresní a krajské soudy v ČR však mají specializované soudce pro opatrovnickou agendu, respektive agendu péče soudu o nezletilé.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy (dále jen jednacím řád), stanoví ve svém ustanovení § 2 odst. 2 písm. bodu 1, že při rozdělení věcí mezi jednotlivá soudní oddělení v rozvrhu práce se v rozsahu, v jakém je soud příslušný na daném stupni v těchto věcech podle zákona jednat, a s přihlédnutím k personálnímu vybavení soudu, zajistí specializace soudních oddělení na občanskoprávním úseku zejména v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.

¹⁵⁴ Sborník příspěvků z konference pořádané Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Dostupné zde: http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Evropsky_projekt_Rozvoj_partnerstvi/Sborniky/Cochemska_praxe_v_CR.pdf.

¹⁵⁵ O tom svědčí například i opakované podněty Spolku rodinněprávních a opatrovnických soudců nebo například konference Budoucnost rodinněprávního soudnictví aneb justice vstřícná k dětem, konaná dne 19. 10. 2016, v Praze.

Lze předpokládat, že ten, kdo je na určitý druh agendy specializovaný, by měl mít v daném oboru více znalostí, schopností a zkušeností. V takovém případě by mělo být také pravděpodobnější, že svoji práci bude vykonávat lépe než jiný. Je proto vhodné specializaci podporovat. O potřebě prohloubení stanovené specializace v rodinněprávních věcech je v současnosti v rámci justice intenzivně debatováno.¹⁵⁶ V této souvislosti je ovšem také důležitá otázka sledování úrovně specializace a její vyhodnocování.

7.3.5.1.1. Sledování specializace

Aktuálně je specializace (tj. přítomnost specializovaných soudců) na opatrovnickou agendu téměř na všech okresních soudech. Na krajských soudech však specializace běžná není.¹⁵⁷ V kontextu odvolacího soudu lze o specializaci hovořit v případě, že je zřízen specializovaný senát.

Je třeba dodat, že v současné době není komplexně monitorováno, jaký je faktický stav specializací na soudech, ani není tento prvek kontinuálně prosazován.

V této souvislosti lze též zmínit existenci Spolku rodinněprávních a opatrovnických soudců, který napomáhá monitorovat předmětnou situaci v justici. Spolek navíc prostřednictvím společných setkání soudců s dalšími soudními osobami přispívá k odborné diskuzi k vybraným aspektům právní úpravy i praxe.

Bylo by vhodné průběžně zjišťovat, zda mají krajské soudy pro opatrovnickou agendu specializované senáty a kolik soudců je pro tuto oblast vyčleněno. Podobně by bylo třeba sledovat specializaci okresních soudů, případně analyzovat, proč specializaci nemají (tj. zjistit důvody obecně nežádoucího stavu). Zjištěná data by bylo možné analyzovat v kontextu každoročního nápadu. S vyhodnocením situace by bylo též vhodné seznámit předsedy soudů. Na straně ústředního správního úřadu by realizace těchto aktivit vyžadovala adekvátní personální a materiální posílení.

7.3.5.1.2. Specializace asistentů soudců

Pro rok 2016 byly soudy podpořeny 468 asistenty soudců. Z toho 268 jich bylo adresně přiděleno k vybraným úsekům, 200 pak bez specifikace. Záleží tedy na předsedech soudů, jakým způsobem budou asistenti přiděleni. Je zde velký prostor pro zohlednění potřeb konkrétního soudu, tedy například právě na oblast opatrovnické agendy, která v souvislosti s účinností nového občanského zákoníku posílila.

¹⁵⁶ O tomto tématu bylo diskutováno kupříkladu na setkání Ministerstva spravedlnosti s předsedy krajských soudů a vyšších soudů dne 14. 2. 2017.

¹⁵⁷ Specializaci uvádí například Krajský soud v Českých Budějovicích či Krajský soud v Ostravě. K zavedení specializace se pak chystá Krajský soud v Praze. Informace zazněly na setkání předsedů krajských soudů na Ministerstvu spravedlnosti v Praze dne 14. 2. 2016.

V praxi lze zvážit přidělování asistentů soudů adresně i pro agendu opatrovnického soudnictví. Nebyli by tedy pouze v nespécifické skupině určené pro rozdělení do zbytkové agendy.

7.3.5.2. Koeficienty výkonnosti soudců

Koeficient výkonnosti soudců v zásadě vyjadřuje náročnost soudci řešených věcí, přičemž se od něj odvíjí množství práce, kterou by měl soudce ve stanoveném čase vykonat. Čím je koeficient nižší, tím se zvyšuje množství práce, která se očekává, že bude odvedena.

V minulosti platilo, že opatrovnická a rodinněprávní agenda měla nižší koeficient než ostatní oblasti civilního práva, což mimo jiné vedlo ke zkreslení představy o výkonu daných soudců. Nižší koeficient vycházel z mylné představy o nižší náročnosti dané agendy. Přitom platí, že rodinněprávní agenda je v praxi značně náročná, a to zejména časově. Nový civilní kodex pak přinesl fakticky vyšší náročnost některých opatrovnických řízení (např. řízení o osvojení, řízení o svéprávnosti a podpůrných opatřeních při narušení schopnosti zletilého právně jednat). Nepřímo tak mohlo docházet ke snížení kvality dané činnosti, respektive ke zvýšení tlaku na soudce samotné. I proto došlo v rámci určování koeficientů k určitým změnám.

Ministerstvo spravedlnosti v roce 2012 přistoupilo k provedení změny. Nově se pracuje s tzv. měřítkem propočtu potřeby soudců. Tato měřítka ministerstvo každoročně vyhláší za účelem propočtu potřeby soudců na daný rok, a to na základě projednání v pracovní skupině pro systematizaci soudců a zaměstnanců ve výkonu okresních a krajských soudů. Tímto způsobem byla již pro propočet potřeby soudců na rok 2013 u okresních soudů nastavena měřítka v agendě opatrovnických věcí (tj. agendy C a P a Nc) na stejnou hodnotu jako ostatní agendy, tj. 1,0 (jde o 352 věcí ročně na soudce). Došlo tedy k narovnání situace mezi oblastí civilního práva a agendy opatrovnické na stejné hodnoty. Zmíněná platná měřítka propočtu potřeby soudců jsou dostupná na extranetu Ministerstva spravedlnosti.

Konečně hodnocení výkonnosti soudců je již dnes plně na uvážení předsedy soudu. Závisí na něm, k jakým kritériím a okolnostem při hodnocení přihlédne.

7.3.5.3. Opatrovniční soudci ve vedoucích funkcích

Ve vztahu ke kvalitě opatrovnického soudnictví je obecně vhodné, aby byli ve vedoucích funkcích soudů zastoupeni též opatrovniční soudci a aby bylo známo, v jakém rozsahu tomu tak je. Význam a důležitost rodinněprávní agendy může být manifestována právě tím, jaký počet soudců, kteří pracují s opatrovnickou agendou, je v roli místopředsedy nebo předsedy soudu v celé České republice. Situaci lze pro představu částečně přirovnat k problematice zastoupení žen ve vedoucích funkcích. Mj. lze předpokládat, že v pozici opatrovnických soudců budou pravděpodobně nejčastěji ženy.

O zastoupení opatrovnických soudců ve vedoucích funkcích však nejsou evidovány specifické informace. Podobně zajímavým údajem by byly i počty soudců krajských soudů, kteří před tím působili v pozici opatrovnického soudce na soudě okresním.

Ministerstvo spravedlnosti by mohlo sledovat, jaké je zastoupení opatrovnických soudců mezi předsedy a místopředsedy soudů, případně kolik nových soudců na krajské úrovni je původně z řad soudců zabývajících se opatrovnickou agendou. Každoročně by bylo vhodné tato data vyhodnotit a zvážit učinění vhodných opatření pro podporu této agendy. Na straně ústředního správního úřadu by realizace této aktivity vyžadovala adekvátní personální a materiální posílení.

7.3.5.4. Elektronizace

Často zmiňovaným nástrojem, který v moderní době může přispět ke zrychlení práce soudů, je elektronizace soudních spisů. Touto otázkou se zabývá dokument Ministerstva spravedlnosti Rezortní strategie pro rozvoj eJustice 2016 – 2020. V současné době se jako vhodné pro zavádění elektronizace jeví agendy jako je např. insolvenční (kde již existuje informační systém ISIR) nebo agenda výkonu rozhodnutí. Předvídáno je však i možné rozšíření elektronizace i do dalších agend.

Elektronizace by jistě odbourala některé průtahy způsobené přesunem listinného spisu nebo dílčího dokumentu mezi jednotlivými soudy (např. mezi okresním soudem a krajským soudem v případě odvolání). Vedle větší rychlosti při přesouvání spisu by měl spis umožnit i rychlejší orientaci ve spise a umožnit fulltextové vyhledávání. Soudy k němu budou mít přístup v jakoukoli denní dobu, nejenom když jsou fyzicky na soudě.

7.3.6. Smlouvy o péči a výživě

Koncepčně je třeba vycházet z toho, že konfliktům je vždy lepší předcházet. Soud je obecně místem pro veřejnost obvykle stresujícím a potenciálně konfliktním. Proto lze uvažovat o nástrojích, které by poskytly odpovídající řešení situace určení výživného (a souvisejících věcí), aniž by bylo třeba plně aplikovat procesní mechanismy civilního řízení. Tyto alternativy soudního řízení by tak mohly jednak snížit nápad soudů, jednak postavit soud skutečně do pozice posledního řešení. Zejména se lze zabývat možnostmi dohod rodičů o poměrech dětí, které by nevyžadovaly vedení soudního řízení (schvalování soudem).

V následujících částech bude předně představena stávající úprava a nastíněny její možné deficity. Dále budou uvedeny možné alternativy. Lze přitom zvažovat částečné nahrazení role soudu např. notáři či OSPOD.

7.3.6.1. Dohody dle platné úpravy

Dnešní právní úprava stanoví v ustanovení § 906 odst. 1 OZ, že má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte. V ustanovení § 906 odst. 2 OZ se pak deklaruje, že soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů o této věci. Soud tedy musí vždy nejprve rozhodnout o těchto záležitostech, v rámci nichž bude určeno i výživné pro dítě. Je však třeba zdůraznit, že dohoda musí být schvalována soudem i v případě rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu podle ustanovení § 757 odst. 1 písm. b) OZ.

V případě rozvodu (i bez zjišťování příčin rozvratu) tedy dochází k obligatornímu opatrovnickému řízení (dle § 466 a násl. ZŘS) o poměrech nezletilých dětí. Podmínkou rozvodu je dohoda schválená opatrovnickým soudem. Důvodem pro schválení dohody soudem je zejména ochrana zájmů dítěte, nad kterou má tento soud bdít a v případě, kdy by tato byla ohrožena, by měl dohodu prolomit a korigovat.

Je však otázkou, zda je obligatorně třeba vystavovat rodiče, kteří se chtějí dohodnout, soudnímu řízení. Lze např. uvažovat o tom, aby dohodu uzavřeli ve formě notářského zápisu (viz dále). Byli by tak zproštěni soudního řízení a tedy i potenciálního stresu či finančních nákladů. Na straně soudu by pak taková alternativa představovala uvolnění personálních a materiálních kapacit k řešení zvláště složitých případů. Tím by nemusela být nutně dotčena role soudu, který by i nadále mohl zakročit v případě, že by byl zájem dítěte zjevně ohrožen.

Problematice dohod se věnoval také Nejvyšší soud, a to v rámci stanoviska¹⁵⁸ k otázkám výživného. Řešil, jak detailně má soud v případě schvalování dohody přistupovat k dokazování nezbytných skutečností:

„V odůvodnění rozhodnutí o schválení dohody rodičů o výživném soud uvede, jaká zjištění učinil o oprávněných potřebách dítěte na straně jedné, a schopnostech, možnostech a majetkových poměrech povinných a jejich životní úrovni na straně druhé, s přihlédnutím k tomu, kdo a v jakém rozsahu o dítě osobně pečuje, a to alespoň v takovém rozsahu, aby bylo zřejmé, že dohoda rodičů není ve zjevném rozporu se zájmy dítěte.“

Zároveň dále konstatoval, že jestliže soud schválí dohodu rodičů pouze tehdy, neodporuje-li zjevně zájmům dítěte, je nezbytné, aby učinil taková skutková zjištění, z nichž bude možné takový závěr dovodit. Nepostačí tedy, pokud soud deklaruje, že dohodu schválil, neboť neshledal, že by byla v rozporu se zájmy dítěte, aniž by ve svém rozhodnutí uvedl, jaké skutkové okolnosti, z nichž lze takový závěr učinit, vzal za prokázané. Posouzení základních souvislostí ústících v závěr, že dohoda rodičů není v rozporu se zájmy dítěte, současně poskytuje do budoucna východisko pro úvahu, zda od

¹⁵⁸ Stanovisko Nejvyššího soudu, sp. zn. Cjpn 204/2012, ze dne 19. 10. 2016, ve sbírce pod č. 110/2016.

poslední úpravy výživného (schválené dohody) došlo k takové změně poměrů, opravňující soud k novému rozhodnutí o výživném (§ 923 odst. 1 OZ). Dokazování nemusí soud provádět ve stejném rozsahu, jako je tomu v případě, že se rodiče na výši výživného nedohodnou, ale pouze v takovém rozsahu, aby bylo možné seznat, zda není dohoda rodičů ve zjevném rozporu se zájmy dítěte.

Byť tedy Nejvyšší soud deklaroval určitý rozdíl mezi řízením o určení výživného a schvalování dohody, fakticky rovněž pro dohodu dovedl rozsáhlé požadavky na dokazování. V důsledku se rozdíl mezi oběma případy do značné míry stírá.

Institut dohody o výživném se tak zmíněným výkladem přibližuje k autoritativnímu rozhodnutí soudu (o sporné otázce). Soud by se tedy měl schvalování dohody věnovat intenzivněji. Stejně tak rodiče, případně i další osoby, budou muset aktivněji vystupovat a zasazovat se o schválení své dohody.

V souvislosti s výše citovaným stanoviskem je třeba upozornit i na nedávné rozhodnutí Nejvyššího soudu.¹⁵⁹ Věnovalo se dohodě o výživném jako možnému exekučnímu titulu. Nejvyšší soud přitom uvedl, že jestliže soud schválil dohodu rodičů o výživném pro nezletilé dítě, nelze tuto dohodu účinně měnit jinak než rozhodnutím soudu, tj. rozsudkem. Dohoda rodičů o výši výživného neschválená soudem a vydaná za situace, kdy soud již určil výši výživného svým rozhodnutím, jednak není exekučním titulem, na základě něhož by bylo možné naříditi exekuci, jednak není způsobilá změnit výši výživného stanovenou soudním rozhodnutím (pokud toto rozhodnutí nebylo zrušeno).

Zmiňované rozhodnutí lze z formálního hlediska považovat za oprávněné. Nelze však odhlédnout od jeho faktického dopadu do řešení rodinněprávních věcí. Ve svém důsledku totiž sděluje, že je vždy třeba „jít s dohodou k soudu“.

V praxi pak rozvádějící se manželský pár (ačkoli je schopen se dohodnout na výživném pro nezletilé dítě) musí mít soudem schválenou dohodu. Při jakékoli změně poměrů, která ovlivňuje výši výživného (například ukončení docházky dítěte na jedné škole a nástup do další, změna zaměstnání rodiče, dlouhodobá nemoc apod.), je třeba obracet se znovu na soud a nechat si novou dohodu schvalovat. Přitom soud by měl, jak bylo řečeno výše, dohodu posuzovat v zásadě velmi detailně. Pokud by nové poměry nebyly promítnuty do soudem schválené dohody a rodiče by toliko uzavřeli mimosoudně dohodu (byť v souladu s právem i nejlepším zájmem dítěte), vždy by byla závaznou a způsobilou výkonu jen dohoda schválená soudem (tj. z doby rozvodu). Rodiče i dítě jsou tedy nuceni se opakovaně obracet na soud, a to i tehdy, jsou-li schopni se dohodnout.

Jiná situace je u párů nesezdaných. Nesezdaní rodiče nejsou vystaveni nutnosti absolvování zmíněných soudních procesů. Obrací se na soudy až ve chvíli, kdy dochází ke skutečnému konfliktu stran poměrů dítěte a je zapotřebí ingerence státu k tomu, aby zabránil poškozování práv společného

¹⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2016, sp. zn. 20 Cdo 380/2016.

dítěte. Nelze přitom odhlédnout od faktu, že téměř 50 % dětí se rodí mimo manželství.¹⁶⁰ Je zde tedy zásadní rozdíl mezi procesním postupem u sezdaných a nesezdaných.

Vzhledem k neexistujícím statistikám v oblasti nesezdaného soužití se těžko odhaduje, v kolika případech rodiče uzavírají dohodu o výživném, aniž by požadovali její schválení soudem. Ze statistik rozvodů za rok 2016 však vyplývá, že došlo v České republice přibližně ke 26 000 rozvodům a přibližně v 11 500 případech nezjistil soud příčinu rozvratu. Podmínkou nesporného rozvodu je i schválení dohody o úpravě poměrů dětí pro dobu po rozvodu. Dá se předpokládat, že manželé rozvedení tzv. nesporným rozvodem by byli schopní a přístupní k uzavření dohody o výživě jejich dítěte i mimo soudní systém. Nicméně bez schválení dohody o úpravě výživy jejich dětí by je soud v současné době nerozvedl.

Velkou zkušenost s uzavíráním dohod v různých otázkách péče soudu o nezletilé má i Okresní soud v Novém Jičíně¹⁶¹. V rámci projektu inspirovaného Cochemskou praxí se tamnímu soudu podařilo v roce 2016 realizovat dohodu v 59 % řešených případech o úpravě péče, výživy a styku s dítětem a za rok 2016 to bylo již více než 90 % případů péče soudu o nezletilé řešených dohodou.

Politika spatřující řešení ve formalizovaném a náročném postupu se zásahem soudu stojí v zásadě na nižší důvěře ve schopnost rodičů samostatně rozhodnout o záležitostech svých i svého potomka. Právní úprava vycházející z této politiky se přitom dostává do konfliktu především s čl. 18 odst. 1 a čl. 27 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, z nichž vyplývá, že primární odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte, jakož i za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte, nesou rodiče dítěte a nikoli stát, což plně odpovídá též právu rodiny na respektování její autonomie, jak je zakotveno v čl. 5 Úmluvy o právech dítěte. Právní řád by měl vycházet ze zcela opačného principu, který by předpokládal ingerenci veřejné moci do autonomie rodiny až v případě, že rodiče tuto svou primární odpovědnost nedokáží vykonávat, a to buď z důvodu existence jejich vzájemného konfliktu, anebo z důvodu svých nedostatečných rodičovských kompetencí, v jejichž důsledku vystavují dítě nepřiměřenému, tj. závažnému a současně pravděpodobnému ohrožení jeho příznivého vývoje.

Ve světle uvedeného je tak třeba věnovat pozornost alternativním způsobům úpravy poměrů dítěte, které by mohly být daleko vhodnější než soudní rozhodnutí. V této souvislosti lze vyzdvihnout kupříkladu snahu o prosazování smírných mimosoudních řešení a s ní souvisejícím podněcováním schopnosti rodiny autonomně rozhodovat o vlastním osudu.

Alternativní přístup může představovat snížení konfliktních prvků v řízení a zároveň (částečně) vymanění ze soudního mechanismu. Je třeba vzít v potaz, že každé soudní rozhodnutí (byť např. toliko

¹⁶⁰ Ročenka Zaměřeno na ženy a muže – Obyvatelstvo, 1-18. Narození podle vitality a legitimacy. Počet dětí narozených v manželství za rok 2014 byl 58 758, mimo něj pak 51 494.

¹⁶¹ Přednáška JUDr. Poláka na akci 17. 2. 2017 Cochemská praxe. Testováno na rodičích. Praha, Senát.

o schválení dohody) je pro všechny zúčastněné nadměrně zatěžující, a to po ekonomické, časové i psychické stránce. Finanční zátěž je nepochybně i na straně státu. Umenšení ingerence soudu může představovat velice efektivní a pozitivní přístup, a to jak pro stát, tak pro rodinu.

7.3.6.2. Dohody uzavírané notářským zápisem (jako možnost)

Při hledání alternativ k soudnímu mechanismu rozhodování o výživném, respektive ke schvalování dohod o něm lze primárně diskutovat o uzavírání dohod ve formě notářského zápisu. Tato forma je přitom v jiných právních věcech formou dostatečnou pro to, aby daný dokument byl i exekučním titulem. Lze si tedy představit, že v případě, kdy by rodiče mohli uzavřít zmíněnou dohodu ve formě notářského zápisu s doložkou vykonatelnosti, mohl by být efektivně zajištěn hlavní účel dohody. Tuto dohodu by pak nebylo nezbytně třeba předkládat soudu.

Lze uvažovat o řešení, kdy by pro případy rozvodu byla forma notářského zápisu shledávána jako dostačující. Pokud by však soud shledal, že dohoda zásadně odporuje zájmům dítěte, případně odporuje zákonu, dohodu by nepřijal. Mohl by přitom primárně upozornit manžele na tuto skutečnost a vybídnout je k opravě, dohodě jiného obsahu. Pokud by ani to nevedlo k adekvátnímu řešení, pak by bylo třeba postupovat standardním postupem, kdy se dohoda schvaluje v nesporném řízení, dle ustanovení § 466 a násl. ZŘS. I v řízení by však primárně měli hrát aktivní roli rodiče.

Při bližším zkoumání stávající právní úpravy nelze najít výslovné opatření, které by blokovalo využití notářských zápisů s doložkou vykonatelnosti o poměrech nezletilých dětí (například pro případy nesezdaných párů) pro dané účely již nyní. Obecně však dohoda o výživném bez souhlasu soudu není právní veřejností považována za exekuční titul. Problematicky vidí takové řešení i judikatura, byť jej nevyklučuje. K tomu lze odkázat na rozhodnutí Ústavního soudu ČR ze dne 23. 10. 2014, sp. zn. III. ÚS 3347/12, ve kterém se uvádí:

„21. Jestliže z toho plyne, že tomu odpovídajícím způsobem formulovaný soudní výrok zakládá nezpochybnitelně exekovatelné plnění, pak se logicky nevylučuje, aby stejný důsledek byl přenesen do poměrů titulu nyní posuzovaného (notářského zápisu), neboť z hlediska podmínky řádně stanovené doby plnění zde není relevantní rozdíl. Nelze logicky ani věcně dovodit, aby notářský zápis (jakožto jeden z exekučních titulů) nemohl obsahovat právo (nárok), jež soud (sledující rovněž vydání exekučního titulu) na základě ustanovení § 154 odst. 2 o. s. ř. svým rozsudkem přiznat může. Je proto namístě uzavřít, že určení doby plnění "do budoucna" v těchto případech na újmu požadované určitosti stanovení doby plnění není, a tím ani na újmu materiální vykonatelnosti notářských zápisů se svolením k vykonatelnosti ve smyslu požadavků ustanovení § 71b odst. 2 písm. e) notářského řádu.

22. Dospěl-li proto odvolací soud k závěru, že formulace doby plnění v případě úroků z prodlení "do zaplacení" není dostatečným určením doby plnění podle označeného ustanovení notářského řádu,

pak toto ustanovení nejenže interpretoval "extrémně" ve smyslu odchylky z racionálně předjímatelného výkladu ustálené soudní judikatury (viz bod 13), nýbrž i v kolizi s ústavněprávními požadavky respektu k "autonomii vůle", jak byly též shora zaznamenány (v bodu 17 a 18); odvolací soud ostatně nikterak neodůvodnil, proč by takto vyjádřená povinnost dlužníka nebyla způsobilá být standardními nástroji exekučně vynucena.“

V další části judikátu ovšem podává:

„28. Současně však platí, že výše uvedené závěry se nevztahují k té části předmětného exekučního titulu, jež se týká stěžovatelova nároku na smluvní pokutu, neboť obdobně zvolené určení doby plnění ("do zaplacení") zákonnému požadavku její určitosti již vskutku neodpovídá; jelikož smluvní pokuta není příslušenstvím pohledávky a s opětujícím se plněním ji identifikovat nelze rovněž, není z notářského zápisu zřejmé, kdy je tento samostatný nárok splatný (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2001 sp. zn. 21 Cdo 593/2000, ze dne 24. 3. 2005 sp. zn. 20 Cdo 2737/2004, ze dne 17. 5. 2007 sp. zn. 20 Cdo 3288/2006 a ze dne 23. 9. 2010 sp. zn. 20 Cdo 4888/2008). Uplatní se tak výše naznačená zásada, že notářský zápis - zjednodušeně řečeno - může obsahovat právo (nárok), jež může přiznat soud, nemůže však obsahovat právo (nárok), jež soud v občanském soudním řízení naopak přiznat nemůže.“

Explicitní možnost uzavírání dohod formou notářského zápisu by si vyžadovala legislativní zásah. Změněno by mohlo být ustanovení § 757 OZ o rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu. Upravilo by se, že pro rozhodnutí soudu je dostačující, aby manželé (rodiče dítěte) předložili dohodu o úpravě poměrů dítěte ve formě veřejné listiny. Podobně by pak mohla tato forma dostačovat i v rámci rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu. Je však otázkou, zda by právě v případě tohoto rozvodu bylo toto řešení využíváno.

Dále lze zvažovat zúžení možné úpravy toliko na dohodu o výživném (nikoli o dalších poměrech dítěte). Potenciální využívání dohod o výživném ve formě veřejné listiny s doložkou vykonatelnosti by mohlo zlepšit situaci i u nesezdaných rodičů, kteří se rozcházejí. Dohoda by byla fakultativní možností a na soud by bylo možné se obrátit vždy.

Pro zajímavost lze dodat, že například v lotyšské právní úpravě podobně lze uzavřít dohodu o výživném pro nezletilé děti formou notářského zápisu s doložkou vykonatelnosti.¹⁶²

¹⁶² Čl. 107, sekce 1, sl. 3 Notářského zákona Lotyšska, ve spojení s dalšími právními předpisy.

7.3.6.3. Dohody schvalované OSPOD (jako možnost)

Část odborné veřejnosti uvádí jako jedno z alternativních řešení dané situace schvalování dohody o poměrech dítěte nejen pro dobu po rozvodu prostřednictvím OSPOD. Rogalewiczová poukazuje na to, že tento mechanismus by měl být zárukou určitého dohledu státu nad respektem k právům dítěte:

„(...) byla by tak zajištěna kontrola souladu úpravy práv a povinností rodičů se zájmem a potřebami dítěte a současně by se soudy nemusely zabývat případy, kdy rodiče pouze chtějí nechat schválit vzájemnou dohodu.“¹⁶³

Je však třeba uvést, že podobné doktrinální závěry mohou v současnosti narážet především z hlediska zákonného vymezení role OSPOD (více viz kapitola 7.3.1.1), jehož primární role by měla spočívat v zajištění sociální pomoci a podpory ohroženému dítěti a jeho rodině, jakož i výkon veřejnosprávního dohledu nad tímto dítětem a jeho rodinou, přičemž lze očekávat, že vývoj právní úpravy bude do budoucna směřovat k vyčlenění veřejného opatrovnictví a veřejného poručenství ze sociálně-právní ochrany.

Otevírá se tedy otázka, zda ve stávajícím systému nechybí specializovaný orgán, jemuž by byla svěřena právě agenda veřejného opatrovnictví a veřejného poručenství dítěte, jakož i další činnosti sociální povahy, které se velmi úzce vztahují k justici. Existence takového orgánu, jemuž by bylo svěřeno mj. právě oprávnění schvalovat dohody rodičů o poměrech dítěte pro dobu po rozvodu, by mohla odlehčit na jedné straně manželům, kteří by nemuseli absolvovat soudní řízení, a zároveň by bylo umožněno nesezdaným párům nechat si potvrdit dohodu týkající se poměrů nezletilého dítěte úředně.

V tomto ohledu se jeví jako vhodné uvést příklad Velké Británie, v níž je vedle soudu oprávněn rozhodovat o výživném *Child maintenance service* (volně přeloženo jako služba pro zajištění výživného dítěte, dále jen „CMS“). CMS je vládní organizace, která byla zřízena na základě zákona (tzv. *statutory service*). O výživném vydává rozhodnutí, kterým výživné určuje, a zároveň může vymáhat dlužné výživné od povinného rodiče. Úředníci CMS jsou též osoby s právnickým vzděláním. Podle informací CMS jsou jednotlivé případy výživného vyřízeny v průběhu jednoho měsíce a první platba výživného může přijít už po šesti týdnech. Ve Skotsku rodiče mají možnost uzavřít tzv. *minute of agreement* za přítomnosti právních zástupců. Pokud je tato dohoda registrovaná v seznamu vedeném soudem, je platná a vykonatelná.

Nabízí se ke zvážení vznik analýzy potřebnosti vzniku specializovaného orgánu pro výkon veřejného opatrovnictví a veřejného poručenství a pro zajištění dalších činností sociální povahy v rámci justice a

¹⁶³ Rogalewiczová, R. Úprava povinností a práv k nezletilým dětem v případě rozchodu a rozvodu rodičů, IN Právní rozhledy č. 1/2016; str. 17.

vydělení této agendy ze systému sociálně-právní ochrany dětí. Takový orgán by vedle jiných funkcí mohl představovat též platformu pro zajištění asistence rodičům při uzavírání mimosoudních dohod o úpravě poměrů dítěte a o výživném a takové dohodě by ze zákona mohla být přiznána povaha veřejné listiny. Součástí analýzy by měly být též komparativní poznatky z právní úpravy zahraničních zemí, které podobné specializované orgány ustavily.

8. INSTRUMENTY PŘI NEPLNĚNÍ VÝŽIVNÉHO

Je v zájmu celé společnosti, aby byla řádně zajištěna výživa nezletilých dětí. Existuje pak několik nástrojů, které pomáhají finanční prostředky na výživu dětí zajistit, i když povinný rodič neplní dobrovolně.

Nejčastěji lze uvažovat o možnosti vymáhat pohledávky výživného exekučně či prostřednictvím soudního výkonu rozhodnutí. Výživné lze oproti jiným pohledávkám vymáhat navíc i s využitím pozastavení řídičského oprávnění. Tento postih byl zaveden speciálně ve vztahu k neplnění vyživovací povinnosti. V poslední době se též, na základě inspirace zahraničními úpravami, hovoří i o tzv. zálohovém výživném; to by namísto neplaticího povinného hradil stát. Konečně lze pak uvažovat o trestněprávním postihu. Zejména tyto právní nástroje jsou blíže rozebrány v následujících částech.

8.1. Postoupení pohledávky výživného

Vymáhání výživného je obecně náročný proces, a to nejen pro povinného, ale i pro oprávněného a pro stát. Proto je vhodné nejprve uvažovat o možnosti doplňujícího řešení, které by mohlo míru vymáhaných pohledávek na výživném snížit, aniž by to však vedlo ke snížení jejich co nejvyššího uspokojení. V této souvislosti připadá do úvahy možnost postoupení těchto pohledávek.

8.1.1. Postoupení dle českého práva a zahraniční kontext

Zákon upravuje obecně postoupení pohledávky v ustanoveních § 1879 a násl. OZ. Nepostupitelnost pohledávky výživného z této úpravy explicitně neplyne. Je však deklarováno, že nelze postoupit pohledávku, která zaniká smrtí nebo jejíž obsah by se změnou věřitele k tíži dlužníka změnil (§ 1881 odst. 2 OZ). Dle ustanovení § 2009 OZ pak platí, že smrtí zaniká právo, které je spojeno s osobou věřitele. Vzhledem ke specifické povaze výživného je proto diskutovanou otázkou, zda je možné postoupit i pohledávku na výživné, čili nic.

Část doktríny se domnívá, že pohledávka výživného postupitelná není.¹⁶⁴ To ostatně odpovídá i právnímu stavu, který platil za účinnosti zákona č. 40/1964 Sb., [starého] občanského zákoníku (jeho § 525). Naproti tomu např. B. Dvořák uzavírá, že je-li pohledávka výživného splatná a konkrétně

¹⁶⁴ Srov. např. názor JUDr. D. Elischer v komentáři k § 910 občanského zákoníku IN Švestka, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek II (rodinné právo). Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2014 nebo stanovisko JUDr. T. Kindla v komentáři k § 2009 obč.z. IN Švestka, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek V (relativní majetková práva 1. část). Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2014.

kvantifikovatelná, zákaz postoupení se neuplatní.¹⁶⁵ K obdobným závěrům lze dospět i v případě zastavení pohledávky, neboť občanský zákoník u (ne)možnosti zastavení pohledávky odkazuje na úpravu postoupení (§ 1335 odst. 1 OZ).

K postoupení pohledávky výživného se vyjádřil i Nejvyšší soud ve svém stanovisku¹⁶⁶, když specifikoval povahu vyživovací povinnosti podle úpravy po 1. 1. 2014 obecně. Mimo jiné explicitně uvedl, že vyživovací povinnost a právo po 1. 1. 2014 nelze smluvně převést na jiného.

Pro doplnění náhledu na tuto problematiku lze též stručně představit zahraniční právní úpravu.

Ze zákonného textu německé úpravy lze vyčíst, že pohledávky výživného jsou *ex lege* nepostižitelné a nemohou tak být ani předmětem postoupení [§ 400 BGB ve spojení s § 850b odst. 1 bod 2) dZPO]. Úprava je tedy v zásadě stejná jako ta česká. Ustálená německá judikatura však došla k závěru, že smyslem a účelem vyloučení možnosti postižení (a postoupení) těchto pohledávek je ochrana věřitele před tím, aby nebyl připraven o životní minimum. Ztratí-li pak tato ochranná funkce opodstatnění, ztrácí smysl i samotná nemožnost postoupení. Judikatura proto připustila výjimku ze zákazu pro situaci, kdy věřitel svoji pohledávku postoupí za podmínky, že zároveň od postupníka obdržel protiplnění ve stejné výši (srov. např. rozhodnutí BGH sp. zn. VI ZR 114/71 ze dne 4. července 1972, u výživného na nezletilé dítě pak konkrétně rozhodnutí OLG Brémy sp. zn. 4 U 20/01 ze dne 11. října 2001).

Rakouská úprava pak vylučuje možnost postoupení práv, která jsou nerozlučně spjata s osobou a která zanikají její smrtí (§ 1393 ABGB). Mezi uvedená práva pak teorie řadí i právo na výživné. Judikatura i doktrína však nicméně opět dovodily výjimku ze zákazu. Výjimka se uplatní, pokud je pohledávka na výživné splatná a určená v penězích, její výše je kvantifikovatelná, a pohledávka se tak stává postupitelnou (viz rozhodnutí OGH sp. zn. 1 Ob 635/83 ze dne 29. června 1983).

S ohledem na zahraniční praxi a názory vybraných českých odborníků by tak bylo vhodné zabývat se prolomením zákazu postoupení pohledávky výživného i v České republice. Při správném nastavení institutu by mohlo dojít k zlepšení pozice oprávněného, který by nebyl nucen vést exekuční řízení. Jednou z cest je legislativní změna. Přitom by bylo třeba se předně zabývat nastavením podmínek pro postoupení pohledávky výživného (vzhledem ke specifickému postavení vyživovaných osob). Zároveň by bylo v zájmu předcházení zneužití daného institutu smysluplné vymezit i okruh osob, které by mohly být způsobilými postupníky (např. osoby podléhající patřičné státní regulaci).

¹⁶⁵ blíže srov. Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014; str. 742.

¹⁶⁶ Stanovisko Nejvyššího soudu, sp. zn. Cjpn 204/2012 ze dne 19.10.2016, ve sbírce pod č. 110/2016.

8.1.2. Otázky spojené s potenciálním převodem pohledávky na výživné

Následující text blíže rozebírá některé otázky spojené s nastavením případného postoupení pohledávky na výživné.

8.1.2.1. Měřitelnost a splatnost pohledávky

Při zvažování možnosti postoupení pohledávky výživného je podstatné, zda by se mělo jednat o pohledávky splatné nebo i nesplatné.

Související otázkou pak je, zda postupitelnou mají být jen peněžité pohledávky výživného, tedy jasně kvantifikovatelné. Plnění výživného však může být i nepeněžité (například v podobě bydlení, poskytování otopu, ale i služeb – osobní péče, bydlení atd.). Je tedy třeba v této souvislosti předně zvážit, zda by bylo možné postupovat i pohledávky na nepeněžité plnění.

Na prvním místě je třeba deklarovat požadavek měřitelnosti, vyčíslitelnosti plnění. Jistě lze snadno vyčíslit hodnotu například otopu, přičemž tuto pohledávku je také možné teoreticky postoupit. Případné postoupení jiných nepeněžitých plnění se však jeví problematické. Některé pohledávky sice lze vyčíslit (například osobní péči o osobu oprávněného analogicky k poskytování obdobných služeb profesionály), avšak vzhledem k jejich osobní povaze, vazbě mezi oprávněným a povinným, nebude možné jejich faktické postoupení. Obdobně tomu tak bude zřejmě i u zajištění bydlení dítěti. Stanoví-li totiž soud povinnost zajistit dítěti bydlení, pak pohledávka dítěte postupitelná není, neboť možnost ohodnocení bydlení penězi je vzhledem k právu určitého dítěte jen sekundární – především je zde vazba práva na osobu. Rozhodující tedy není, že se jedná o plnění nepeněžité, ale povaha plnění. Některá ryze osobní plnění jsou tak principiálně nepostupitelná. Z hlediska praxe je však podstatnější možnost postupování peněžitých plnění, jejichž vyčíslení je nesporné.

Spolu s doktrínou¹⁶⁷ lze říci, že pokud by bylo možno postupovat pohledávku na výživné, nemělo by se jednat o převod práva na výživné jako takového, ale toliko o převod práv na výplatu jednotlivých splatných dávek výživného, jak je tomu podobně v případě důchodu (§ 2704 OZ). Primárně lze tedy tematizovat postupování splatných pohledávek. Z praktického hlediska však může být zajímavá i možnost postupování pohledávek nesplatných, a to zejména v případech, kdy povinný neplatí výživné dlouhodobě a zároveň vážně deklaruje, že jej ani v budoucnu platit nehodlá. Teoreticky tedy lze uvažovat o postupování i nesplatných pohledávek např. v situaci, kdy by povinný prohlásil, že dluh nesplní nebo pokud by to bylo zřejmé.

Rizikem spojeným s postupováním nesplatných pohledávek na výživné je, že nárok na danou dávku by postupníkovi nemusel vzniknout (typicky v případě smrti povinného) a postupitel (původně oprávněná osoba) by tak musel náhradní plnění postupníkovi vracet. Jelikož by již nešlo o výživné

¹⁶⁷ Viz Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westfálová L. a kol. Rodinné právo. Praha: C. H. Beck, 2015; str. 226.

samé, neuplatnilo by se pravidlo, že spotřebované výživné se nevrací (§ 923 OZ). Alternativně by bylo možné uvažovat o přenesení rizika na postupníka, takže by v takovém případě oprávněný nic nevracel.¹⁶⁸

8.1.2.2. Hodnota, za jakou má být pohledávka postoupena

Při úvahách o postoupení pohledávky výživného je významnou otázkou to, za kolik ji by mělo být možné pohledávku postoupit, respektive v jaké míře bude výše plnění postupníka odpovídat výši postupovaného výživného.

Předně lze uvažovat ochranný přístup vůči vyživované osobě. Pohledávku výživného by bylo možné postupovat pouze za 100 % její hodnoty. V případě peněžitě pohledávky by se tedy měla výše protiplnění shodovat s výši postupované pohledávky. V případě nepeněžitě pohledávky by bylo možné stanovit vyvratitelnou domněnku, že protiplnění bude odpovídat hodnotě pohledávky, bude-li poskytnuto ve výši obvyklé ceny takovéto pohledávky v době postoupení.

K popsanému se přiklání již zmiňovaná německá judikatura. Stejně tak česká odborná veřejnost souhlasí s konceptem postupování pohledávek na výživné za předpokladu protiplnění ve výši odpovídající původnímu nároku. Zároveň však lze upozornit na to, že byť lze takové pravidlo obhajovat ochranou práv nezletilých dětí, jeho praktická uplatnitelnost by byla sporná. Představa postupování často nesnadno vymahatelných pohledávek na výživné za plnou hodnotu se může ukázat v reálném životě jako nefunkční. Proto je třeba uvažovat i o možnosti postupovat pohledávky na výživné i za nikoli plnou hodnotu.

Lze též doplnit, že k postupování by mohlo částečně motivovat, pokud by bylo možné aplikovat na výživné pravidla o úrocích z prodlení (k tomu viz kapitola 6).

Lze tedy uvažovat o regulaci postoupení pohledávek na výživné. Buď za plnou hodnotu, či za hodnotu nižší pravidla, přičemž by též bylo možné určitý ochranný limit zachovat (např. zákaz postoupení za částku nižší než je 80 % její hodnoty).

¹⁶⁸ Jistou paralelu s tímto řešením lze spatřovat v případech vymáhání pohledávky exekutorem při smrti povinné osoby, kdy se jedná o to, kdo bude hradit náklady exekutora. V těchto případech se Ústavní soud ve svém rozhodnutí přiklonil k tomu, že nemůže být k tíži oprávněné osoby nést náklady exekuce, když žádným způsobem nezavinila zastavení exekuce. Ústavní soud v rozhodnutí III. ÚS 1226/08 ze dne 9. 10. 2008 zdůraznil, že důvodem pro uložení povinnosti oprávněnému nahradit náklady exekuce soudnímu exekutorovi nemůže být pouhá skutečnost, že povinný jako právní subjekt zanikl. Lze připomenout i nálezy z 31. srpna 2004, sp. zn. II. ÚS 150/04 ve kterém soud vyslovil, že exekutor vystupuje ve své činnosti jako podnikatel, čemuž odpovídá základní charakter jeho činnosti, a proto vystupuje ve vztahu k oprávněnému na vlastní riziko. Toto riziko nelze bezdůvodně přenášet na osobu oprávněnou. V případě postoupení však musíme počítat i s tím, že postupník nemusí být vůbec v postavení podnikatele (sic!).

8.1.2.3. Charakter pohledávky

Při postoupení pohledávky výživného je nutné počítat s tím, že by ztratila některé své specifické rysy, které má jakožto pohledávka tzv. rodinněprávní. Po postoupení by tedy již nemělo platit, že pohledávka bude mít prioritní postavení v řízení exekucím, vykonávacím [§ 279 odst. 2 písm. a) nebo § 337c odst. 1 písm. d) OSŘ] nebo insolvenčním. Dále by pro ni neplatila ani další omezení – například zákaz započtení (§1988 OZ), který jinak představuje ochranu nezletilého dítěte. V zájmu zvýšení atraktivity postupování daných pohledávek lze však zvážit i variantu, že by si tyto pohledávky v určitém rozsahu uchovaly svůj specifický charakter (kupříkladu v podobě přednostního uspokojování).

Dle ustanovení § 1335 OZ platí, že zastavit lze pohledávku, kterou lze postoupit jinému. Při umožnění postoupení pohledávky na výživné by se tedy obecně otevřela možnost zastavení.

8.1.2.4. Odpovědnost a ručení

V případě úpravy postoupení pohledávky by bylo třeba též řešit vztah k pravidlům o odpovědnosti a ručení (§ 1885 OZ). Měla by být zohledněna specifická situace oprávněných osob, které by pravděpodobně postupovaly především obtížně vymahatelné pohledávky.

V případě odpovědnosti by bylo možné upravit pravidlo tak, že v případě pohledávek na výživné by postupitel odpovídal za její trvání postupníkovi jen tehdy, pokud postupník mohl vědět, že pohledávka je nejistá či nedobytná (nikoli tedy jen pokud věděl – jak stanoví stávající § 1885 odst. 1 věta druhá OZ). Došlo by tak ke zvýšení ochrany oprávněné osoby. Podobně by bylo možné uvažovat o omezení ručení za dobytost či jeho úplném vyjmutí v případě postupování pohledávek výživného.

8.1.2.5. Schvalování neběžného právního jednání za nezletilé dítě

V souvislosti s postupováním pohledávky na výživné pro nezletilé dítě je třeba tematizovat problematiku soudního schvalování právního jednání dítěte učiněného jeho zákonným zástupcem (§ 898 OZ). Není jednoznačné, zda je postoupení pohledávky výživného běžným, nebo neběžným právním jednáním.

Z judikatury Nejvyššího soudu lze zmínit pouze tematicky vzdálené rozhodnutí ze dne 4. 6. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1506/2006. Postoupení pohledávky je soudem pojímáno jako jednání neběžné s odkazem na starší judikát Nejvyššího soudu ze dne 10. 10.1984, sp. zn. Cpjf 71/84, kdy bylo rozhodnuto o tom, že smlouva o postoupení pohledávky pro případ vystěhování je neběžným právním úkonem.¹⁶⁹ Tento závěr však nelze bez dalšího aplikovat na postoupení pohledávky na výživné.

¹⁶⁹ Sborník IV. Nejvyššího soudu, SEVT, Praha 1986, s. 371.

Podobně pak postoupení pohledávky shledává neběžným právním jednáním i odborná veřejnost,¹⁷⁰ avšak s připomenutím toho, že je nutné hodnotit každý konkrétní případ individuálně, zejména s ohledem na hodnotu majetku, právní poměry nezletilého a celé rodiny.

V případě umožnění postupování pohledávek výživného je tak třeba počítat s tím, že bude zároveň třeba vždy zkoumat, zda postupovaná pohledávka představuje neběžné plnění. Na to pak navazují další konsekvence ustanovení § 898 OZ.

V tomto kontextu lze též pamatovat na situaci, kdy by sám nezletilý (například 17-ti letý) postoupil pohledávku na své výživné. Ustanovení § 36 OZ stanoví, že (ne plně svéprávný) nezletilý není nikdy způsobilý jednat samostatně v těch věcech, k nimž i jeho zákonný zástupce potřebuje přivolení soudu.

Nastíněné konsekvence postupování pohledávek výživného představují tedy určité riziko spojené s nejistotou, jak a kdy se v praxi (a judikatuře) stanoví hranice mezi běžným a neběžným jednáním, tedy konkrétně běžným a neběžným postupováním pohledávek.

8.2. Exekuce a výkon soudního rozhodnutí

Předně je třeba říci, že pro vymáhání pohledávek, a tedy i těch na výživném, lze využít buď exekuci, nebo soudní výkon rozhodnutí. Záleží na oprávněném, jaký způsob vymáhání dlužného výživného zvolí. Oba způsoby mají v případě vymáhání výživného své výhody i nevýhody. Nevýhodou (soudního) výkonu rozhodnutí je například to, že oprávněný musí zvolit způsob výkonu rozhodnutí a označit i majetek, ze kterého bude jeho pohledávka uspokojena. Je tak vyžadována jeho větší aktivita. Vedle toho u exekuce nese oprávněný riziko hrazení nákladů exekuce v případě nemajetnosti povinného. O vybraných aspektech bude pojednáno níže.

8.2.1. Exekuce

Exekutor má volnější ruku při rozhodování, jak dosáhnout na finanční prostředky či majetek povinného. Oproti výkonu rozhodnutí, kdy o způsobu výkonu rozhodnutí rozhoduje oprávněný, rozhoduje při exekuci sám exekutor, jaký způsob exekuce pro vymožení dlužné částky zvolí. Exekutor tedy není omezen návrhem oprávněného při výběru způsobu. Dále exekutor může aktivně vyhledávat majetek povinného a není omezen pouze na majetek, který určil oprávněný.

Podle odhadů Exekutorské komory se každý rok zahájí přibližně 3500 až 5000 exekučních řízení k vymožení výživného (to představuje méně než půl procenta všech řízení), přičemž zhruba tři čtvrtiny (cca 3200) těchto exekučních řízení jsou vedeny k vymožení výživného pro nezletilé dítě. Přibližně

¹⁷⁰ Záznam ze semináře, který se konal dne 20. října 2015 na Nejvyšším soudu k tématu Schvalování právních jednání nezletilých, učiněných v pozůstalostním řízení. Přednášejícími byli místopředseda Nejvyššího soudu JUDr. Roman Fiala a předsedové senátů Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu JUDr. Ljubomír Drápal a JUDr. Lubomír Ptáček, Ph.D.

19 % exekučních řízení k vymožení výživného pro nezletilé dítě je skončeno během 30 měsíců (vymožením dlužné částky nebo zastavením řízení). Dalším specifikem u vymáhání výživného je to, že se jedná o opakující se plnění. Proto dlužné výživné může být vymoženo, ale exekuční řízení běží ve vztahu k běžnému výživnému dál a řízení skončí, až když povinný začne plnit i částky běžného výživného.

8.2.1.1. Záloha na náklady exekuce a náklady exekuce

V souvislosti s exekucemi jsou často diskutovány otázky nákladů exekuce, včetně odměny exekutora jako odrazující činitele při využívání tohoto způsobu vymáhání dlužného výživného. Na druhé straně může i na straně exekutorů existovat obava, zda dostanou zaplacený náklady exekučního řízení, včetně odměny, když se jim dlužné výživné nepodaří vymoci.

Odměňování exekutora upravuje ustanovení § 90 zákona EŘ a podrobnosti stanoví vyhláška č. 330/2001 Sb., o odměně a náhradách soudního exekutora, o odměně a náhradě hotových výdajů správce podniku a o podmínkách pojištění odpovědnosti za škody způsobené exekutorem. Exekutorovi přísluší odměna, náhrada hotových výdajů, náhrada za ztrátu času při vedení exekuce, náhrada za doručení písemností a popř. daň z přidané hodnoty.

Odměna exekutora je ve výši 15 % z dlužné částky, pokud je vymožené plnění ve výši do 3 000 000 Kč, minimálně však odměna exekutora musí být vždy 3000 Kč. Ministerstvo spravedlnosti odměňování exekutorů sleduje dlouhodobě. V roce 2016 zpracovalo návrh změny vyhlášky č. 330/2001 Sb., kdy dne 1. dubna 2017 nabyde účinnosti vyhláška č. 441/2016 Sb., která sníží minimální odměnu exekutorů z 3000 Kč na 2000 Kč. Dále na základě novelizace dojde ke snížení paušální náhrady hotových výdajů na částku 1750 Kč v případě, že povinný splnil vymáhaný nárok ve lhůtě 30 dnů na základě výzvy soudního exekutora (dosud snížená náhrada platila jen pro případy, že vymožené plnění nepřekročilo 10 000 Kč).

Exekuční řád ve vztahu k záloze obsahuje zvláštní ustanovení pro případ vymáhání výživného na nezletilé děti. Podle ustanovení § 55 odst. 6 EŘ nelze zastavit exekuci pro nesložení zálohy na náklady exekuce a tato záloha nemá být po oprávněném ani požadována (§ 90 odst. 3 EŘ), pokud se vymáhá výživné pro nezletilé dítě. Dále se podle ustanovení § 11 odst. 3 písm. h) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, soudní poplatek za exekuční řízení neplatí, oprávněný tedy nenese žádné náklady na zahájení tohoto řízení.

Rizikem v případě vymáhání výživného může být důsledek ustanovení § 89 EŘ. Z tohoto ustanovení plyne, že dojde-li k zastavení exekuce, hradí náklady exekuce a náklady účastníků ten, kdo zastavení zavínil. V případě zastavení exekuce pro nemajetnost povinného hradí paušálně určené či účelně vynaložené výdaje exekutorovi oprávněný. Z konstantní judikatury Ústavního soudu však plyne, že

i při zastavování exekuce pro nemajetnost je třeba přihlížet k tomu, zda oprávněný zastavení exekuce zavínil.

Např. rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1226/08 uvádí následující:

„...je porušením čl. 11 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jestliže obecný soud pominul závěry stanoviska Ústavního soudu ze dne 12. 9. 2006 sp. zn. Pl. ÚS-st. 23/06 a při rozhodování o nákladech exekuce v případě, že je exekuce zastavena pro nedostatek majetku na straně povinného, nezohlednil, zda lze na straně oprávněného spatřovat zavinění na zastavení exekuce (nerespektováním požadavku náležité opatrnosti a uvážlivosti). To platí i tehdy, jestliže povinný v průběhu exekučního řízení ztratil způsobilost mít práva povinnosti.“

Podle dotazníkového šetření Exekutorské komory z roku 2016 je pro nemajetnost povinného skončeno v horizontu 30 měsíců zhruba 1,5 % exekučních řízení k vymození výživného pro nezletilé dítě. Jen ve třetině z těchto případů (tj. 0,5 %) je oprávněnému uloženo hrazení nákladů exekuce.

Obecně lze tedy uzavřít, že pro oprávněného není spojena s podáním exekučního návrhu ani s exekučním řízením k vymození výživného na nezletilé děti nepřiměřená finanční ani administrativní zátěž.

8.2.1.2. Exekuce postihem řídičského oprávnění

V roce 2012 došlo k přijetí zákona č. 396/2012 Sb., která mimo standardních způsobů provedení exekuce, zavedla možnost pozastavení řídičského oprávnění pro vymození nedoplatku výživného na nezletilé dítě (§ 71a EŘ). Exekutorská komora odhaduje, že každoročně je vydáno průměrně 600 až 1000 exekučních příkazů pozastavením řídičských oprávnění. Nesleduje se ale údaj, v kolika případech exekuce pozastavením řídičského oprávnění vede ročně k zaplacení výživného.

Podle ustanovení § 71a odst. 4 EŘ exekutor zruší exekuční příkaz pozastavením řídičského oprávnění, prokáže-li povinný, že k uspokojování základních životních potřeb svých a osob, ke kterým má vyživovací povinnost, nezbytně potřebuje řídičské oprávnění. Určitá část povinných tak zůstává předmětným postihem nedotčena, byť jde často o ty, kteří mají významné finanční příjmy (např. i díky cestovním náhradám). Na tento aspekt také často upozorňuje praxe.

Taktéž lze zmínit další poslaneckou iniciativu z roku 2014¹⁷¹, dle které by bylo možné postihnout řídičský průkaz i pro vymáhání nedoplatků výživného pro zletilé dítě do 26 let věku, které se soustavně připravuje studiem na své budoucí povolání.

¹⁷¹ Sněmovní tisk č. 238.

Otázka exekuce formou pozastavení řídičského oprávnění je stále aktuální. Je např. dále na zvážení možnost prolomení dosavadní nepostižitelnosti cestovních náhrad, kterou judikoval Nejvyšší soud v roce 2014.¹⁷²

8.2.1.3. Další specifické formy postihu

V souvislosti s postihem řídičského oprávnění se dále vedou debaty o postizích dalšími netradičními formami, a to například stanovení zákazu přístupu na sportovní či společenské akce.

Podobně, jako v trestním právu, i zde je na zvážení souvislost tohoto postihu s primárním cílem exekuce a zároveň i se zásahem do osobnostních práv. Z dosavadních výsledků zahraničního dotazování v rámci evropské justiční sítě nejsou zmínky o tom, že by se k danému účelu specifické druhy postihu využívaly.

8.2.2. Výkon rozhodnutí soudem

Povinná osoba může být mimo exekuce postižena i na základě výkonu rozhodnutí soudem. Pro osobu oprávněnou však tento způsob skýtá určité obtíže. Předně zde není možnost vymáhat všemi způsoby, které má k dispozici exekutor. Zároveň se vyžaduje relativně vyšší procesní aktivita oprávněného než v případě exekuce; to může být částečně problematické typicky u matek s malými dětmi. Stávající právní úprava směřuje k tomu, aby byla hlavní zátěž spojená s nuceným vymáháním pohledávek svěřena soudním exekutorům a aby byly soudy odbřemeněny od administrativní a další činnosti spojené výkonem rozhodnutí. Na to se zaměřila i legislativní činnost několika posledních let. Soudním exekutorům bylo zákonem č. 396/2012 Sb., který novelizoval exekuční řád, např. svěřeno v některých případech rozhodování o odkladu a zastavení exekuce. Předmětná novela rovněž stanovila, že soud nadále nerozhoduje o pověření soudního exekutora k provedení exekuce, přesněji že pověření již dále není rozhodnutím.

V důsledku legislativních změn značně poklesl počet soudních výkonů rozhodnutí. Zatímco v roce 2012 celkem napadlo na soudy 184 184 návrhů na nařízení výkonu rozhodnutí, v roce 2015 nový nápad činil 13 565 věcí (v roce 2012 bylo nařízeno 837 749 exekucí, v roce 2015 bylo vydáno 742 431 pověření k vedení exekuce).

V tuto chvíli tedy zřejmě není na místě, aby byly soudy v řízení o výkonu rozhodnutí svěřovány obdobné pravomoci jako soudním exekutorům ohledně zjišťování majetku povinného a volby způsobu provedení výkonu rozhodnutí. Takové opatření by patrně přineslo zvýšení nároků na státní rozpočet, zvýšené požadavky v personální oblasti i požadavky na jiné materiální zabezpečení soudů.

¹⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. 21 Cdo 3774/2013.

Ministerstvo spravedlnosti přitom nemá informace o tom, že by vymahatelnost pohledávek soudními exekutory byla nižší než v případě soudního výkonu rozhodnutí. Ve sdělení Exekutorské komory z roku 2012 se uvádí, že v éře samostatného fungování soudních výkonů rozhodnutí činila vymahatelnost asi 3 až 5 %. Podle prohlášení téže instituce¹⁷³ se průměrná vymahatelnost pohybuje v rozmezí 20 až 25 %.

8.2.3. Několik poznámek k aktuálním otázkám insolvenčí

Byť není téma insolvence přímo svázané s tématem výživného, skutečnost, že osoba povinná se ocitá ve vysoké zadluženosti, zásadně ovlivňuje možnosti řádného plnění splátek výživného. V roce 2016 došlo k přípravě dvou novel insolvenčních předpisů, které by měly napomoci řešení předmětné situace a zejména usnadnění možnosti návratu do života bez dluhů. Sekundární, přitom však zásadním efektem vstřícnějšího režimu oddlužení, může být pak lepší stav splácení výživného. Přístupnost oddlužení má tak zásadní efekt na platební schopnost (a též vůli platit) povinných z výživného.

Insolvenční zákon v dosavadní úpravě oddlužení zpřístupňuje řešení zadlužení osob, které jsou schopné z výtěžku zpeněžení svého majetku nebo ze svých příjmů postihovaných po dobu pěti let splatit alespoň 30 % pohledávek svých věřitelů. Skupinu zcela nemajetných osob bez dostatečného příjmu zákonodárce pomíjí a odkazuje je na likvidační způsob řešení úpadku konkursem, který ovšem řešení situace dlužníků fakticky vůbec nepřináší. Trvajícím postihováním jakéhokoliv majetku a příjmů dlužníka (ve shodě se zákonnými omezeními) bez perspektivy dosažitelného splacení dluhů a ukončení exekučních řízení je dlužník uvržen do stavu, v němž pro nedostatek finančních prostředků jemu i jeho rodině hrozí existenční problémy a který je ve svém důsledku v rozporu s ideou práva žít tak, aby nebyla ohrožena dlužníkova lidská důstojnost.

Návrh novely insolvenčního zákona tedy zpřístupňuje sanační řešení úpadku pro všechny dlužníky, kteří jsou schopni ze svých příjmů pravidelně uhrazovat alespoň náklady insolvenčního řízení a kteří jsou zároveň ochotni usilovat o co nejvyšší uspokojení pohledávek svých věřitelů pod dohledem insolvenčního soudu a insolvenčního správce. V případě, že dlužník aktivně prokáže svůj trvalý úmysl uspokojit pohledávky věřitelů v co nejvyšším rozsahu a splní všechny povinnosti podle insolvenčního zákona, lze mu přiznat osvobození od placení neuhrazených dluhů i v případě, že v průběhu insolvenčního řízení nedosáhne míry kvalifikovaného uspokojení pohledávek svých věřitelů.

V souvislosti s požadavkem na vynaložení veškerého úsilí, které lze po dlužníku spravedlivě požadovat, se zdůrazňuje význam dohlédací činnosti insolvenčního správce nad dlužníkem. Zároveň se také se rozšiřuje okruh relevantních skutečností, které odrážejí nelegitimní nároky dlužníka

¹⁷³ Setkání zástupců Exekutorské komory ČR, Ministerstva spravedlnosti ČR a Člověka v tísni pořádané Institutem pro politiku a společnost dne 28. 1. 2016.

vůči beneficiu oddlužení, a to především s ohledem na průběh předchozího insolvenčního řízení, což umožňuje zamítnutí nového návrhu na povolení oddlužení. V podrobnostech viz dále.

Níže uvedené návrhy by mohly přinést faktické zlepšení situace povinných osob tak, aby se vyhnuly nejkrajnějším, nejstriktnějším řešením, a to s co nejmenšími souvisejícími náklady a nebyly vystaveny v jejich složité situaci ještě navazujícím ohrožením. Nepředlužený dlužník poté může lépe plnit dluhy výživného.

„Oddlužovací novela“¹⁷⁴

Novela insolvenčního zákona (s předpokládaným dnem nabytí účinnosti 1. ledna 2018) cílí na osoby, pro které není za současných podmínek řešení jejich úpadku oddlužením fakticky dostupné, jak již bylo uvedeno. Jedná se tedy o dlužníky, kteří nejsou objektivně schopni splatit alespoň 30 % pohledávek nezajištěných věřitelů v průběhu 5 let. Podle stávající právní úpravy by byl na majetek těchto osob prohlášen konkurs, který ovšem neústí v osvobození od placení nesplacených pohledávek. Pro dlužníka by tudíž nebylo reálně možné vymanit se z extrémní situace, kdy je na velkou část života nucen žít se zcela minimálními prostředky, jež mu po provedení srážek zůstanou z jeho příjmu.

Tato situace dlužníka nemotivuje ke zvýšení příjmů a splácení dluhů. Naopak dochází k nežádoucímu efektu stagnace, případně k přesunu veškeré ekonomické aktivity do zóny tzv. šedé ekonomiky za účelem snižování prokazatelných příjmů pod tzv. nezabavitelné minimum (včetně negativních dopadů na placení výživného, placení sociálního a zdravotního pojištění atd.).

Návrh cílí zejména na dlužníky, kteří jsou dlouhodobě neschopni splácet své dluhy, přičemž se nacházejí v bezvýchodném stavu dluhové pastí. Vůči části těchto dlužníků jsou jejich dluhy uplatňovány vícečetnými exekucemi, a to bezvýsledně. Pro úspěšné absolvování oddlužení budou tito dlužníci povinni doložit pravidelný oficiální příjem, nabídnout věřitelům eventuálně zpeněžitelný majetek, plnit své povinnosti v oddlužení a v maximálním možném rozsahu splácet své dluhy. Návrh tak navazuje na již existující povinnosti dlužníka v oddlužení. Mezi tyto povinnosti patří především povinnost sledovat oddlužením poctivý záměr (tedy zejména nezatajovat majetek ani své příjmy), spolupracovat s insolvenčním soudem, s insolvenčním správcem a s věřitelským výborem, vykonávat přiměřenou výdělečnou činnost nebo usilovat o získání zaměstnání, nesmí se znovu nepřiměřeně zadlužovat a nesmí zvyhodňovat žádného věřitele.

Dlužník splňující výše uvedené podmínky bude oddlužen, pokud

- po dobu 3 let splatí alespoň 50 % pohledávek nezajištěných přihlášených věřitelů,
- po dobu 5 let splatí alespoň 30 % pohledávek nezajištěných přihlášených věřitelů, nebo

¹⁷⁴ Sněmovní tisk 1030.

- po dobu 7 let dokáže hradit alespoň náklady insolvenčního řízení v plné výši bez stanovené minimální hranice uspokojení nezajištěných věřitelů.

Pokud jde o posledně zmíněnou sedmiletou variantu oddlužení, pak tato nebude dostupná v případě, kdy výše dluhů přesáhne 2,2 mil. Kč¹⁷⁵ (ostatní způsoby oddlužení zůstávají nedotčeny). Oddlužení nebude rovněž přístupné dlužníkům, kteří v posledních 10 letech podstoupili beneficium osvobození od dluhů a těm, kterým byl v době posledních 3 let zamítnut návrh z důvodu, že jím byl sledován nepoctivý záměr. Tyto restriktivní podmínky lze nicméně suspendovat, existují-li pro to důvody zvláštního zřetele hodné.

Nepostačí-li výše pravidelné měsíční splátky k uspokojení všech privilegovaných pohledávek, stanoví návrh pořadí, ve kterém jsou vypláceny. Nejprve se uspokojí odměna a hotové výdaje insolvenčního správce, poté pohledávka zpracovatele návrhu na povolení oddlužení a dále pohledávky věřitelů na výživném ze zákona. To znamená, že výživné získává privilegovanější postavení, než jaké mělo doposud. Hierarchicky pak pokračuje záloha na úhradu odměny a hotových výdajů insolvenčního správce a náklady spojené s udržováním a správou majetkové podstaty. Ostatní pohledávky za majetkovou podstatou a pohledávky jím postavené na roveň se uspokojí poměrně.

Vložením výživného na danou pozici se tedy ze zákona rovněž nově rozšiřuje výčet pohledávek, od kterých nebude dlužník po skončení oddlužení osvobozen (společně s náhradou škody způsobené na zdraví).

Nově bude přípustné oddlužení kombinací plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty, aniž by byl vyžadován výslovný souhlas dlužníka. Půjde ovšem pouze o případy, kdy bude mít zpeněžování ekonomicky vzato smysl (přínos pro věřitele převáží nad náklady) a nebude se jednat o obydlí přiměřeného charakteru, jehož hodnotu stanoví prováděcí právní předpis. Účelem této výjimky je zajistit dlužníku během oddlužení určité materiální zázemí a tím ho snadněji vrátit zpět mezi ekonomicky aktivní populaci (dispozice vlastním obydlím snižuje fixní měsíční náklady na udržení minimální životní úrovně).

V rámci předcházení budoucího úpadku dlužníku se do zákona včleňuje nově specifická pravomoc insolvenčního soudu uložit dlužníku v oddlužení povinnost využít služby odborného sociálního poradenství poskytovatelem sociálních služeb, a to v rozsahu nejvýše 100 hodin (mj. vzdělávání ve finanční gramotnosti).

Dále návrh zákona umožňuje odstraňování některých tvrdostí – např. přerušování průběhu oddlužení z legitimních důvodů bez hrozby zrušení schváleného oddlužení. Návrh zákona také obsahuje úpravu, které lépe umožní řešit úpadek dlužníků – manželů. V případě společného oddlužení manželů dochází

¹⁷⁵ Tato suma je tisícinásobkem životního minima.

k ustanovení jednoho insolvenčního správce pro oba manžele; dochází též k úpravě vztahu mezi vypořádáním společného jmění manželů a insolvenčním řízením.

„Akreditační novela“¹⁷⁶

Výše uvedené novely insolvenčního zákona, předchází jiná novela insolvenčního zákona, která bývá naopak označována jako „akreditační“ (s předpokládaným dnem nabytí účinnosti 1. července 2017).

Akreditační novelou dochází z pohledu dlužníků zejména k řešení negativního jevu, který se v praxi vyskytl a který související s komerčními subjekty poskytujícími služby v oblasti oddlužení, jimiž rozumíme zejména sepsání a podání insolvenčního návrhu a návrhu na povolení oddlužení. Obecně lze tyto subjekty označit jako tzv. „oddlužovací agentury“. Jen malé procento z nich nicméně poskytuje kvalifikované služby. V praxi se často vyskytovaly případy nekvalitních podání, které obsahovaly nejen chyby v psaní, ale například také skutkové údaje naprosto odlišné od skutečnosti, které pocházely z jakéhosi „vzorového insolvenčního návrhu a návrhu na povolení oddlužení“ a které v důsledku nezřídka vedly k odmítnutí nebo zamítnutí návrhu. Není výjimkou, pokud si tyto subjekty za nekvalitně poskytnuté služby vyúčtují odměnu v řádu cca 5 000 Kč až 50 000 Kč. Dlužník, který je často ve velmi závažné finanční situaci, se proto v důsledku bezradnosti a nedostatečné informovanosti o jiných možnostech skutečné právní pomoci již před zahájením samotného insolvenčního řízení ještě více zadluží, neboť je nucen čerpat na tyto služby úvěr.

Výše uvedenou situaci řeší akreditační novela omezením okruhu subjektů legitimovaných k sepsání a podání insolvenčního návrhu na zástupce právnických povolání (tj. advokát, notář, insolvenční správce a soudní exekutor) a na speciální akreditované subjekty (tj. veřejně prospěšné subjekty poskytující své služby zadarmo na základě zvláštní akreditace ministerstva).

8.3. Trestní postih neplacení výživného

Téma trestního postihu neplacení výživného je nejen v rámci odborné veřejnosti velmi diskutovanou otázkou. Je však nutné důkladně zvážit, jaké jsou výhody a nevýhody trestního postihu se všemi důsledky, které přináší. Na základě toho je pak třeba vyvodit, zda je používání takového prostředku efektivním a vhodným nástrojem, či zda by se mělo přistoupit k alternativním cestám naplnění předmětných cílů.

8.3.1. Historický vývoj

V době první republiky bylo neplnění vyživovací povinnosti trestáno pouze tehdy, pokud povinný úmyslně nebo z hrubé nedbalosti neplnil vyživovací povinnost tak, že oprávněný byl vydán nouzi, respektive byl podporován odjinud [§ 8 zákona č. 4/1931 Sb. z. a n., na ochranu osob oprávněných

¹⁷⁶ Sněmovní tisk č. 785.

požadovati výživu, výchovu a zaopatření („alimentační zákon“)]. Neplnění vyživovací povinnosti se stíhalo veřejnou (trestněprávní) žalobou pouze na návrh oprávněného, takže bez návrhu na stíhání bylo trestní stíhání vyloučeno.

V období po únoru 1948 došlo i v této oblasti k značným změnám – je třeba upozornit na přijetí zákona č. 57/1948 Sb., o zálohování výživného. Zákon chránil děti (mladší 18 let), kterým nárok na výživné byl stanoven soudem nebo notářským spisem a hrozilo-li „obtížné vymáhání nároku na výživné“. Stát na žádost oprávněného následně postupoval paternalisticky a sám poskytoval zálohy na výživné, prostřednictvím komisí „okresní péče o mládež“. Od dlužníka pak vyžadoval vedle dlužné dávky výživného i zvláštní příspěvek ve výši 10% této dávky (zvláštní peněžité sankce).

Dne 1. ledna 1950 nabyt účinnosti zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních, který nahradil předchozí právní úpravu z roku 1931. V právní kvalifikaci došlo k výraznější kriminalizaci zanedbávání povinné výživy. Oproti předchozí právní úpravě se již nevyužívala možnost vymáhání výživného nařízením exekuce. Při porušení vyživovací povinnosti byl akcent položen na represivní formu řešení:

Kdo úmyslně (respektive i z nedbalosti) neplnil svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného nebo se takové povinnosti vyhýbal, byl potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do dvou let (u nedbalosti do jednoho roku).

Vyšší trestní sazba pak byla stanovena pro případy, kdy takto bylo „ohroženo zdraví oprávněné osoby nebo byla-li tu jiná zvlášť přitěžující okolnost“. Ustanovení o vydání nouzi v právní úpravě z roku 1931 naplňovalo základní skutkovou podstatu. Oproti tomu ustanovení o ohrožení zdraví v nové úpravě z roku 1950 představovalo kvalifikovanou skutkovou podstatou se zpřísněnou sankcí.

Trestní zákon č. 86/1950 Sb. přejal sankční ustanovení o vyživovací povinnosti zákona č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních, do skutkové podstaty trestného činu zanedbání povinné výživy podle ustanovení § 210:

„1. Kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

2. Kdo se vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

3. Odnětím svobody na tři měsíce až tři léta bude pachatel potrestán, je-li oprávněná osoba činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 vydána nouzi nebo jinému nebezpečí.“

Trestný čin zanedbání povinné výživy ve shodné podobě převzal i trestní zákon do ustanovení § 213.

Ke zpřísnění právní úpravy pak došlo přijetím nového trestního zákoníku, kdy došlo ke zpřísnění hypotézy (zkrácení trestněprávně relevantní doby neplacení výživného), zvýšení trestních sazeb a zavedení recidivy jako nové okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby. Toto zpřísnění však nemělo odstrašující účinek a nesplnilo svůj preventivní význam, k poklesu počtu odsouzených osob nedošlo, naopak došlo ke zvýšení délky ukládaných trestů, což mělo samozřejmě významně negativní vliv i na složení a počet vězeňské populace. Zákonem č. 390/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony byla proto právní úprava této skutkové podstaty „navrácena“ do stavu za účinnosti trestního zákona (ke stavu účinnému do 31. 12. 2009, s výjimkou změn hypotézy).

Na podporu ukládání alternativních trestů pro trestný čin zanedbání povinné výživy byly v posledních pěti letech učiněny tyto kroky:

- Bylo zdůrazněno, že ukládání nepodmíněného trestu musí být posledním prostředkem – zákonem č. 390/2012 Sb. došlo k doplnění ustanovení § 55 odst. 2 TZ větou „*Za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 odst. 1 nebo 2 lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit jiným trestem*“. Jak plyne z níže uvedených statistických údajů, trest odnětí svobody s podmíněným odkladem je ukládán v naprosté většině případů, vzhledem k velikosti vězeňské populace však lze konstatovat, že pachatelé svým následným chováním zavádají příčinu pro přeměnu alternativních trestů v trest nepodmíněný.
- Zároveň, k zajištění respektování výše uvedeného omezení pro ukládání nepodmíněných trestů, bylo soudu uloženo, aby, pokud ukládá nepodmíněný trest za trestný čin uvedený v ustanovení § 55 odst. 2 TZ, vyložil, jakými úvahami byl veden při tomto rozhodnutí a proč nebylo možno uložit trest přímo nespojený s odnětím svobody (§ 125 TŘ).
- Zmíněnou novelou trestního zákoníku přibyla též možnost uložit pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy jako přiměřené omezení a přiměřenou povinnost uvedenou ve smyslu ustanovení § 48 odst. 4 TZ i přiměřené omezení, aby se zdržel řízení motorových vozidel (nový § 196a TZ). Toto přiměřené omezení soud uloží zejména tehdy, je-li důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude mařena nebo ztěžována, a to pouze na dobu do uhrazení dlužného výživného (podle ustanovení § 359 TŘ na žádost odsouzeného soud rozhodne ve veřejném zasedání o upuštění od přiměřeného omezení spočívajícího ve zdržení se řízení motorových vozidel, které bylo uloženo pro trestný čin zanedbání povinné výživy, pokud odsouzený uhradil dlužné výživné).
- Dalším opatřením, které mělo vést ke snížení počtu odsouzení za trestný čin zanedbání povinné výživy, bylo rozšíření možností odklonů. Šlo především o novelu trestního řádu provedenou zákonem č. 459/2011 Sb., která odstranila určité disproporce mezi podmíněným zastavením

trestního stíhání a podmíněným odložením podání návrhu na potrestání, kdy i v druhém uvedeném případě (kdy právě ve zkráceném přípravném řízení je řešena většina řízení o trestném činu podle ustanovení § 196 TZ) bylo umožněno, aby tento postup byl využíván i v případě, kdy nedojde k vlastnímu uhrazení škody, ale pouze k dohodě o jejím uhrazení (dlužné výživné sice není podle teorie škodou způsobenou trestným činem a tak může státní zástupce a po podání obžaloby soud rozhodnout o podmíněném zastavení trestního stíhání i v případě, kdy dluh na výživném nebyl uhrazen či nebyla uzavřena dohoda o jeho uhrazení, v praxi však bude podmíněné zastavení trestního stíhání v případě trestného činu zanedbání povinné výživy přicházet v úvahu zejména tehdy, když obviněný uzavře s poškozeným dohodu o úhradě dlužného výživného; změnu v chápání dlužného výživného jako škody způsobené trestným činem přináší zákon č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů, který s účinností od 1. 1. 2018 stanoví fikci, že jde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy, rozumí se pro účely trestního řádu majetkovou škodou, jež byla poškozenému způsobena trestným činem, i dlužné výživné). K dalšímu rozšíření odklonů pak došlo novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 193/2012 Sb., která umožnila aplikaci odklonů podmínit slibem podezřelého, že se po zkušební dobu zdrží výkonu určité činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení, nebo jejíž výkon upravuje jiný právní předpis, v jejíž souvislosti se dopustil trestného činu, typicky např. řízení motorových vozidel.

- Dne 1. 1. 2018 nabude účinnosti zákon o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů (zákon č. 59/2017 Sb.). Nová právní úprava zlepšuje postavení poškozených při uspokojování jejich majetkových nároků, neboť pro tento účel umožňuje využít majetek, který byl odčerpán na základě majetkových sankcí uložených v trestním řízení (viz níže). To se týká i dlužného výživného - majetkový nárok oprávněné osoby ministerstvo uspokojí v rozsahu, v jakém byl pravomocně přiznán rozhodnutím soudu v trestním řízení nebo v řízení ve věcech občanskoprávních; v případě dlužného výživného v rozsahu uvedeném v odsuzujícím rozsudku za trestný čin zanedbání povinné výživy. Tato změna by mohla přispět k ukládání alternativních trestních sankcí ve větším rozsahu, neboť jejich uložení již nebude na úkor poškozených (§ 343 odst. 3 TŘ).

8.3.2. Zahraniční srovnání

Z hlediska zahraniční právní úpravy lze uvést, že případný trestní postih pro neplacení výživného je čistě záležitostí vnitrostátní právní úpravy, v rámci Evropské unie neexistuje žádná harmonizace ve věci trestního postihu neplacení výživného ani trestních sankcí s tím spojených. To, zda je neplacení výživného kriminalizováno, jakým způsobem je formulována skutková podstata trestného činu a jaká je stanovena trestní sankce, je tak odlišné stát od státu. Legislativní úprava výživného a vyživovací povinnosti se tak v jednotlivých státech Evropské Unie samozřejmě liší.

Lze nicméně konstatovat, že v převážné většině států EU je v nějaké podobě trestní postih neplacení výživného zakotven. Neplacení výživného je ze států Evropské unie kriminalizováno kromě České republiky v Belgii, Bulharsku, Chorvatsku, Dánsku, Estonsku, Francii, Itálii, Litvě, Lotyšsku, Lucembursku, Německu, Polsku, Portugalsku, Rakousku, Rumunsku, Slovensku, Slovinsku a Španělsku, informace ze zbývajících států (Finsko, Irsko, Kypr, Maďarsko, Malta, Nizozemí, Řecko, Švédsko, Spojené království) se nepodařilo v daném čase z veřejných zdrojů dohledat.

Vymezení jednotlivých skutkových podstat se z povahy věci liší, odlišné jsou i stanovené výše trestních sazeb. Z vlastního textu zákonů však není zřejmé, jakým způsobem jsou dané skutkové podstaty aplikovány (uvádí se např., že v Dánsku se trestní postih za neplacení výživného v soudní praxi neuplatňuje, stejně tak například ve Francii je trestní postih pouze výjimečný¹⁷⁷).

Například na Slovensku hrozí v základní skutkové podstatě za neplacení výživného (zanedbání povinné výživy) trest odnětí svobody až 2 roky, v Německu až 3 roky nebo pokuta, ve Francii až 2 roky nebo pokuta, ve Španělsku 3 měsíce až jeden rok nebo pokuta, v Portugalsku 1 měsíc až 2 roky. Mimo EU je např. v Rusku stanoven trest odnětí svobody na 1 měsíc až 1 rok.¹⁷⁸ Skutková podstata je v řadě případů vázána na dobu neplnění vyživovací povinnosti, v otázkách sankcí dochází k odlišení, zda je vyživovací povinnost stanovena vůči dítěti či jiné osobě, či zda jde o opakované spáchání tohoto trestného činu, v některých zemích se vyžaduje, aby bylo výživné přiznáno rozhodnutím soudu (např. Francie), některé zahraniční právní úpravy trestného činu zanedbání povinné výživy naopak nevyžadují, aby bylo výživné přiznáno rozhodnutím soudu (např. slovenská a německá právní úprava). V některých právních úpravách je trestnost činu odvíjena od výše dluhu na výživném. Například ve Spojených státech je možné jako federální zločin („federal offense“) postihnout neplnění zákonné vyživovací povinnosti k dítěti tehdy, pokud je výživné neplněno po dobu delší než jeden rok nebo pokud dluh na výživném dosáhne částky 5.000,- USD, přičemž tyto podmínky jsou dány alternativně (federální zákon USA „The Child Support Recovery Act of 1992“, Pub. L. No. 102-521¹⁷⁹). Lze shrnout, že podmínky vzniku trestní odpovědnosti, zejména doba neplnění vyživovací povinnosti, i trestní sankce, jsou napříč státy velmi odlišné, a to i v rámci Evropské unie.

Příkladem lze uvést následující shrnující srovnání:

¹⁷⁷ Převzato z: Beaumont, Karolina et al. Child maintenance systems in EU Member States from a gender perspective: In-depth analysis for the FEMM Committee. European Parliament: Directorate-General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Brusel, 2014. PE 474.407. S. 26-28. Dostupné zde: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/JOIN/2014/474407/IPOL-FEMM_NT\(2014\)474407_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/JOIN/2014/474407/IPOL-FEMM_NT(2014)474407_EN.pdf).

¹⁷⁸ Trestní předpisy jednotlivých států jsou dostupné například zde: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> nebo <http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/legis.php>.

¹⁷⁹ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/228>.

Stát	Ustanovení	Doba neplnění vyživovací povinnosti	Trest odnětí svobody v základní skutkové podstatě
Česká republika	§ 196	déle než 4 měsíce	až 1 rok
Slovensko	§ 207	nejméně 3 měsíce v období 2 roků	až 2 roky
Francie	§ 227-3	déle než 2 měsíce	až 2 roky
Německo	§ 170	není stanovena	až 3 roky
Rusko	§ 157	není stanovena	1 měsíc až 1 rok

8.3.3. Statistické údaje

Jak plyne ze Zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2015¹⁸⁰, trestný čin zanedbání povinné výživy je jedním z nejčastěji se vyskytujících trestných činů. V roce 2015 se jen tento trestný čin podílí z 11,4 % na veškeré trestné činnosti (v poměru k počtu všech osob stíhaných i vyřízených ve zkráceném přípravném řízení) a z 11,9 % na počtu osob postavených v roce 2015 před soud (ať už na základě obžaloby nebo návrhu na potrestání), což ovlivňuje i počet odsouzených umístěných ve výkonu trestu odnětí svobody (přes poměrně nízký podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody lze v této kategorii pachatelů nadále předpokládat vyšší podíl odsouzených, u nichž byl původní trest přeměněn v nepodmíněný trest odnětí svobody).

Vedeno trestní řízení pro trestný čin zanedbání povinné výživy

Rok	Stíháno	Obžalováno	Zkrácené přípravné řízení	Podán návrh na potrestání	Celkem stíháno/konáno zkrácené přípravné řízení	Celkem obžalováno/podán návrh na potrestání
2016	5 394	5 012	3 827	3 824	9 218	8 836
2015	5894	5528	4533	4528	10 427	10 056
2014	4 862	4 574	7 367	7 350	12 229	11 924
2013	5 089	4 760	7 886	7 880	12 975	12 640
2012	6 634	6 156	6 165	6 138	12 799	12 294
2011	9 017	8 395	4 553	4 537	13 570	12 932

Uložené trestní sankce za trestný čin dle ustanovení § 196 TZ. (+ § 213 trestního zákona)

¹⁸⁰ Dostupné zde: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2015/Zprava_o_cinnosti_SZ_za_rok_2015_-_textova_cast.pdf.

Rok	Počet pravomocně odsouzených osob	Z toho prvopachatelé	NEPO	PO	TDV	OPP	Omezení zdržet se řízení motorových vozidel
2016	7339	1247	886	5078	13	1281	42
2015	8157	1466	766	5919	21	1371	41
2014	9803	1733	605	7791	20	1301	81
2013	11154	1987	459	9727	19	857	38

Vývoj ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody dokládá následující tabulka:¹⁸¹

Rok	Zanedbání povinné výživy			
	NEPO do 1 roku		NEPO od 1 do 5 let	
	abs.	%	abs.	%
2009	947	13,4	104	1,5
2010	900	10,4	293	3,4
2011	670	6,9	671	6,9
2012	541	8,7	615	6,4
2013	355	3,2	103	0,9
2014	543	5,5	62	0,6
2015	678	7,1	87	0,9
2016	785	8,3	101	1,0

Dalším faktorem, který je třeba brát v úvahu při úvahách o možných změnách v oblasti sankcí, je skutečnost, že trestný čin zanedbání povinné výživy je trestným činem, u kterého lze předpokládat častou recidivu. Je zjevné, že nejvyšší podíl budoucích recidivistů můžeme očekávat mezi pachateli majetkové kriminality (krádeží), nejméně naopak u trestných činů proti životu a zdraví (ubližení na zdraví).

Podle informací Vězeňské služby ze dne 4. února 2016 bylo k uvedenému datu pro trestný čin zanedbání povinné výživy vězněno:

Trestný čin	Počet vězněných osob
§ 196 TZ a § 213 trestního zákona (samostatný)	711
§ 196 TZ a § 213 trestního zákona (v souběhu s jinými §)	608
celkem za § 196 TZ a § 213 trestního zákona	1 319

¹⁸¹ Čerpáno z Scheinost, Miroslav, Válková, Helena a kol.: Sankční politika a její uplatňování. Praha. Dostupné zde: <http://www.ok.cz/iksp/docs/429.pdf>.

Porovnáním těchto hodnot s údaji o uložených trestech lze konstatovat, že u těchto pachatelů dochází k četné přeměně původně podmíněných trestů a alternativních trestů na tresty nepodmíněné.

8.3.4. Možná opatření ve vztahu k trestání zanedbání povinné výživy

Úvahy o zlepšení vymáhání dlužného výživného na poli trestního práva jsou vedeny snahou změnit skutkovou podstatu trestného činu zanedbání povinné výživy, aby byly trestány jenom nejzávažnější případy neplacení výživného. Cílem je, aby si povinný rodič mohl v co nejširší míře zachovat možnost výdělečné činnosti. Dále úvahy vedou k přijetí vhodných opatření, která zlepší postavení vyživované osoby v adhezním řízení, v rámci něž dnes dlužné výživné získat nelze. S tím pak souvisí i získání dlužného výživného z majetku povinného, který byl odčerpán ukládáním majetkových trestních sankcí.

8.3.4.1. Dekriminalizace

Statistické údaje uvedené výše (kapitola 8.3.3) dokumentují, jak se u části odsouzených trestní represe mívá účinkem. Jde o osoby, které očividně rezignují na možnost využití nabídky účinné lítosti (tzn. zaplacení výživného) a v důsledku toho opakovaně zatěžují celý systém. Je proto třeba se zamyslet se v obecnější rovině nad tím, zda porušení příslušných občanskoprávních vztahů dosahuje takové míry společenské nebezpečnosti, že je na místě ochrana trestním právem. Řešení těchto případů v oblasti soukromoprávní by každopádně znamenalo výraznou úlevu trestním soudům, které jsou v současné době touto agendou doslova zahlceny.

8.3.4.1.1. Stávající úprava

Trestný čin zanedbání povinné výživy patří vedle krádeže a porušování domovní svobody k nejčastěji páchaným trestným činům na území České republiky. Ustanovení § 196 TZ jsou chráněny vyživovací vztahy, které pramení z občanského zákoníku. Přestože je zákonem vymezeno mnoho druhů vyživovacích vztahů (např. vyživovací povinnost rodičů a dětí, vyživovací povinnost mezi osvojencem a osvojitelem, mezi příbuznými v pokolení přímém, mezi manžely aj.), v praxi se zmíněné ustanovení aplikuje především na vyživovací vztahy rodičů k nezletilým dětem. Tento vztah není ničím jiným než závazkem, tedy soukromoprávním vztahem, vznikajícím na základě určité události.

V současné době je trestáno:

- neplnění povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného, čímž se rozumí zaviněné neplacení výživného nebo neposkytování odpovídajícího plnění v naturální formě (oprávněné osobě se nedostane všeho, co je obsahem vyživovací povinnosti),

- vyhýbání se plnění zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného; vyhýbáním se rozumí jednání pachatele, který nejen svoji povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného neplní, ale podniká též kroky k tomu, aby se této své povinnosti zbavil nebo aby zmařil či podstatně ztížil anebo oddálil možnost vymáhání nároku na výživné (např. mění často zaměstnání, aniž k tomu má vážný důvod, záměrně vstoupí do pracovního poměru, kde dosahuje podstatně nižšího výdělku než v předchozím zaměstnání, pracuje jen v tzv. sezonních či brigádních zaměstnáních nebo zašantročuje svůj majetek),
- vydání oprávněné osoby v nebezpečí nouze, tedy v důsledku neplnění vyživovací povinnosti pachatelem dojde k situaci, že oprávněná osoba by si sama nemohla bez pomoci jiných osob, popř. bez poskytnutí příspěvku od státu, opatřit ani základní prostředky k životu.¹⁸² Míra vydání nebezpečí nouze se posuzuje jak objektivně ve vztahu k současné přiměřené životní úrovni občanů v našem státě (srov. R 23/1987), tak i subjektivně s přihlédnutím k odůvodněným potřebám oprávněného. Tato okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby je naplněna i tehdy, když hrozící nouze byla odvrácena matkou dítěte na úkor uspokojování jejích vlastních potřeb a při mimořádném pracovním vypětí, popř. poskytnutím státního příspěvku na výživu dítěte (srov. R 42/1982).

8.3.4.1.2. Problematické aspekty současného nastavení

Lze vyslovit domněnku, že oprávněný subjekt nepodává trestní oznámení, aby byl někdo spravedlivě potrestán, ale aby mu bylo zapláceno výživné. U trestného činu zanedbání povinné výživy je poměrně vysoký počet recidivujících pachatelů (recidiva je okolo 50 %).¹⁸³ Lze říci, že jde o odsouzené, kteří již zřejmě definitivně rezignovali na svou povinnost platit výživné. Je potřeba zdůraznit, že pobytem ve vězení se u drtivé většiny odsouzených ztrácí možnost výdělku a pouze narůstá jejich dluh na výživném. U chronických neplatičů ani opakované trestní postihy nemají efekt.

Ukládané podmíněné tresty či tresty alternativní se často mívají účinkem. Pokud jsou tyto tresty uloženy recidivistům, dochází k jejich následné přeměně v nepodmíněný trest odnětí svobody s veškerými negativy s tím spojenými – vytržení ze sociálního prostředí, ztráta zaměstnání, ztížená možnost zahlazení odsouzení a s tím spojené zhoršení možnosti sehnat si novou práci, nárůst dluhů v průběhu výkonu trestu odnětí svobody apod. Tento stav v konečném důsledku negativně postihuje i poškozeného a opakovaně zatěžují policii, justiční aparát a v konečném stadiu i vězeňský systém.

Další záznam osoby povinné k plnění zákonné vyživovací povinnosti v evidenci Rejstříku trestů významným způsobem přispívá k setrvání daného stavu, tedy k dalšímu neuspokojování základních potřeb vyživovaného, neboť tento záznam, respektive záznamy, snižují možnosti reálné

¹⁸² Blíže k tomuto rozhodnutí B 3/1985-21.

¹⁸³ Alena Marešová, Pojem kriminální recidiva nemá zpravidla vždy stejný obsah IN Trestní právo (Wolters Kluwer), 2015.

zaměstnatelnosti, a tedy i možnosti pravidelného získávání finančních prostředků k řádnému plnění této povinnosti ze strany povinné osoby (odsouzeného). Odsouzení pro tento trestný čin tak může být z pohledu oprávněné osoby chápáno jako kontraproduktivní.

V daných souvislostech je třeba též odkázat na princip ultima ratio a zásadu subsidiarity trestní represe zakotvenou v ustanovení § 12 odst. 2 TZ. Tento princip a zásada vyjadřují, že stát by měl uplatňovat prostředky trestního práva zdrženlivě, především tam, kde nepostačuje postih jinými právními prostředky, jiné právní prostředky selhávají nebo jsou neefektivní. Trestní právo nemá suplovat ostatní právní odvětví. Základní funkcí trestního práva je ochrana společnosti před kriminalitou, tj. ochrana před trestnými činy, za které lze považovat pouze činy vyšší škodlivosti pro společnost.

Ustanovení § 12 odst. 2 TZ říká, že trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Zákonodárce tak výslovně vyjádřil zásadu, která již byla uplatňována i za předchozí právní úpravy. Podle Nejvyššího soudu:

„...je uznávaným principem právního státu chápání trestní represe jako prostředku ultima ratio. Z tohoto principu vyplývá, že ochrana majetkových vztahů má být v první řadě uplatňována prostředky občanského a obchodního práva a teprve tam, kde je taková ochrana neúčinná a kde porušení občanskoprávních vztahů svou intenzitou dosahuje zákonem předpokládaného stupně společenské nebezpečnosti, je namístě uvažovat o trestní odpovědnosti. Princip subsidiarity trestní represe vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, tj. především v těch případech, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní.“¹⁸⁴

Právě v souvislosti s tímto pravidlem pak dochází ze strany odborné veřejnosti k polemice nad zohledňováním této zásady v rozhodování významných soudů.¹⁸⁵

Otázka dekriminalizace je tak velice podstatná. Je však třeba dodat, že v rámci debat o úplné dekriminalizaci je též akcentováno, že ruku v ruce s tímto případným opatřením by měla být nalezena cesta, jak zlepšit vymahatelnost oprávněných nároků vyživovaných osob v oblasti civilního práva.

8.3.4.1.3. Možná úprava dekriminalizace

Možnou inspirací pro dílčí dekriminalizaci neplacení výživného by mohla být původní prvorepubliková úprava, respektive současná rakouská úprava. Ustanovení § 198 rakouského trestního zákona stanoví:

¹⁸⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu 8 Tdo 1212/2012 ze dne 28. 11. 2012, ve sbírce pod číslem 25/2014.

¹⁸⁵ Viz *Vlk, V.* Užití trestního práva aneb výživné po česku IN Bulletin advokacie, 30. 4. 2014. Dostupné zde: <http://www.bulletin-advokacie.cz/uziti-trestniho-prava-aneb-vyzivne-po-cesku>, reagující na rozhodnutí Nejvyššího soudu publikované ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek 8/2013 pod č. 58, sp. zn. 5 Tdo 123/2013, ve věci zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ.

(1) Každý, kdo hrubě porušil svou vyživovací povinnost, vyplývající z rodinného práva a tím způsobil, že je udržování nebo vzdělání oprávněného v nebezpečí, nebo by bylo ohroženo i bez podpory z jiných zdrojů, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců. Pachatel svou vyživovací povinnost porušil zejména tím, že se vyhýbal výkonu zaměstnání, které by mu umožnilo splnění tohoto požadavku.

(2) V případě opakujícího se porušení vyživovací povinnosti, nebo je-li zanedbáním výživy způsobena oprávněnému podstatná újma na zdraví nebo tělesném či duševním zdraví, bude pachatel potrestán odnětím svobody až na dva roky, v případě smrti oprávněného v důsledku téhož pak až na tři roky.

(3) Pachatel nesmí být potrestán v souladu s odstavcem 1, když zaplatil dlužné výživné v plné výši do konce soudního řízení.

Je však třeba říci, že v Rakousku je zároveň užíván institut zálohování výživného státem podle spolkového zákona č. 451/1985, o zálohovém výživném (Unterhaltsvorschussgesetz); zálohy na výživné na děti jsou poskytovány z vyrovnávacího fondu (tzv. *Family Burden*).

Částečná dekriminalizace v podmínkách České republiky by mohla spočívat v tom, že zanedbání povinné výživy by se stíhalo pouze v případě, že by oprávněná osoba byla vydána v nebezpečí nouze ať už neplněním vyživovací povinnosti (i nedbalostním) nebo vyhýbáním se plnění vyživovací povinnosti (významově by zůstala kvalifikovaná skutková podstata z třetího odstavce současného ustanovení § 196 TZ).

Nelze ovšem predikovat, jaký vliv by změna ustanovení § 196 TZ měla na výskyt neplacení výživného; hrozba trestního postihu může u řady osob sehrát preventivní funkci. Přestože primárním smyslem trestní represe není vymožení soukromoprávních povinností pachatelů, v případě trestného činu zanedbání povinné výživy zákon významným způsobem pachatele motivuje k tomu, aby svou povinnost dodatečně splnili (viz ustanovení o účinné lítosti).

8.3.4.2. Změna vymezení účinné lítosti

Hlavním účelem a smyslem postihu pachatele pro trestný čin zanedbání povinné výživy podle ustanovení § 196 TZ je přimět povinnou osobu, aby plnila svou zákonnou povinnost vyživovat a zaopatřovat jiného. K tomu směřuje i zvláštní ustanovení § 197 TZ o účinné lítosti, jakož i rozhodování o trestu, kde je třeba především vyjádřit okolnosti, za kterých došlo k neplnění této povinnosti, zda a do jaké míry, byť dodatečně, povinný svou povinnost splnil a jaký je jeho postoj k plnění této povinnosti v budoucnu.¹⁸⁶ Ustanovení § 197 TZ stanoví zvláštní případ účinné lítosti mající za následek zánik trestní odpovědnosti:

¹⁸⁶ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H. Beck, 2012; str. 1920.

„Trestní odpovědnost za trestný čin zanedbání povinné výživy (§ 196) zaniká, jestliže trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek.“

Zákonodárce tedy upřednostňuje zájem vyživované osoby na splnění vyživovací povinnosti před zájmem společnosti na potrestání pachatele trestného činu. Pomineme-li otázku, zda jsou prostředky trestního práva v tomto případě adekvátní, pak je otázkou, zda by nebylo možné uvažovat o rozšíření aplikaci účinné lítosti i na odvolací řízení (jako je tomu např. na Slovensku). Pokud totiž pachatel uhradí dlužné výživné až poté, co se soud prvního stupně odebere k závěrečné poradě, lze tuto skutečnost zohlednit případně pouze jako polehčující okolnost.

Lze tak teoreticky uvažovat o novelizaci ustanovení o účinné lítosti (§ 197 TZ). Pachatel by mohl splnit svoji povinnost dodatečně do doby, než soud začne vyhlášovat rozsudek ve věci samé. Soudem by mohl být jak soud prvního, tak druhého stupně, tím by se účinná lítost rozšířila i na druhostupňové řízení.

I v tomto případě je třeba mít ale na paměti možné negativní důsledky – účelové prodlužování trestního řízení, podávání opravných prostředků pouze s cílem oddálit okamžik úhrady dlužného výživného apod.

8.3.4.3. Změna postavení vyživované osoby a adhezní řízení

Vyživovaná osoba má v trestním řízení postavení poškozeného (§ 43 odst. 1 TR). To však nikoli proto, že by jí byla způsobena škoda trestným činem, ale z důvodu vzniku imateriální újmy.¹⁸⁷ Poškozený pak má především právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit (o konání hlavního líčení a veřejného zasedání o odvolání musí být poškozený vyrozuměn). Mezi další významná oprávnění poškozeného patří právo podat stížnost proti usnesení o odložení věci (§ 159a odst. 7 TR), proti usnesení státního zástupce o postoupení věci jinému orgánu (§ 171 odst. 2 TR) a proti usnesení státního zástupce o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3 TR).

Pro úplnost lze doplnit, že postavení poškozeného v trestním řízení vedeném o trestném činu podle ustanovení § 196 TZ má vždy osoba, která má zákonný nárok na výživné. Touto osobou je přitom velmi často nezletilé dítě. Nezletilý poškozený může uplatňovat svá procesní práva v trestním řízení prostřednictvím svého zákonného zástupce (§ 45 odst. 1 TR). Vzniká však otázka, zda může být nezletilé dítě v trestním řízení zastupováno druhým rodičem; k tomu pak výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství uvádí následující:

¹⁸⁷ K tomu výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství, p.č. 4/2001. Dostupné zde: http://nsz.cz/images/stories/PDF/Stanoviska_Proces/2001/4_2001.pdf.

„...při trestním stíhání jednoho z rodičů pro trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 trestního zákona není zpravidla vyloučeno, aby druhý z rodičů nezletilého dítěte vykonával práva poškozeného podle § 43 odst. 1 trestního řádu jako zákonný zástupce tohoto dítěte. Pouze v případě zjištění konkrétních skutečností, které nasvědčují tomu, že došlo ke střetu zájmů mezi rodiči a poškozeným dítětem nebo tento střet hrozí, je nezbytné zabezpečit, aby nezletilému dítěti byl ustanoven kolizní opatrovník ve smyslu § 37 odst. 2 zákona o rodině.“¹⁸⁸

Tyto závěry přijaté za účinnosti předchozího trestního zákona jsou názoru aplikovatelné i po přijetí nového občanského zákoníku a trestního zákoníku.

Podle současné teorie však poškozený nemůže v rámci tzv. adhezního řízení požadovat¹⁸⁹, aby mu soud přiznal vůči obviněnému nárok na zaplacení dlužného výživného, neboť tento dluh není škodou ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 TŘ. Dluh pachatele trestného činu podle ustanovení § 196 TZ spočívající v nezaplaceném výživném totiž není dluhem ze škody způsobené trestným činem, nýbrž dluhem z nesplnění zákonné povinnosti, jejíž porušení je samo trestným činem, nikoli jako u škody následkem trestného jednání.¹⁹⁰ Současná trestní teorie neumožňuje ani žádat o vydání dlužného výživného jako bezdůvodného obohacení. To platí nejen pro případy, kdy je výživné přiznáno soudním rozhodnutím, respektive soudem schválenou dohodou, ale i v situaci, kdy neexistuje příslušné pravomocné a tudíž vykonatelné rozhodnutí občanskoprávního, respektive opatrovnického, soudu; otázka vyživovací povinnosti a výše (dlužného) výživného je pak řešena jako předběžná otázka v řízení o trestném činu zanedbání povinné výživy.

Povinnost uhradit dlužné výživné je v současné době soudy v některých případech ukládána jen jako přiměřená povinnost [podle § 48 odst. 4 písm. j) TZ] v rámci např. podmíněného odsouzení. Rozhodnutí ukládající pachateli přiměřenou povinnost uhradit dlužné výživné však nemůže sloužit jako exekuční titul ve smyslu ustanovení § 251 odst. 1 OSŘ. Neplnění této povinnosti lze toliko posoudit jako porušení podmínek podmíněného odsouzení, pročež lze u pachatele následně přistoupit k přeměně podmíněného odsouzení na odsouzení nepodmíněné. Taková situace je z pohledu vymáhání nároků plynoucích z vyživovací povinnosti neuspokojivá.

Z tohoto důvodu zákon č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů, který nabude účinnosti dne 1. 1. 2018, stanoví fikci, že jde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy, rozumí se pro účely trestního řádu majetkovou škodou, jež byla poškozenému způsobena trestným činem, i dlužné výživné. To mj.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ K tomu viz např. zhodnocení praxe soudů Nejvyšším soudem ČR Pls 3/67 a Prz 3/68, rozhodnutí Městského soudu v Praze 67 To 108/2012 a 6 To 297/2012 nebo rozhodnutí KS v Českých Budějovicích 3 To 108/96.

¹⁹⁰ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 13. 5. 2014. sp. zn. 4 Tdo 549/2014.

umožní oprávněným osobám využít možnosti pro uspokojení jejich nároku, které tento zákon přináší. Tento nárok bude možné zajistit

na majetku obviněného již v průběhu trestního řízení, může to vést k většímu zapojení poškozeného do procesu sjednávání dohod o vině a trestu, odklonů¹⁹¹ apod.

8.3.4.4. Zákon č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí

K většímu využití ukládání majetkových trestních sankcí i při odsouzení pachatele za trestný čin podle ustanovení § 196 TZ by mohlo přispět i přijetí zákona o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů (zákon č. 59/2017 Sb.).

Hlavním cílem předmětného návrhu je odstranit stávající nežádoucí stav, kdy poškozený nedosáhne z důvodu nedostatku majetku pachatele plného uspokojení svých nároků, přestože v daném trestním řízení byl zajištěn a prostřednictvím uložených sankcí (a ochranných opatření) odčerpán majetek, který by k uspokojení využít být mohl. Jde v tomto kontextu jednak o (1) nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy, jež byla poškozenému způsobena trestným činem, jednak o (2) nárok na vydání bezdůvodného obohacení, které pachatel na úkor poškozeného trestným činem získal.

Dle návrhu by tedy bylo možné uspokojit (soukromoprávní) nároky poškozeného z majetku, který byl odčerpán na základě majetkových sankcí uložených v trestním řízení. Nově tak peněžní prostředky získané z uložených majetkových sankcí v trestním řízení nebudou příjmem státního rozpočtu, ale budou soustředěny na zvláštním účtu Ministerstva spravedlnosti a využity k výše uvedeným účelům. Zasláním peněžních prostředků na účet oprávněné osoby nebo vyplacením peněžních prostředků oprávněné osobě formou poštovní poukázky přechází majetkový nárok oprávněné osoby vůči pachateli na stát, a to ve výši poskytnutého peněžitého plnění.

I tato případná změna je však řešením pouze částečným, neboť se dotkne jen těch případů, kde lze předpokládat úspěšný výkon peněžitého trestu (peněžitý trest se neuloží, pokud je zřejmé, že je nedobytný – viz § 68 odst. 6 TZ).

8.3.4.5. Rozšíření přiměřených omezení a povinností

Přiměřená omezení a povinnosti, které mohou být ukládány jako součást např. podmíněného trestu odnětí svobody, již v současné době obsahují řadu opatření, která mohou být adekvátní v konkrétních případech. Vždy je však třeba ukládat je v návaznosti na konkrétní okolnosti případu (nemá patrně

¹⁹¹ Viz rozhodnutí č. 37/1997 Sb. rozh. tr. [rozhodnutí KS v Českých Budějovicích, Sb. NS 9/1997 str. 276], ve kterém se uvádí, že „dlužné výživné není škodou způsobenou trestným činem. Při podmíněném zastavení trestního stíhání pro trestný čin zanedbání povinné výživy proto nelze aplikovat ustanovení § 307 odst. 3 trestního řádu. Povinnost uhradit dlužné výživné je možno uložit v rámci přiměřených omezení ve zkušební době podle ustanovení § 307 odst. 4 trestního řádu.“

smysl ukládat pachateli zákaz návštěv herny, když je nenavštěvuje a hry nehraje). Kromě standardně ukládaného opatření uhradit dlužné výživné jde zejména o možnost uložení povinnosti:

- podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,
- zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,
- zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek,
- zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek.

Explicitně pak ustanovení § 196a TZ hovoří (nad rámec demonstrativního výčtu § 48 TZ) o možnosti uložit jako přiměřené omezení to, aby se pachatel zdržel řízení motorových vozidel.

Předmětná přiměřená omezení a přiměřené povinnosti mají směřovat k tomu, aby pachatel vedl řádný život, tj. primárně jsou zaměřeny především na odstranění základních kriminogenních faktorů, jejichž negativní působení vede podle obecných zkušeností k páčání trestné činnosti (nedostatek pracovní kvalifikace pachatele, jeho sociální nepřizpůsobivost, zneužívání alkoholu a jiných návykových látek, psychologické aspekty, nevhodné sociální prostředí, chorobné hráčství apod.) a v konkrétním projednávaném případě se podílelo na spáchání trestného činu. Přiměřená omezení a přiměřené povinnosti mají výrazný preventivní charakter a měly by tak vycházet z konkrétního případu a mířit na okolnosti, které se spolupodílely na spáchání trestné činnosti, jinými slovy mají funkci reparační a resocializační. Přiměřená omezení a povinnosti jsou z hlediska jejich obsahu limitovány nejen účelem podmíněného odsouzení, ale i obecným účelem trestu i účelem trestního zákona. Omezení a povinnosti musí být také adekvátní trestnému činu, jímž byl obviněný uznán vinným.

V souvislosti s ustanovením § 196a TZ zaznívaní názory, že kromě zákazu řízení motorových vozidel by mohlo dojít k explicitnímu doplnění i dalších zákazů; např. zdržení se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek, požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek, zdržení se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí atp.

Je třeba mít za to, že omezení, které by nesouviselo se zkoumanou trestnou činností (neplacením výživného), by, na rozdíl od zákazu řízení motorových vozidel, nebylo dostatečným stimulem pro zaplacení dlužného výživného a řádné plnění vyživovací povinnosti pachatele (pokud souvislost má, je jej možno uložit již podle stávající úpravy). Kromě toho samozřejmým předpokladem uložení správně zvolených přiměřených omezení a přiměřených povinností je úplné zjištění všech okolností týkajících se osoby pachatele, jeho poměrů a příčin jím spáchané trestné činnosti. Konkretizace přiměřené povinnosti zdržet návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí by si vyžádalo provádět dokazování nad rámec, který soud potřebuje pro rozhodnutí o vině (tj. dokazování by muselo být vedeno i v tom směru, např. jaká sportovní utkání pachatel navštěvuje apod., což značně rozsah nezbytného dokazování v řízení o trestném činu podle § 196 TZ).

Případné doplnění ustanovení § 196a konce věty první TZ o další explicitní omezení proto lze považovat za nadbytečné, případně též nevhodné.

8.3.5. Odměňování vězňů osob

V souvislosti s postavením osob odsouzených, které jsou ve výkonu trestu, je možné upozornit na stávající odměňování těchto osob a s tím související jejich možnosti platit výživné. Výši odměn odsouzeným za vykonanou práci upravuje nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnávání ve výkonu trestu odnětí svobody. To stanovuje základní skupiny odměn a výši základní složky odměn v jednotlivých skupinách, která se pohybuje od 4 500 Kč do 9 000 Kč.

Pracovní odměna odsouzeného je následně rozúčtována dle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů v platném znění.

Z hrubé pracovní mzdy je část finančních prostředků odvedena na úhradu (1) pojistného na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, (2) pojistného na veřejné zdravotní pojištění, (3) zálohy na daň z příjmů fyzických osob. Čistá mzda je následně rozúčtována v poměru 30 % k úhradě výživného nezaopatřených dětí, kterým je odsouzený povinen poskytovat výživu, 32 % nejvýše však 1 500 Kč za kalendářní měsíc k úhradě nákladů výkonu trestu, 12 % další srážky prováděné na základě nařízeného výkonu rozhodnutí soudu nebo orgánu státní správy, 4 % na ostatní srážky k úhradě částek propadajících státu v důsledku vykonatelného rozhodnutí o uložení peněžitého trestu (pokuty), 20 % na kapesné, které slouží k nákupu věcí osobní potřeby odsouzeného, 2 % na úložné, které slouží pro úhradu nezbytně nutných léků, úhradu pohledávek vězeňské služby a při propuštění z výkonu trestu.

Současný systém udělování pracovních odměn odsouzeným je ovšem kritizován zejména za jeho dlouhodobou stagnaci¹⁹² a zastaralost ve smyslu nedostatečného reagování na vývoj situace na pracovním trhu v České republice. Veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová ve své aktuální zprávě z návštěvy vybraných českých věznic upozorňuje na zvyšující se rozevírání pomyslných platových nůžek u vězeňské a mimovězeňské populace, jelikož „od roku 2000 postupně klesá výše průměrné měsíční odměny odsouzeného, ačkoliv průměrná mzda v populaci se zvyšuje“¹⁹³. Ve spojitosti se zvyšováním cen se tak může vytvářet výrazně negativní situace potenciálně ohrožující systém postupných změn v oblasti zaměstnávání odsouzených.

¹⁹² Rada vlády České republiky pro lidská práva. 2015. Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2014. Praha: Vláda České republiky; str. 36.

¹⁹³ Veřejný ochránce práv. 2016. Věznice: zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv; str. 23.

V souladu s požadavky a doporučeními Veřejné ochránkyně práv a Rady vlády České republiky pro lidská práva jsou aktuálně na odborné úrovni diskutovány současné možnosti a limity valorizace pracovních odměn odsouzených. Pokud by došlo k určité valorizaci výše odměn, mohlo by to mít pozitivní vliv jak na odsouzené a zvýšení jejich motivace k práci, tak i na zvýšení částek, které by mohly být posílány na úhradu výživného. Zvažovaný proces valorizace by však musel být připraven tak, aby efektivně čelil možným souvisejícím rizikům, zejména ztrátě atraktivity pracovní síly odsouzených pro externí subjekty, pro které by zvyšující se cena mohla v krajním případě vést k odmítnutí přijímání těchto osob. Valorizace by zároveň měla nezbytné dopady na státní rozpočet.

8.3.6. Role Probační a mediační služby

Probační a mediační služba je institucí, která poskytuje službu ve specifických situacích, primárně spojených s trestním řízením. Osoba, která neplní vyživovací povinnost, se s PMS setkává až v době konání trestního řízení (PMS nemůže provádět mediaci v civilních věcech, například v opatrovnických řízeních). To je poměrně pozdní fáze pro řešení primárního konfliktu, typicky s druhým rodičem. Nicméně i v této době PMS s pachatelem pracuje, nejčastěji v rámci výkonu dohledu nad odsouzeným (při podmíněném odsouzení nebo podmíněném propuštění) a v rámci kontroly výkonu obecně prospěšných prací. Ve chvíli, kdy dojde k porušení pravidel podmíněného trestu a tento bude změněn na trest odnětí svobody, spolupráce s PMS končí a odsouzenému se již věnuje vězeňská služba.

Na základě rozhovorů s pověřenými pracovníky PMS byl zjišťován faktický stav spolupráce s pachatelem a možnosti zintenzivnění jejich působení do budoucna. Práce standardně spočívá v navázání kontaktu s pachatelem a zjištění všech významných okolností, přičemž zahrnuje i pomoc při kontaktu s rodinou. PMS může jednat s oprávněným dítětem i jeho druhým rodičem. Cílem sociální práce je pak snaha zlepšit celkovou situaci tak, aby docházelo k placení výživného, a to aspoň v minimální míře. Pokud je to možné, dochází také k aktivitám se snahou o znovunavázání vztahu s rodinou, ledaže by to bylo proti vůli stran (například v případě domácího násilí).

Z průzkumů PMS vyplývá, že příčinami, které vedou k neplacení výživného, je na prvním místě vědomá a záměrná snaha vyhnout se povinnosti platit výživné, důvody jsou přitom primárně vztahové – konflikt mezi rodiči, únik povinného od odpovědnosti, odvěta za křivdu domnělou či skutečnou, odmítání styku s dítětem. Na druhém místě je pak nezaměstnanost klienta, a to jak v případě, že nemůže získat práci, tak i pokud ji nechce získat. V této situaci je povinný typicky v evidenci úřadu práce, z dávek hmotné nouze však není schopen hradit žádné své závazky. Až na další pozici je to obecně nedostatek financí, nízká mzda v kombinaci s dluhy z minulosti a založení nové rodiny (závazky klienta v poměru k výdělkem jsou vyšší, a tak přestává výživné na děti z předchozích vztahů platit). Na dalším místě jsou pak rozhodující osobní priority a potřeby povinného, do kterých nepatří plnění výživného, subjektivní názor povinného na příliš vysokou výši výživného, subjektivní hodnocení hospodaření rodiče oprávněného s výživným. K dalším příčinám pak patří nezáměr

o vlastní děti, existence dalších dluhů, které tíží více, negativní přístup nového partnera povinného k jeho dosavadní vyživovací povinnosti či neschopnost povinné osoby hospodařit s málem, respektive neochota uskmornit se ve prospěch plnění závazků.

Podle PMS je v praxi největším problémem to, že pachatelům trestného činu zanedbání povinné výživy jsou ukládány druhé i třetí podmíněné tresty odnětí svobody. V takovém případě je celková motivace k plnění výrazně nižší. PMS však zároveň uvádí, že i při minimální snaze o platby výživného soudy tuto skutečnost zohledňují a neprolamují trest odnětí svobody. Odnětím svobody se totiž faktická situace s placením spíše ještě zhorší.

PMS se také zabývá dluhovým poradenstvím, pomáhá pachatelům se složitou finanční situací. Taktéž jsou realizovány projekty směřující k podpoře zaměstnanosti klientů PMS. Od roku 2011 do října 2016 realizovala PMS projekt *Rozvoj probačních a resocializačních programů – posílení prevence a ochrany společnosti před opakováním trestné činnosti*. Součástí tohoto projektu je také reintegrační program, který je realizován v pěti věznicích. Program obsahuje části:

- Trénink ZZ (získej zaměstnání), který realizuje Rubikon Centrum,¹⁹⁴ je zaměřen na osvojení si dovedností pro uplatnění odsouzených na trhu práce;
- Trénink finanční gramotnosti a řešení zadluženosti,
- Spolupráce se zaměstnavateli,
- Rekvalifikační kurzy,
- Mentoring,
- Sanace dluhů.

Všechny tyto aktivity vedou ke zvýšení možnosti pracovního uplatnění propuštěných vězňů. V roce 2015 PMS navázala spolupráci s několika soukromými firmami, které byly ochotny nabídnout spolupráci probačním úředníkům při zaměstnávání klientů PMS.

PMS dále participuje na výzkumu, který realizuje Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (ve spolupráci s Rubikon centrem), při kterém je vyhodnocován význam zaměstnání na potenciální recidivu pachatelů.

Do budoucna PMS zvažuje vytvoření specifického programu, který by mohl být zaměřený na osoby odsouzené právě za trestný čin zanedbávání povinné výživy. Nicméně již v současné době, zejména díky zaměření na podporu zaměstnávání odsouzených osob, jsou aktivity PMS v této oblasti velice

¹⁹⁴ Rubikon Centrum, z.s. je nestátní nezisková organizace zaměřující se na osoby se záznamem v Rejstříku trestu a pomáhá jim např. s hledáním práce nebo dluhovým poradenstvím.

pozitivní. Činnost PMS směřuje k napravení vztahů v rodině a k motivaci pachatelů k dobrovolnému placení výživného.

8.4. Dávka nahrazující nevyživené nebo nevyživatelné výživné

I přes stávající možnosti celého systému, který pracuje s výživným, lze vždy dojít k extrémní situaci, kdy není možné žádným způsobem na výživné dosáhnout, a to ani provedením soudního výkonu rozhodnutí či exekuce, ani za pomoci trestního postihu osoby, která výživné neplatí. To významně zatěžuje rodiče, kteří mají dítě ve své péči a doplácí tak na neplnění nebo nemožnost plnění vyživovací povinnosti druhým rodičem. V těchto případech nezbývá než zabezpečení dítěte jiným způsobem. Mnoho rodičů, kteří mají dítě v péči ve větší míře a zároveň jsou osobou, která by měla hospodařit s příjmy dítěte, mj. i s výživným od druhého rodiče, se tak často pokouší zvýšit své příjmy například dalším zaměstnáním či jiným způsobem přivýdělku. To je však na druhou stranu omezuje v péči o dítě. Jedním z řešení by mohlo představovat minimální finanční zabezpečení, které by poskytoval stát; ten by si pak sám případně zajišťoval vymáhání výživného na povinném. Tato dávka (tzv. zálohované výživné) by mohla pokrývat potřeby dítěte alespoň v určité části.

V současné době není právem zakotven žádný nástroj obdobný tzv. zálohovému výživnému, kterého by bylo možno využít – typicky ve finanční tísní způsobené neplacením výživného ze strany jednoho rodiče. V roce 2016 Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále jen MPSV) připravilo návrh věcného záměru zákona o zálohovém výživném, ve kterém se podrobně možnostmi získání různých typů dávek zabývá. Ačkoli věcný návrh zatím nebyl vládou schválen, došlo na základě výsledků jednání koaliční rady k vytvoření návrhu zákona o zálohovaném výživném na nezaopatřené dítě¹⁹⁵, který prošel mezirezortním připomínkovým řízením a byl schválen vládou¹⁹⁶.

MPSV zamýšlí zlepšit situaci rodin, které svým příjmem sice nedosáhnou na dávky pomoci v hmotné nouzi, avšak jejich příjem je natolik nízký, že nepřesahuje 2,7násobek životního minima žadatele a společně posuzovaných osob. Jedná se tedy o ty skupiny osob, které se nedostanou do systému pomoci v hmotné nouzi, avšak vlivem nehrazení výživného jsou bezprostředně ohrožené nepříznivou finanční i sociální situací.

Pokud jde o samotné podmínky týkající se navrhované dávky, lze stručně uvést, že podmínkou nároku na zálohované výživné je existence soudem uložené povinnosti hradit výživné (zahrnující tedy i soudem schválenou dohodou), na základě kterého není povinným rodičem ve stanoveném termínu vyživovací povinnost plněna vůbec, či je plněna pouze částečně po dobu 3 kalendářních měsíců (předcházejících podání žádosti o zálohované výživné). Podmínkou uplatnění dávky není (oproti předchozím verzím materiálu) probíhající výkon rozhodnutí, k němuž podala oprávněná osoba sama

¹⁹⁵ Materiál byl vložen do elektronické knihovny Úřadu vlády dne 27. 3. 2017 a je dostupný zde: https://kormoran.odok.cz/ODOK/eklep3.nsf/form_Material.xsp?documentId=73651A.

¹⁹⁶ Vláda schválila návrh dne 29. 3. 2017.

návrh na zahájení, ani podmínka řádného plnění povinné školní docházky. Výše navrhované dávky by měla náležet ve výši určené vykonatelným rozhodnutím soudu či soudem schválené dohody o výživném, nejvýše však ve výši 1,2 násobku životního minima dítěte. Příjem oprávněné osoby a společně posuzovaných osob nesmí být vyšší než 2,7násobek životního minima žadatele a společně posuzovaných osob. Zálohované výživné nelze vyplatit zpětně před podání žádosti.

Nárok na zálohové výživné by nebyl časově omezen a trval by, jsou-li splněny podmínky nároku, a pokud probíhá výkon rozhodnutí pro zálohované výživné. Zároveň by docházelo k pravidelnému hodnocení naplnění podmínek nároku. Výplata by pak probíhala standardně, každý měsíc, a to zpětně, nejdříve od prvního dne kalendářního měsíce, v němž by byla žádost podána. Návrh počítá s tím, že poskytnutím zálohového výživného by plně či částečně přešel nárok na splatné dávky výživného oprávněné osoby na stát (krajskou pobočku Úřadu práce ČR). Stát by tedy měl následně vymáhat poskytnuté plnění sám.

Je však třeba říci, že navrhovaná dávka má své limity a nastavením podmínek plnění není zajištěna podpora ve všech případech, kde dochází k neplnění vyživovací povinnosti. Zároveň je třeba uvést, že se nepočítá s plnou návratností státem vložených finančních prostředků, neboť očekávaná vymahatelnost výživného se předpokládá asi v hodnotě kolem 10 %. Dávka tedy, bez ohledu na finálně zvolenou variantu, bude mít dopady na státní rozpočet.

Vedle výše zmíněného návrhu MPSV přišla v dubnu 2016 s návrhem zákona o náhradním výživném (sněmovní tisk č. 780) skupina poslanců, v čele s Martou Semelovou. Jejich návrh stanovuje některé podmínky pro příjemce dávky příznivěji než návrh MPSV, například delší období, kdy se výživné vyplácí bez dalšího přezkumu, respektive nové žádosti. Pro zánik nároku na dávku je třeba delší doby placení výživného povinným. Stejně jako v předešlém návrhu se počítá s přechodem nároku na výživné, na subjekt, který poskytl náhradní výživné, a to až do výše poskytnutého náhradního výživného.

Tyto nové legislativní iniciativy se tedy pro tuto chvíli jeví jako dostatečné pro zabezpečení složité životní situace osob, kterým není hrazeno výživné. Nyní tedy závisí na průběhu legislativního procesu, zda během něj dojde k přijetí navrhovaných prosociálních změn, či zda bude zvoleno jiné řešení.

9. ZÁVĚR

Analýza výživného měla za cíl komplexně představit témata, která s oblastí určování a vymáhání výživného souvisí. Její ambicí však zdaleka nebylo v úplnosti odpovědět na všechny otázky, které se k dané problematice vztahují.

První oblastí, která v praxi působí potíže, je již samé určení výše výživného. Otázkou je zejména, z jaké výše příjmu povinného rodiče se má výživné vyměřit, jak postupovat u nezaměstnaných osob

nebo u rodičů podnikatelů, kteří vykazují nízké příjmy neodpovídající jejich životní úrovni. Tato oblast je v zákoně upravena obecně, aby byl dán co nejširší prostor pro uvážení soudu podle specifík daného případu. Nicméně ji velmi podrobně rozebírá judikatura Ústavního soudu, popřípadě stanoviska Nejvyššího soudu. Ke zvýšení znalostí českých soudců přispívají rovněž školení Justiční akademie, která vzdělává soudce v ekonomické a účetní oblasti.

Velkou otázkou, která v české praxi zůstává otevřena, je způsob, jakým se rodiče mohou na výživném dohodnout. V kapitole 7.3.6.2 byla věnována pozornost notářským zápisům s doložkou vykonatelnosti, a to se závěrem, že jejich využívání z hlediska právní úpravy nic nebrání, avšak problematická může být jejich akceptace jako exekučního titulu ze strany praxe. Mimosoudní uzavírání dohod rodičů o výživném tak zůstává oblastí, na niž by v budoucnu měla být soustředěna intenzivní pozornost, jelikož tyto mohou v mnohém přispět ke zjednodušení situace pro osoby oprávněné i pro osoby výživou povinné, jakož i ke snížení zátěže soudů v těch případech, ve kterých jsou rodiče, případně další osoby (rodiče a zletilé dítě, vzdálenější předci, manželé nebo rozvedení manželé), schopni se ve věci výživného dohodnout. V zájmu právní jistoty lze zvážit do budoucna možné přijetí zákonné úpravy, která by výslovně upravovala možnost sepsání notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti o dohodách o výživném, a to nejen o výživném pro nezletilé děti.

Uvažovat lze též o možnosti zřízení specializovaného orgánu, jehož úkolem by bylo zajišťovat veřejné opatrovnictví dítěte, jakož i další sociální činnosti v rámci justice, a který by byl rovněž nadán pravomocí schvalovat rodiči uzavřené dohody o výživném tak, aby dohoda měla status veřejné listiny.

Dále lze uvažovat o zapojení různých smířčích nebo mediačních praktik při vyjednávání o dohodě, které se neodehrávají před soudem. V tomto směru je vhodné připomenout směr zvaný „*collaborative law*“. Jak vyplývá ze zahraničních zkušeností, je pro rodiče jednodušší uzavřít dohodu, které dosáhli bez významného zásahu soudu a se kterou souhlasí, a poté ji pak víceméně dobrovolně plní.

Z analýzy též vyplynulo, že významnou inspirací by pro českou praxi v oblasti výživného mohl být tzv. Cochemský model. Zavedením určitých zákonem nepsaných pravidel (např. interních lhůt), dále pravidelným setkáváním osob zapojených do opatrovnického řízení a celkovým vedením ke smírnému řešení při určení výživného by mohlo dojít k usnadnění spolupráce a k otupění ostří mezi jednotlivými složkami zapojenými do procesu rozhodování o výživném. S tím souvisí i otázka nezbytnosti zabývat se vhodností zavedení interdisciplinárního vzdělávání různých aktérů systému, tj. především soudců, státních zástupců, soudních znalců, advokátů a dalších pracovníků v justici, jakož i dalších zástupců profesí fakticky zapojených do opatrovnického řízení, např. pracovníků OSPOD, právníků z poradenských center a dalších organizací (poskytujících pomoc zejména rodinám), psychologů apod.

Analýza neopomněla ani problematiku sjednocování rozhodování soudů prostřednictvím stanovisek Nejvyššího soudu nebo úvahami nad možnou úpravou dovolání ve věcech rozhodování o výživném.

Zabývala se i možností rozšíření publikace rozhodování nižších soudů pro veřejnost s tím cílem, aby bylo obecně známé rozhodování soudů v dané problematice, což by zvýšilo povědomí stran případného sporu o výživné, jak soud v jejich případě rozhodne.

V oblasti nesezdaného soužití a jeho vlivu na výživné dětí analýza popisuje různé zahraniční úpravy, které se snažily vypořádat s faktem, že v současné době celosvětově velká část dětí žije s rodiči, kteří nejsou sezdaní. Různě se proto upravuje ochrana společně nabytého majetku a obydlí, kde se nachází společná domácnost.

V neposlední řadě se analýza věnovala i situacím, kdy rodič neplní svoji vyživovací povinnost dobrovolně. Analýza se snažila nastítnit otázky spojené s postupováním pohledávek výživného a s vymáháním úroků z prodlení ve vztahu k pohledávkám výživného. Tyto instituty mají zjednodušit oprávněnému postup při získání finančních prostředků, které mu povinný dluží, a motivovat povinného k dřívější úhradě, protože se mu jeho neaktivita prodražuje. Podle novelizace občanského zákoníku z roku 2016 je nově možné úroky z prodlení u dlužného výživného přiznávat, to ale vyvolalo nejasnosti, například zda přiznání úroku z prodlení by mělo probíhat ve sporném nebo v nesporném řízení a jakou vazbu má úrok z prodlení k výživnému obecně. Dále analýza nastiňuje, v jakých situacích je možné úroky požadovat, když výživné je možné přiznat až tři roky zpětně. V případě trestního postihu se analýza přiklání k částečné dekriminalizaci zanedbání povinné výživy, protože povinný rodič by měl mít co nejširší možnost zachovat si výdělečnou činnost za účelem hrazení výživného.

Z výše uvedeného vyplývá, že v oblasti výživného je klíčová především praxe, tj. jakým způsobem se aplikuje jednotlivá zákonná ustanovení. Podstatné dále, jak se zachází s jednotlivými aktéry – povinným, oprávněným a zástupcem oprávněného, jejichž zájmy stojí částečně proti sobě, a to v době, kdy jsou jejich vztahy často vyhrocené. Případná úprava legislativy by potom mohla přinést pozitivní efekt např. u dohod o výživném nebo částečnou dekriminalizací trestného činu zanedbání povinné výživy.

10. SEZNAM VYBRANÝCH DOPORUČENÍ

- 1.** Možná změna zpracování statistických listů, které zachycují informace o ukládání výživného včetně jejich evaluace ze strany soudců a dalších zainteresovaných osob.
- 2.** Možné rozšíření vzdělávání opatrovnických soudců a široké veřejnosti, které se bude věnovat tématu určování příjmu povinného rodiče.
- 3.** Možné zavedení pravidla o vzájemné informační povinnosti mezi oprávněným a povinným o jejich příjmech a majetkové situaci po vzoru německé úpravy.
- 4.** Možná aktualizace tzv. doporučujících tabulek výživného včetně možného stanovení určitých hranic týkajících se výživného.
- 5.** Možná právní úprava týkající se majetku nesezdaného páru nabytého za trvání tohoto vztahu a dále obecně možná úprava nesezdaného soužití včetně ochrany dětí žijících v takovém svazku.
- 6.** Možné přijetí nové procesní úpravy v oblasti úroků z prodlení z dlužného výživného.
- 7.** Možné přijetí nové procesní úpravy týkající se předběžného opatření na snížení výživného.
- 8.** Možné zvýšení frekvence vydávání stanovisek Nejvyššího soudu v oblasti výživného vycházejících z aktuální judikatury.
- 9.** Možné rozšíření veřejné části Judikatury o rozhodování okresních soudů v oblasti výživného.
- 10.** Možné pravidelné setkávání jednotlivých aktérů opatrovnického řízení působících v obvodu jednoho okresního soudu - zejména soudců, advokátů, pracovníků OSPODu, znalců a pracovníků rodinných poraden za účelem výměny zkušeností a poznatků.
- 11.** Možné rozšíření používání smírčích jednání, mediací a rodinných terapií v rámci opatrovnického řízení. Větší aktivita soudu a ústředních orgánů ve zjišťování možností účastníků ke smírčímu řízení v rámci obvodu daného soudu.
- 12.** Možné zavedení nových procesních pravidel a postupů (primárně nelegislativně, v případě potřeby i změnou právní úpravy) v rámci opatrovnického řízení inspirovaných Cochemskou praxí.
- 13.** Možná změna právní úpravy týkající se omezení podávání opakovaných návrhů na nařízení předběžného opatření týkající se výživného.
- 14.** Možné zlepšení stávající praxe týkající se ochrany soukromí účastníků v řízení o určení výživného (např. neveřejností řízení).

15. Možné společné vzdělávací akce a diskuzní setkání odborníků zapojených v opatrovnickém řízení organizované Justiční akademií. Interdisciplinární vzdělávání by mělo být optimálně schváleno na úrovni vlády a vyřešeno musí být i jeho financování.
16. Možné vytvoření seznamu opatrovnických soudců, asistentů a vyšších soudních úředníků, kteří se opatrovnickou agendou zabývají. Justiční akademie by pak mohla cílit vzdělávací kurzy právě na tyto justiční odborníky včetně monitoringu účasti jednotlivých osob.
17. Možnost zavedení specializovaných opatrovnických senátů i na krajské úrovni a přidělování asistentů soudců adresně pro agendu opatrovnického soudnictví.
18. Možné sledování zastoupení opatrovnických soudců ve vedení soudu, dále kolik nových soudců na krajských soudech se původně zabývalo opatrovnickou agendou.
19. Možná elektronizace spisu v rámci opatrovnické agendy.
20. Možné zavedení alternativních přístupů při rozhodování o výživném podporující zmenšení počtu konfliktů a možné přenesení rozhodování o výživném mimo soudy.
21. Možné uzavírání dohod o výživném prostřednictvím notářských zápisů nebo dohod schvalovaných před orgány OSPOD jako fakultativní možnosti vedle dohod schválených soudem.
22. Možné vypracování analýzy k potřebnosti vzniku specializovaného orgánu k výkonu veřejného opatrovnictví ve věcech nezletilých a poručenství a vydělení této agendy ze systému sociálně právní ochrany dětí.
23. Možné prolomení zákazu postoupení pohledávky výživného v České republice včetně nastavení přesných podmínek takového postoupení.
24. Možné prolomení nepostižitelnosti cestovních náhrad v rámci výkonu rozhodnutí, resp. exekuci.
25. Zachování stávajících kompetencí soudních vykonavatelů a exekutorů při vymáhání výživného.
26. Možná novelizace ustanovení o účinné lítosti, aby pachatel mohl dodatečně splnit vyživovací povinnost i v rámci odvolacího řízení.
27. Zachování stávajícího stavu týkajícího se přiměřených omezení podle trestního zákoníku.

11. LITERATURA A ZDROJE INFORMACÍ

Publikace

- Analýza problematiky exekučního prostředí s akcentem na dislokaci exekutorských úřadů a nákladovost exekuce, Ministerstvo spravedlnosti. Praha, 2016. Publikováno dne 2. 6. 2016; Dostupné zde: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=349160>.
- Barvínková, J., Šťastná, A. *Využívání opatření k zachování nebo obnově rodinných vztahů mezi rodiči a dětmi*, VÚPSV, v.v.i. Praha, 2014. Dostupné zde: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_384.pdf.
- Beaumont, Karolina et al. *Child maintenance systems in EU Member States from a gender perspective: In-depth analysis for the FEMM Committee*. European Parliament: Directorate-General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Brusel, 2014. PE 474.407. Dostupné zde: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/474407/IPOL-FEMM_NT\(2014\)474407_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/474407/IPOL-FEMM_NT(2014)474407_EN.pdf).
- Brzobohatý, R., Cirbusová, M., Rogalewiczová a kol. *Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte. Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů nejen s mezinárodním prvkem*. Brno, Tribun EU, 2015. Dostupné na: http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Evropsky_projekt_Rozvoj_partnerstvi/Sborniky/Interdisciplinari_spoluprace_v_nejlepsim_zajmu_dite.pdf.
- David, L.; Ištváněk, F.; Javůrková, N.; Kasíková, M.; Lavický, P. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009.
- Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 2014.
- Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová L. a kol. *Rodinné právo*. Praha, C. H. Beck, 2015.
- Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 2014.
- Jirsa, J.. *Občanský soudní řízení, 2. část. Soudcovský komentář*, Praha: Kancelář Havlíček Brain Team, 2013.
- Kindl, M., Šíma, A., David, O. *Občanské právo procesní*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005.
- Lavický, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016.
- Melzer, F., Tégl, P. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha, Leges, 2013.
- *Palandtův komentář BGB*, C. H. Beck, Mnichov, 2013.

- Rudolph, J. *Ty jsi moje dítě. Cochemská praxe – cesty k lidštějšímu rodinnému právu*. 2. vydání. Praha, Podivínký, T., 2014.
- Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. Vydání, Praha, C. H. Beck, 2015.
- Scheinost, M., Válková, H. a kol. *Sankční politika a její uplatňování*. Praha. IKSP, 2015. Dostupné zde: <http://www.ok.cz/iksp/docs/429.pdf>.
- Scheinost, M. a kol. *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*. Praha, IKSP, 2015. Dostupné zde: <http://www.ok.cz/iksp/docs/423.pdf>.
- Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha, C.H. Beck, 2012.
- Šmíd, O. In Šínová, Renata a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010.
- Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha. Wolters Kluwer, a.s., 2014.
- Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Zuklínová, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha, Wolters Kluwer, a.s., 2014.
- Švestka, J. a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V. (relativní majetková práva 1. část)*. Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2014.
- Zahořáková, R., Pohl, M., Obračajová, B. *Výživné a zálohové výživné ve vybraných evropských státech*, 2015, Praha, Parlamentní institut, 2015 Dostupné zde: <http://www.psp.cz/en/sqw/ppi.sqw?d=1&t=10>.

Sborníky

- *Cochemská praxe v České republice*, Sborník příspěvků z konference pořádané Úřadem pro mezinárodní ochranu dětí, 14. – 15. 5. 2015 v Brně, Tribun EU, 2015, editoři Romana Rogalewiczova, Martina Círbusová. Dostupné zde: http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Evropsky_projekt_Rozvoj_partnerstvi/Sborniky/Cochemska_praxe_v_CR.pdf.
- Sborník IV. Nejvyššího soudu, SEVT, Praha 1986.
- *Zájem dítěte v soudní praxi*, Sborník příspěvků z konference pořádané Úřadem pro mezinárodní ochranu dětí, 17. 9. 2015 v Brně, Tribun EU, 2015, ISBN – 978-80-263-1000-6, editoři Romana Rogalewiczova, Martina Círbusová.

Odborné články

- Baráková M., *Stanoviska nejvyšších soudů: efektivní prostředek sjednocování judikatury, nebo přežitek socialistické justice*, Časopis pro právní vědu a praxi č. 2; ze dne 1. 6. 2016.

- Dobřichovská Gedenonová, A. *Procesní důvody rozdílné efektivity fungování civilních soudů v SRN a ČR* IN Soudce, č. 9/2015.
- Dvořáková Závodská, J. *Doložení příjmů partnerky při rozvodovém řízení* IN Právo a rodina, č. 11/2016.
- Grochová, M. *Přiměřená výše výživného pro nezletilé dítě v rozhodovací praxi českých opatrovnických soudů. Čas na objektivizaci výživného?* IN Časopis pro právní vědu a praxi, Masarykova univerzita, 2015, č. 3, str. 258-271.
- Healy Connie *Collaborative Practice: An Interdisciplinary Approach to the Resolution of Conflict in Family Law Matters* IN Katharina Boele – Woelki, Nina Dethlow and Werner Geohart (eds), *Family Law and Culture in Europe*, Intersentia, 2014.
- Kavalír, J. *Aktuální stanovisko NS k výživnému pro nezletilé děti* IN Právo a rodina, č. 12/2016.
- Kavalír, J. *Právní úprava výživného mezi prarodiči a vnuky v novém občanském zákoníku* IN Právo a rodina, 2/2017.
- Kavalír, J. *K předpokladům pro zbavení rodičovské zodpovědnosti* IN Právo a rodina, č. 10/2013.
- Kornel, M., *Collaborative law a efektivní rozvod*, IN Právní rozhledy č. 22/2007.
- Kotrady, P. *Pohled soudní praxe na některé otázky týkající se stanovení výše výživného* IN Bulletin advokacie, č. 7-8/2015, publikováno 20. 8. 2015. Dostupné zde:: <http://www.bulletin-advokacie.cz/pohled-soudni-praxe-na-nektere-otazky-tykajici-se-stanoveni-vyse-vyzivneho?browser=mobi>
- Kovářová, D. *Rodinná mediace* IN Bulletin advokacie, publikováno 06. 08. 2013. Dostupné zde: <http://www.bulletin-advokacie.cz/rodinna-mediace>.
- Křístek, A. *Rodičovská odpovědnost pod drobnohledem* IN Epravo.cz. 101467. Publikováno dne 2. 6. 2016. Dostupné zde:: <http://www.epravo.cz/top/clanky/rodicovska-odpovednost-pod-drobnohledem-101467.html>.
- Křístek, A. *Věnná povaha částky výživného, přesahující odůvodněné potřeby dítěte.* IN Právní rozhledy, č. 15-16/2016; str. 548 a násl.
- Křístek, A. *Výživné pro děti: Problematika určování jeho výše, jeho vymáhání a pomoc veřejné správy s uplatňováním práva na výživné v minulosti a dnes* IN Právní rozhledy, č. 13-14, 2015.
- Luňáčková, O. *Rodinná politika státu při rozhodování soudů v opatrovnických věcech hodně pokulhává* IN Právo a rodina, č. 7/2013.
- Lužná, R. *Stanovení výše výživného pro rodiče s nadstandardními příjmy (1.)*. IN Právo a rodina, č. 5/2016.
- Lužná, R. IN *Vymáhání dlužného výživného*. Právo a rodina, č. 12/2012.
- Marešová, A. *Pojem kriminální recidiva nemá zpravidla vždy stejný obsah* IN Trestní právo, č. 2/2015.
- Matoušek, O. *Cochemská praxe – jiný způsob rozvodu* IN Právo a rodina, č. 8/2014.

- Rogalewiczová, R. *Úprava povinností a práv k nezletilým dětem v případě rozchodu a rozvodu rodičů* IN Právní rozhledy, č. 1/2016.
- Tintěra, T., *Nepřípustnost předběžného opatření na změnu výživného*, Jurisprudence, Wolters Kluwer, č. 5/2015.
- Tone Svedrup: *Statutory Regulation of Cohabiting Relationships in the Nordic Countries* IN Katharina Boele – Woelki, Nina Dethlow and Werner Geohart (eds), *Family Law and Culture in Europe*, Intersentia, 2014.
- Vlk, V. *Užití trestního práva aneb výživné po česku* IN Bulletin advokacie, publikováno 30. 04. 2014. Dostupné zde: <http://www.bulletin-advokacie.cz/uziti-trestniho-prava-aneb-vyzivne-po-cesku>.

Další zdroje

- Child support agency, Wikipedia. dostupné na: https://en.wikipedia.org/wiki/Child_Support_Agency, 30. 3. 2017
- Children and Family Relationships Act 2015 dostupný z <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2015/act/9/section/73/enacted/en/html#sec73>
- Doporučená výchozí rozmezí pro stanovení výše výživného za účelem sjednocení rozhodovací praxe soudů o otázkách výše výživného na nezaopatřené děti.
- Informační brožura Law society k nesezdanému soužití na Novém Zélandu. Dostupné zde: https://www.lawsociety.org.nz/__data/assets/pdf_file/0009/69219/Living-together-Web-v2-July-2014.pdf.
- Informační brožura Law society k rozdělení majetku nesezdaného páru na Novém Zélandu. Dostupné zde: https://www.lawsociety.org.nz/__data/assets/pdf_file/0006/69216/Dividing-up-Relationship-Property-11-Mar-13-WS.pdf.
- Informace o asociaci odborníků na „collaborative law“ v Irsku. Dostupné zde: <http://www.acp.ie/index.php/about-us>.
- Informace o nesezdaném soužití ve Švédsku. Dostupné zde: <http://www.coupleseurope.eu/en/sweden/topics/8-what-does-the-law-provide-for-the-property-of-registered-and-non-registered-partners/>.
- Ježek, M. *OSPOD nařizující. Nařizování odborné spolupráce rodičům (poradenské pomoci, povinnosti se účastnit prvního setkání s mediátorem nebo terapie)*. Kancelář veřejného ochránce práv, realizováno dne 31. 3. a 22. 4. 2015 (prezentace). Dostupné zde: http://spolecne.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/projekt_ESF/RODINA/Seminar_pro_Jihomoravsky_kraj-MJ.pdf.
- Křístek, A. *Motivace k mimosoudnímu řešení rodinněprávních sporů – pracovní dokument (pro Výbor pro práva dítěte), leden 2016.*

- Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež, MPSV, 2016. Dostupné zde: http://www.mpsv.cz/files/clanky/28476/Metodicka_prirucka_pro_kuratoty_pro_deti_a_mladez.pdf.
- Neformální vztahy, národní zpráva Francie z ledna 2015 dostupná na <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/France-IR.pdf>.
- Neformální vztahy, národní zpráva Švédska z ledna 2015 dostupná na <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-IR.pdf>.
- Odůvodnění k zákonu Children and Family Relationships Act <http://www.justice.ie/en/JELR/Policy%20Rationale.pdf/Files/Policy%20Rationale.pdf>.
- Podnět Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva k některým aspektům soudních řízení ve věcech rodinněprávních z 5. 12. 2013. Dostupné zde: https://www.vlada.cz/...rady/...rady/Podnet-_verze-odsouhlasena-5-12-2013_.docx.
- Polák, V. Prezentace z konference Moderní opatrovnícké soudnictví, realizováno dne 21. a 22. 9. 2016 (ke Cochemskému modelu), Praha.
- Proksch, R. *Průvodní průzkum k realizaci nových úprav k reformě dětského práva, Závěrečná zpráva, březen 2002*. Referát výzkumu zákonnosti, Spolkové ministerstvo spravedlnosti.
- Vývoj sadzieb úrokov z omeškania. Najpravo.sk, z 17. 3. 2016. Dostupné zde: <http://www.najpravo.sk/clanky/vyvoj-sadzieb-urokov-z-omeskania.html?print=1>
- Záznam ze semináře k tématu schvalování právních jednání nezletilých, učiněných v pozůstalostním řízení. (Přednášejícími byli místopředseda Nejvyššího soudu JUDr. Roman Fiala a předsedové senátů Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu JUDr. Ljubomír Drápal a JUDr. Lubomír Ptáček, Ph.D.), konáno dne 20. října 2015, Brno, Nejvyšší soud.
- Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2015. Brno, 2016. Dostupné zde: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2015/Zprava_o_cinnosti_SZ_za_rok_2015_-_textova_cast.pdf.

Zdroje statistik

- Český statistický úřad
 - Tabulky průměrných příjmů. Dostupné zde: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=MZD11&z=T&f=TABULKA&katalog=30852&str=v377&c=v3~8__RP2015
 - Ročenka Zaostřeno na ženy a muže 2015 – Obyvatelstvo, 1-18. Narození podle vitality a legitimacy. Počet dětí narozených v manželství za rok 2014 byl 58 758, mimo něj pak 51 494. Dostupné zde: <https://www.czso.cz/csu/czso/zaostreno-na-zeny-a-muze-2015>.

- Medián hrubé mzdy za čtvrté čtvrtletí 2016 dostupný zde: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2016>.
 - Věznice: zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv.
 - Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2014. Praha: Vláda České republiky.
- Ministerstvo spravedlnosti ČR
 - Přehled rozhodování o výši výživného pro rok 2015. Dostupné zde: <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html;jsessionid=db7747474308d0e60900efe90e1f>. Označení sestavy: S-SL-O.
 - Přehled o průběhu v opatrovnických věcech za rok 2015. Dostupné zde: <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>. Označení sestavy: S-SL-O.
 - Přehled o pravomocných rozhodnutích soudů v občanskoprávních věcech dle druhů sporů – počet věcí, konkrétně položka č. 2221-2227. Dostupné zde: <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html;jsessionid=67037dc98140c07ad6ad8c359cd7>. Označení sestavy: S-SL-C.
 - Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
 - Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2015. Dostupné zde: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>.
 - Tabulky týkající se průměrných výdělků - ISPV - Informační systém o průměrných výdělcích. Dostupné zde: <http://www.mpsv.cz/ISPV.php>.
 - Probační a mediační služba
 - Statistiky poskytnuty na základě žádosti.
 - Exekutorská komora ČR
 - Statistiky poskytnuty na základě žádosti.